

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
UGDYMO SISTEMŲ KATEDRA

JOLANTA JASINSKYTĖ

Švietimo kokybės vadybos magistrantūros studentė

**MOKYKLOS IR ŠEIMOS BENDRADARBIAVIMAS
SPRENDŽIANT PAAUGLIŲ TARPUSAVIO AGRESYVAUS
ELGESIO PROBLEMĄ**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė
doc. dr. Nijolė Bražienė

Šiauliai, 2010

Darbas originalus.....Jolanta Jasinskytė

(studento parašas)

SANTRAUKA

MOKYKLOS IR ŠEIMOS BENDRADARBIAVIMAS SPRENDŽIANT PAAUGLIŲ TARPUSAVIO AGRESYVAUS ELGESIO PROBLEMĄ.

Švietimo kokybės vadybos magistrantūros studijų programos baigiamasis darbas.

Pastaruoju metu vis dažniau kalbama apie patyčias ir smurtą tarp paauglių bei agresijos protrūkius, kurie pasireiškia mokykloje. Tačiau šią problemą pedagogai bejėgiai išspręsti vieni, jiems reikalinga ir tėvų pagalba. Tik nuolat bendraudami ir bendradarbiaudami ugdymo partneriai (šeima, mokykla) gali surasti vieningą, paauglių agresyvaus elgesio problemos, sprendimo būdą.

Darbo tema – mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas sprendžiant paauglių tarpusavio agresyvaus elgesio problemą. Atliktas tyrimas, kuriuo siekiama nustatyti pedagogų ir tėvų požiūrį į paauglių tarpusavio agresijos problemą ir remiantis gautais rezultatais, apibrėžti šių ugdymo partnerių bendradarbiavimo svarbą sprendžiant agresyvų paauglių tarpusavio elgesį.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo sąveikos ypatumus sprendžiant paauglių tarpusavio agresyvų elgesį.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, tėvų ir pedagogų anketinė apklausa raštu, interviu su socialiniu pedagogu, statistinis duomenų apdorojimas.

Darbe naudota kokybinio ir kiekybinio tyrimo metodologija. Anketinėje apklausoje dalyvavo 50 pagrindinių, vidurinių bei gimnazijos tipo mokyklų pedagogų, kurie mokykloje užima auklėtojo pareigas, 68 mokinių tėveliai bei 5 socialiniai pedagogai. Socialiniams pedagogams apklausti naudotas struktūruoto tipo, iš anksto suplanuotas interviu.

Remdamiesi tyrimo duomenimis darome išvadą, kad iškelta hipotezė pasitvirtino: mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas, paauglių agresyvaus elgesio problemos sprendimo kontekste, nepakankamas ir neefektyvus, nes pedagogai retai informuoja apie esamą situaciją bei neieško problemos sprendimo būdų. Dalykų mokytojai, įstaigos administracija bei kiti mokyklos bendruomenės nariai nelinkę bendradarbiauti su šeima, o pastaroji su jais. Tėvai dažnai nepripažįsta, kad jų vaikas agresyvus ir vengia bendrauti su pedagogais, specialistais.

Pedagogams rekomenduojama efektyvinti tėvų švietimą, naudoti įvairesnes bendradarbiavimo formas, o mokykloje būtina sukurti vieningą patyčių prevencijos, informacijos perdavimo ir bausmių nusižengus modelį bei nuolat bendradarbiauti su ugdytinių šeima.

Prasminiai žodžiai: mokykla, šeima, bendradarbiavimas, agresyvus elgesys, paaugliai.

SUMMARY

SCHOOL AND FAMILY COLLABORATION DEALING WITH AGGRESSIVE BEHAVIOR BETWEEN TEENAGERS.

Education quality management's final work of master's degree

Lately, we hear a lot about taunts and violence between teenagers and aggressive outbursts at schools. However, teachers cannot solve this problem by themselves, so they really need help from pupils' parents. Only the communication and collaboration can help to find a solid solution to teenagers' aggressive behaviour's problem for education's partners (school, parents).

Thesis of this work is: school and family collaboration dealing with aggressive behavior between teenagers. There are represented the inquiry, which aim was to reflect the attitude of teachers and parents towards the problem of inter-teenager aggressiveness and, with reference to the inquiry's results, to define the importance of the collaboration of these educational partners dealing with aggression between teenagers.

The aim of the work: to analyse the interaction peculiarity of school and family in dealing with aggressive behavior between teenagers.

The methods of the work: analysis of the science literature, a written questionnaire for parents and teachers, the interview with social pedagogues and statistic data processing.

In this work is used a quantitative and qualitative research methodology. In the inquiry attended fifty teachers of secondary, primary and gymnasium schools, also 68 pupils parents and 5 social pedagogues. There was used a planned and structured type interview for social pedagogues.

After the analysis of science literature and the processing of survey data the inferences can be made, such as hypothesis was confirmed: schools, and family cooperation, teenagers aggressive behavior in the context of the problem, inadequate and inefficient, because teachers are rarely informing family about the situation and not looking for solutions. Subject teachers, school administration and other school community members are unwilling to cooperate with the family, and the parents with them. Parents often do not recognize that their child is aggressive and avoid to communicate with teachers and specialists.

For the teachers are recommended more effective parental education, the use of a greater variety of forms for the collaboration. There are necessary to make united bullying prevention, information transferring and penalties in the case of infringement model and constantly collaborate with child's family.

Keywords: school, family, collaboration, aggressive behavior, teenagers.

TURINYS

ĮVADAS	5
1. MOKYKLOS IR ŠEIMOS BENDRADARBIAVIMO SPRENDŽIANT AGRESYVAUS PAAUGLIŲ TARPUSAVIO ELGESIO PROBLEMAS TEORINIS PAGRINDIMAS	10
1.1. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo svarba ugdymo procese.....	10
1.1.1. Mokyklos bendruomenės apibrėžimas, struktūra bei santykiai su šeima.....	10
1.1.2. Šeimos, kaip pirminio vaiko ugdymo instituto, ir mokyklos bendravimo ypatumai	12
1.2. Paauglių tarpusavio agresijos vertinimo ypatumai.....	16
1.2.1. Agresijos teorinė samprata.....	16
1.2.2. Agresyvumas įvairių teorijų aspektu.....	18
1.2.3. Agresyvaus vaikų elgesio priežastys ir faktoriai.....	20
1.2.4. Vaiko socializacija grupėje, konfliktai.....	26
1.2.5. Patyčių samprata: priežastys, formos ir pasekmės.....	28
1.2.6. Agresyvus elgesys paauglystės amžiaus tarpsnyje.....	31
1.3. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo formos vaikų agresyvaus elgesio problemos sprendimo kontekste.....	33
2. MOKYKLOS IR ŠEIMOS BENDRADARBIAVIMO SPRENDŽIANT AGRESYVAUS PAAUGLIŲ TARPUSAVIO ELGESIO PROBLEMOS EMPIRINIAI TYRIMAI	37
2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas.....	37
2.2. Tyrimo imties charakteristika.....	40
2.3. Tėvų ir pedagogų požiūrio į bendradarbiavimo procesą lyginamoji analizė.....	44
2.4. Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo ypatumai sprendžiant problematišką vaikų elgesį.....	54
2.4.1. Tėvų požiūris į agresyvų paauglių elgesį.....	54
2.4.2. Tėvų ir pedagogų požiūris į patyčių problemą.....	58
2.4.3. Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo ypatumai sprendžiant agresyvaus vaikų elgesio problemas.....	63
2.4.4. Socialinio pedagogo ir šeimos bendradarbiavimas sprendžiant agresyvaus paauglių elgesio problemas.....	68
IŠVADOS	70
REKOMENDACIJOS	72
LITERATŪRA	73
PRIEDAI	77

ĮVADAS

Aktualumas. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo svarba buvo ir bus aktuali visais laikais. Mokytojas, siekdamas visapusiškai ugdyti asmenybę, turi nuolat bendrauti ir bendradarbiauti su mokiniu, jo šeimos nariais, būti patikimas ir įgaliotas asmuo, kuris privalo ugdomąjį savo veikimą suderinti su šeimyniniu auklėjimu. Idealiausias pedagogo siekis – suvienodinti šeimos ir mokyklos auklėjimo stilius bei reikalavimus ir nuolat bendradarbiauti ugdymo proceso metu.

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo 61 straipsnis teigia, jog mokyklos vadovas, „(.....) užtikrina sveiką, saugią, užkertančią kelią bet kokioms smurto, prievartos apraiškoms bei žalingiems įpročiams aplinką.“

Siekiant gerinti švietimo kokybę, didelis dėmesys skiriamas mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo kokybės tobulinimui, tėvų įgaliojimų didinimui, pedagoginiam švietimui. Mokslininkų darbuose taip pat teigiama, kad *švietimo kokybės galima tikėtis, jei tėvai konstruktyviai bendradarbiaus su pedagogais, išsiaiškins vaiko galimybes ir gabumus, įtrauks jį į interesus atitinkančią veiklą, ieškos vaiko ir jo bendraamžio ryšio* (Leliūgienė, 1997), *taps aktyvia mokyklos bendruomenės dalimi* (Dobranskienė, 2002).

Tačiau paradoksalu tai, kad nėra tikslaus ir visoje Europoje taikomo švietimo kokybės apibrėžimo, bet, norint užtikrinti kokybę, reikia nustatyti visiems bendrus standartus. Dažnai nagrinėjami klausimai: ar galima išmatuoti kokybę? Ar ji sukuriama pačios švietimo institucijos ir jos klientų? Ar galima įrodyti ir išmatuoti kokybę, jei neįmanoma jos apibrėžti?

Bendriausia prasme, švietimo kokybe laikytini švietimo klientų (švietime dalyvaujančių asmenų, visuomenės), profesionalų (pedagogų, švietimo įstaigų vadovų, švietimo valdymo lygmenų specialistų, švietimą aptarnaujančios infrastruktūros specialistų, mokslininkų) ir politikų susitarimai dėl švietimo tikslų (vertybių, modelių, kurių įkūnijimo siekiame), jų siekimo būdų (kaip, kokiais ištekliais, darbų paskirstymas ir jų atlikimo laikas ir pan. ir pasiekimų įvertinimo kriterijų (laukiamų rezultatų) bei sutartinių tikslų pasiekimo laipsnis (Ališauskas, 2000). Kokybė tapo švietimo reformos antrojo etapo prioritetu. Lietuvos švietimo plėtotės 2003–2012 metų strateginiuose nuostatuose švietimo kokybė paskelbta vienu iš pagrindinių siekių ir yra venas iš šiuolaikinėje mokykloje įgyvendinamų švietimo politikos tikslų.

M. Barkauskaitė ir R. Bruzgelevičienė (2002) švietimo kokybę apibrėžia kaip požymių visumą, leidžiančią spręsti kaip švietimo įstaiga, švietimo sistema ar atskiri jos posistemiai vykdo savo paskirčiai būdingus bei nacionalinius ir regioninius švietimo tikslus, atitinka ugdytinių/klientų poreikius. Taigi mokyklos ir tėvų bendradarbiavimo procesas turėtų vykti nuosekliai, kryptingai,

jam turėtų būti vadovaujama remiantis šiuolaikinėmis teorijomis. Šiandien mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas tampa labai svarbia vaikų švietimo kokybės dalimi.

Diskutuotina, kaip svarbus mokyklos ir pedagogų bendradarbiavimo procesas sprendžiant agresyvaus vaikų elgesio problemas. Pastaruoju metu vis dažniau prabylama apie patyčias ir smurtą tarp paauglių, vis dažniau išgirstama apie agresijos protrūkius mokyklose. Mokytojai kalba apie paauglių pykčio priepuolius, neprognozuojamą elgesį, kuris kelia grėsmę jiems ir apsunkina darbą. Kartu pabrėžiama, kad šią problemą pedagogai bejėgiai išspręsti vieni, jiems būtina šeimos pagalba ir parama, nes agresyvaus elgesio paaugliai sunkiai auklėjami, o bendravimas su jais, jų ugdymas reikalauja didelės psichologinės įtampos, pasiruošimo, kompetencijų ir informacijos apie mokinį, kurios galima gauti tik nuolat bendradarbiaujant ir palaikant ryšį su tėvais.

Anot A. Gumuliauskienės (1996), *pati mokykla dvejopai lemia agresyvumą: tai institucija, kuri kelia reikalavimus ir apribojimus, taip skatindama mokinių agresyvumą. Kita vertus, mokyklinė aplinka ir slopina agresiją*. Pasak R. Žukauskienės (1999), *vaikai pradėję lankyti mokyklą tampa agresyvesni ir tai gali būti susiję su adaptacija*. Taigi laikui bėgant ši problema vis didėja, o paauglystėje agresyvus vaiko elgesys suintensyvėja ir gali kelti pavojų ne tik aplinkiniams, bet ir jam pačiam. R. Žukauskienė (2006) pateikia 2004 metų Statistikos departamento duomenis, kad *14–17 metų nepilnamečiai per metus padaro daug įvairių nusikaltimų: daugiausia pasireiškia agresijos (patyčių) ir žiaurumo protrūkių*. R. Povilaitis ir J. Valiukevičiūtė taip pat teigia, kad *13–17 metų paaugliai dažniausiai būna patyčių aukos, tačiau kartu ir agresoriai* (Patyčių prevencija mokyklose, 2006). Taigi vaikui augant agresijos problema vis didėja ir paauglystės laikotarpiu perauga į nusikalstamą veiklą. Taip nutinka todėl, kad paaugliui laiku nesuteikiama reikalinga pagalba arba pavėluotai imamos taikyti pirminės prevencijos priemonės, kai jau būtina specialistų pagalba.

Mokykla, kurios aplinkoje vyrauja smurtas, agresija, neigiamai veikia tiek mokinius, tiek mokytojus, nes abi pusės jaučiasi nesaugiai ir tai apsunkina bei trikdo mokymosi procesą. Pedagogai jaučia nuolatinę grėsmę patirti patyčias ar smurtą iš mokinių. Skriaudžiami vaikai bijo lankyti ugdymo įstaigą, bėga iš pamokų, patiria psichologinių traumų ir tai kenkia ugdymo(si) kokybei.

Problemos iširtumas. Šeimos ir mokyklos bendradarbiavimo klausimus nagrinėjo įvairūs mokslininkai. Šeimos, kaip pirminės ugdymo institucijos, vaidmuo analizuotas I. Leliūgienės (1997), L. Udrėnaitės (2002), V. Aramavičiūtės (2005) ir kt. M. Lukšienė (1993), L. Jovaiša (1993) J. McLanghlin (1997), R. Dobranskienė (2002), V. Indrašienė (2004), B. Bitinas (2004) didelį dėmesį skyrė mokyklos bendruomenės sąvokai, struktūrai bei santykių svarbai su šeima nusakyti. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo aspektus nagrinėjo šie autoriai: M. Perecas (1990), V.

Krumm (1999), E. Jensen (2001), S. Dapkienė (2002), F. Ivanauskienė (2002), L. Jovaiša (2003) ir kt. Dauguma žinomų tyrėjų (Želvys 1995; Suslavičius, 1998; Žukauskienė 1996, 1997, 1999; Navaitis, 1997; Lekavičienė 2000; Barkauskaitė 2001; Kvieskienė 2005, 2005; Zaborskis, Cirtautienė, Žemaitienė, 2005; Abromaitienė, 2006) savo darbuose įvairiais aspektais aptarė paauglių smurto, agresijos problemą, kuri aktuali šiandienos mokykloje. Patyčių sąvoką, formas, pasekmes ir prevenciją analizavo R. Povilaitis, J. Valiukevičiūtė (2006), V. Targamadžė, D. Valeckienė (2007), M. Robichaud (2007).

Gana plačiai ištirtas ir pagrįstas šeimos ir pedagogų bendradarbiavimo procesas, tačiau nediskutuojama apie šių sąveikų poveikį vaikų (o ypač paauglių) elgesiui ir kylančių problemų sprendimui. D. Nasvytienė (2005) šeimos ir mokyklos bendradarbiavimą siejo su agresyvaus elgesio prevencija, tačiau dauguma anksčiau minėtų autorių aptaria dvi šio proceso puses: pedagogus ir tėvus, o paaugliai ir jų tarpusavio agresijos problema paliekama nuošalyje. Mažai nagrinėjami paauglių tarpusavio agresijos problemos sprendimo būdai pedagogų ir tėvų bendradarbiavimo kontekste.

Tyrimo problema. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo procesas – problematiškas reiškinys, nes tėvai ir pedagogai linkę kaltinti vieni kitus dėl šio proceso kokybės. Tačiau abiem pusėms svarbu ne tik formaliai bendradarbiauti, bet ir spręsti vaikų agresyvaus elgesio problemas. Taigi svarbu atkreipti dėmesį į nepakankamai ištirtą ir dėmesio reikalaujantį reiškinį – mokyklos ir šeimos bendradarbiavimą sprendžiant paauglių tarpusavio agresyvų elgesį.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo sąveikos ypatumus sprendžiant paauglių tarpusavio agresyvų elgesį.

Tyrimo objektas – mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas.

Hipotezė. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas sprendžiant agresyvaus paauglių tarpusavio elgesio problemas yra nepakankamas ir neefektyvus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Ištirti mokyklos ir šeimos požiūrius į bendradarbiavimą: atskleisti ugdymo partnerių sąveikos formas sprendžiant agresyvų paauglių tarpusavio elgesį mokykloje.
2. Apibendrinti respondentų nuomonę, ar pedagogų ir tėvų bendradarbiavimas turi teigiamo poveikio sprendžiant paauglių tarpusavio agresyvų elgesį.
3. Įvertinti respondentų nuomonę, kaip jie supranta mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo teigiamąją prasmę, sprendžiant paauglių tarpusavio agresijos problemą.

Tyrimo metodai ir metodologija. Tyrimą sudarė du etapai:

Pirmajame etape, remiantis edukologinės ir psichologinės mokslinės literatūros analize, aptarta mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo svarba vaiko ugdymo procese bei pristatyta paauglių tarpusavio agresijos samprata, atsiradimo priežastys.

Antrajame etape atliktas tyrimas, kurio metu siekiama nustatyti pedagogų ir tėvų požiūrį į paauglių tarpusavio agresijos problemą ir remiantis gautais rezultatais apibrėžti pedagogų ir tėvų bendradarbiavimo svarbą sprendžiant agresyvių paauglių tarpusavio elgesį.

Anketinės apklausos metu gautų duomenų pagalba nustatytas tėvų ir pedagogų požiūris į bendradarbiavimo procesą bei aptarti mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo ypatumai sprendžiant paauglių tarpusavio agresijos problemą. Interviu su socialiniu pedagogu padėjo atskleisti šio specialisto ir šeimos bendradarbiavimo problemas bei nustatyti kaip abipusė sąveika padeda spręsti agresyvios vaikų elgsenos problemą.

Tyrime vadovautasi **humanistine pedagogikos teorija**, kai siekiama nuoširdaus ugdytojų bendravimo ir bendradarbiavimo su vaiku, gebant įsivaizduoti save ugdytinio padėtyje, įsijausti į jo išgyvenimus, nuoširdžiai ir atvirai su juo bendrauti (Bitinas, 2000); **konstrukcinės sąveikos teorija**, leidžiančia geriau suvokti tėvų ir pedagogų atliekamas funkcijas, ugdymo institucijose – šeimoje, mokykloje, remiantis konstruktyviu bendravimu. Pagal šį principą pabrėžiama tėvų – vaikų – pedagogų lygybė, kiekvieno jų vienoda vertė (Vabalas-Gudaitis, 1983).

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, tėvų ir pedagogų anketinė apklausa raštu, interviu su socialiniu pedagogu, statistinis duomenų apdorojimas, naudojant Pirsono (Pearson) tiesinės koreliacijos koeficiento skaičiavimo formulę.

Tyrimo imtis: Empirinis tyrimas atliktas 2009 m. spalio–gruodžio mėnesiais. Anketinėje apklausoje dalyvavo 50 miesto bei rajono pagrindinių, vidurinių ir gimnazijų tipo mokyklų pedagogų bei 68 moksleivių tėvai. Interviu atliktas su 5 socialiniais darbuotojais. Anketos buvo pateiktos tiesioginio kontakto metu: pedagogams – vykstant metodinėms sueigoms, posėdžiams, tėvams – klasės susirinkimo metu. Interviu su socialiniais pedagogais – struktūruotas, suplanuotas.

Rezultatų naujumas, teorinis ir praktinis reikšmingumas. Problematiškas elgesys mokykloje apsunkina tiek moksleivių tarpusavio bendravimą, tiek kelia sunkumų organizuojant mokymo(si) ir ugdymo(si) procesus, tiek trikdo augančios asmenybės raidą. Iš vienos pusės, nors daug ir, atrodo, išsamių rekomendacijų pateikiama, kaip elgtis su elgesio problemų turinčiais vaikais, kaip pagelbėti jiems formuoti konstruktyvių konfliktų sprendimų įgūdžių, iš kitos pusės, nemažėjantis aptariamąsias problemas mastas leidžia priėti prie išvados, kad šioje srityje dirbama neefektyviai. Tai paskatino atkreipti dėmesį į mokyklos ir šeimos bendradarbiavimą sprendžiant paauglių agresyvaus elgesio problemas.

Būtent šias teorines prielaidas patvirtina šio magistro darbo empirinio tyrimo rezultatai, parodantys, kad mokyklos darbuotojai ir tėvai nelinek bendradarbiauti vieni su kitais. Dar daugiau, pedagogai stengiasi atsiriboti nuo šios problemos ir nekreipti į ją dėmesio, o tėvai, kurių vaikų elgesys neatitinka socialiai priimtinių normų, vengia bendradarbiauti su ugdymo įstaiga ir specialistais, be to, paprastai nepripažįsta, jog jų vaikas agresyvus, ir primeta kaltę kitiems. Patyčių plėtrai mokykloje įtakos turi tai, kad nėra informacijos perdavimo ir bausmių taikymo sistemos, kurioje dalyvautų visi ugdymo partneriai.

Siekiant efektyviai spręsti problemas, susijusias su agresyviu vaikų elgesiu, pirmiausiai būtina keisti mokytojo savo vaidmens suvokimą, t. y. neapsiriboti vien tik savo dalyko puikiu išmanymu ir siekiu perteikti jį mokiniams (mokytojo-žinių perteikėjo vaidmuo), bet kartu ir būti pasirengusiam konstruktyviai bendrauti su įvairių gebėjimų ir poreikių vaikais (mokytojo-mokymosi galimybių organizatoriaus vaidmuo). Paraleliai privalu efektyvinti tėvų švietimą šeimos narių tarpusavio santykių, bendravimo pobūdžio ir pan. klausimais, padedant jiems suprasti, kad visa tai turi nemažos įtakos formuojantis vaiko agresyviam elgesiui. Be kita ko, svarbu sukurti ir palaikyti emociškai saugią visos mokyklos bendruomenės narių tarpusavio bendravimo aplinką, kurioje tėvai išdrįstų įvardyti, o ne neigti pastebimas problemas bei sutiktų bendradarbiauti jas sprendžiant.

Darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, dvi dalys, išvados ir rekomendacijos, literatūros sąrašas (71 pozicija). Darbo apimtis – 77 puslapiai (be priedų). Pateikta 13 lentelių ir 17 paveikslų.

1. MOKYKLOS IR ŠEIMOS BENDRADARBIAVIMO SPRENDŽIANT AGRESYVŲ PAAUGLIŲ TARPUSAVIO ELGESĮ TEORINIS PAGRINDIMAS

1. 1. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo svarba ugdymo procese

1. 1. 1. Mokyklos bendruomenės apibrėžimas, struktūra bei santykiai su šeima

Bendruomenė yra socialinė sistema, turinti savo struktūrą, funkcionavimo būdą bei istoriją. Kitaip tariant bendruomenė – organizuotas politinis ar socialinis darinys, toje vietoje gyvenančių žmonių grupė, religinės ar kitokios tapatybės vienijamų žmonių grupė (Indrašienė, 2004, p. 109). Mokyklos bendruomenę sudaro: mokyklos darbuotojai (administracija, mokytojai, socialinis pedagogas, psichologas ir kiti specialistai), tėvai ir vaikai.

Tėvai traktuojami kaip bendruomenės nariai, tačiau dažnai jie atsiskiria arba mokykla neranda ar neieško ryšio su jais. Svarbi šeimos ryšių su mokykla sąlyga – teigiamas tėvų požiūris į mokyklą, pedagogus, ugdymo procesą. *Tėvų požiūris į mokyklą, į ugdymo procesą bei jo dalyvius grindžiamas jų pačių patirtimi mokykloje. Jei ta patirtis buvo neigiama, tėvai gali mokykla laikyti institucija, kuri vaikus blogai veikia* (Hopkins, Ainscow, West, 1998). Todėl ir svarbu, kad bendravimas tarp mokyklų ir tėvų būtų efektyvus. Anot L. Jovaišos (2001), jeigu tėvai vertina mokyklos vaidmenį, tai turi įtakos ir vaikų požiūriui į mokymąsi. Taigi svarbu sudaryti palankų bendravimo su tėvais klimatą, kad tėvai suvoktų dalyvavimo mokyklos gyvenime reikšmę ir naudą, būtų nuolat informuojami apie mokyklos reikalus, ugdymo problemas.

Siekiant efektyvinti vaiko ugdymą bei norint sulaukti gerų rezultatų, viena šalis (tėvai ar pedagogai), vienu ar kitu atveju, to padaryti negali. Kaip jau minėta, tėvai lieka nuošalyje nuo mokyklos organizuojamos veiklos. Teigiama, kad šeima yra bendruomenės nariai, tačiau iš tiesų jie yra atskirti nuo jos. Nevyksta bendravimas, nesidalijama informacija, šalys veikia individualiai. Būtent dėl sėkmingos vaiko socializacijos turi būti stengiamasi sujungti visus asmenis, dalyvaujančius vaiko ugdyme į vieną grupę – bendruomenę, kurios pagrindinis uždavinys yra dalytis informacija, laiku pastebėti problemas bei ieškoti jų sprendimo būdų, veikti efektyviai ir vieningai.

S. Šalkauskis (1991) mano, jog *mokykla negali būti traktuojama tik kaip ugdymo, lavinimo įstaiga, nes ji kartu yra ir pedagoginė bendruomenė*. Autorius taip pat išskiria tris mokyklos bendruomenės ypatybes: *pirma – emocinis mokyklos gyvenimas, antra – vieningi darbo tikslai, solidarumas, mokyklos tvarkos normos, o trečia – savitarpio supratimo, susigyvenimo,*

susibičiuliavimo bendruomenė. J. Laužikas (1993) taip pat aptaria tris požiūrius į mokyklos bendruomenę: pirmuoju ją įvardija kaip priemonę, kurios pagalba jaunimas gali siekti savų tikslų, antruoju – kaip instituciją, kuri teikia atitinkamas paslaugas, priemones ir ugdo asmenybę. Trečiuoju požiūriu mokykla traktuojama kaip integracinė vaiko gyvenimo institucija, kurioje atsiskleidžia mokinio individualumas. Taigi mokyklos bendruomenė turi siekti vieningų tikslų, būti pavyzdžiu bei priemone, kuri padeda mokiniams atskleisti savo asmenybę, išskirtinumą ir siekti užsibrėžtų tikslų.

L. Jovaiša (1993) teigia, *jog mokykla yra mokyklos vadovų, mokytojų ir mokinių visuma, reguliuojama bendro tikslo – spręsti augančios kartos rengimo gyvenimui klausimus ir vykdyti atitinkamą darbą.* Bendruomenė sudaryta iš šių struktūrinių dalių:

- mažos grupelės (būreliai, draugų grupelės);
- klasės arba pirminiai kolektyvai;
- jaunimo organizacijos ir jų savivaldos organai;
- visos mokyklos mokinių kolektyvas;
- tėvų komitetas (Jovaiša, 1993, p. 57).

Mokykla – įvairiapusė ugdomoji bendruomenė, nes jos tikslas yra mokyti, auklėti, ugdyti bei lavinti vaikus. Ši bendruomenė dar svarbi tuo, kad suteikia progą individui pasireikšti, išryškinti savo savybes, gebėjimus, išsiskirti iš kitų ir ugdyti save kaip asmenybę. Tačiau svarbu tai, kad bendruomenė nesistengtų primesti savo pažiūrų bei nereikalautų elgtis pagal jos kurtą modelį. Bendruomenės nariams reikalinga asmenybės laisvė, kuri leistų visapusiškai atsiskleisti, o nebūtų varžoma stereotipais.

R. Dobranskienė (2002), teigia, *jog visas mokyklos gyvenimas ir jo organizavimas remiasi bendruomenės tikslais, kuriuos nustatyti gana sudėtinga.* Tėvai taip pat neatskiriama mokyklos bendruomenės dalis, kurią būtina įjungti į visumą bei sukurti darnią sąveiką tarp mokytojų, mokinių ir jų tėvų. Autorė nurodo, kad daug ką lemia *požiūris į asmenį:* jeigu mokytojas nusistatęs prieš mokinį, pastarasis taip pat turės neigiamą nuomonę apie ugdytoją, o grįžęs namo šią pažiūrą perteiks ir tėvams. Taigi tokiu būdu šeima neigiamai vertina pedagogus ir visą mokyklos bendruomenę, o pedagogai taip pat nesimpatizuoja tėvams bei sukuriama neigiamos pažiūros, kurios cirkuliuoja ratu ir yra abipusės, nėra tarpusavio sąveikos.

R. Dobranskienė (2002, p. 60), pateikia pasiūlymų, kaip stiprinti mokyklos ir šeimos bendradarbiavimą:

1. Įvertinti jau egzistuojančius ryšius tarp mokyklos ir tėvų.
2. Registruoti ir įvertinti visus neformalius susitikimus bei pokalbius su tėvais tam, kad būtų nustatyta, ar mokykla yra lengvai prieinama visiems tėvams.

3. Įtraukti tėvus į drausmės problemų sprendimą.
4. Skatinti mokyklos ir tėvų bendradarbiavimą įvairiomis kryptimis.
5. Ugdyti ir lavinti mokytojų bendradarbiavimo su tėvais bei problemų sprendimo įgūdžius.
6. Žinoti savo profesinės kompetencijos ribas.

Dažniausiai tėvai tik traktuojami kaip mokyklos bendruomenės nariai, tačiau realybėje jie būna atskirti arba patys pasišalina, nes turi iš anksto susiformavusią neigiamą nuomonę apie ugdymo įstaigą (Dobranskienė, 2002). Svarbu ne tik informuoti šeimą, bet ir tiesiogiai įtraukti į mokyklos, klasės bendruomenės gyvenimą, bendrą problemų sprendimo procesą. Tėvai – bendruomenės dalis, kurią reikia jungti į visumą, tačiau kartais ir pedagogų elgesys užkerta tam kelią, nes vaikas savo nepasitenkinimą mokytoju perteikia tėvams, o pastarieji praranda motyvaciją bendrauti ir bendradarbiauti.

Apibendrinant galima teigti, kad:

1. Šeimos ir pedagogų bendradarbiavimo procese svarbus tėvų požiūris, į ugdymo instituciją ir jos darbuotojus, kuris paremtas jų asmenine patirtimi mokykloje.
2. Didelę įtaką turi ir mokytojo požiūris į mokinį, kuris netiesiogiai perduodamas tėvams ir formuoja neigiamą nuomonę apie visą mokyklos bendruomenę.
3. Stiprinant šeimos ir mokyklos bendradarbiavimo santykius neužtenka vien tik tarpusavyje nuolatos bendrauti. Reikia iširti jau egzistuojančius ryšius, nustatyti mokyklos prieinamumo galimybes tėvams, suformuoti vieningą problemų sprendimo sistemą ir taikyti įvairias bendradarbiavimo kryptis.

1. 1. 2. Šeimos, kaip pirminio vaiko ugdymo instituto, ir mokyklos bendradarbiavimo ypatumai

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų bendruosiuose nuostatuose (1997) nurodoma, *kad geranoriškai bendradarbiaudama su tėvais, bendrojo lavinimo mokykla ugdo savarankišką, laisvei pajėgų, atsakingai savo gyvenimą kurti gebantį žmogų*. Šeima ir mokykla turi rūpintis jaunosios kartos pasirengimu savarankiškam gyvenimui, bet mokykla yra viena iš svarbiausių socialinių institucijų, todėl ji turi galimybę užmegzti partnerystės ryšius su tėvais. Taip pat mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo svarba akcentuojama mokyklai skirtuose dokumentuose: Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas (2003), Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos Bendrosios programos (2002), Lietuvos bendrojo lavinimo nuostatai (1997).

Švietimo Įstatymo 47 str. punkte 2. 3. (2003) teigiama, kad *tėvai privalo bendradarbiauti su mokyklos vadovu, kitu švietimo teikėju, mokytojais, kitais specialistais, teikiančiais specialiąją, psichologinę, socialinę pedagoginę pagalbą*. Taigi tėvai negali apsiriboti vien tik bendradarbiavimu su klasės auklėtoja, jie turi palaikyti ryšius su visa mokyklos bendruomene ir aktyviai dalyvauti įstaigos veikloje, suvokti ugdymo proceso reikšmę ir naudą, būti nuolat informuojami apie vaiko ugdymosi pažangą, elgesio ir kitas problemas. Svarbu pabrėžti, kad šiandieninėje mokykloje priimta, jog dalykų mokytojai tik perduoda informaciją apie vaiko problematišką elgesį ar su jų mokomu dalyku susijusius sunkumus ir nesiekia toliau spręsti šios problemos bei bendrauti su tėvais.

Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo esmė – derinti pastangas ir veiksmus, siekiant sukurti mokiniams pozityvią ugdymo (si) aplinką (Ivanauskienė, 2002). Šeimos ir mokyklos nuolatinio bendradarbiavimo dėka bus užtikrinta vaiko saviraiška, fizinių ir psichinių galių plėtotė, psichologinis saugumas ir kt. Taigi šio bendradarbiavimo pagrindinis tikslas – vaikas bei jo individualybė, ugdymosi pasiekimai, tačiau nereikėtų pamiršti, jog teigiami pedagogų ir tėvų santykiai formuoja vaiko požiūrį į mokyklą bei koreguoja jo elgesį socialinėje aplinkoje.

Ugdymo procesas privalo būti grindžiamas humaniška bei pozityvia mokytojų, moksleivių ir jų tėvų tarpusavio sąveika, siekiant sklaidyti įtampą bei spręsti iškylančias problemas (Lakis, Ignatavičius ir kt., 1996, p. 52). S. Dapkienė (1997) mano, jog *šeima (tėvai) ir mokykla (mokytojai) yra tarsi dvi institucijos, sujungtos tuo pačiu ugdymo objektu – vaiku*. Tačiau vaiką veikia ir trečioji institucija – *kiemas, gatvė*. Jei šeimoje ir mokykloje bus skirtingi auklėjimo stiliai, tai didžiulę įtaką gali įgauti būtent pastaroji aplinka. L. Jovaišos (2003) nuomone, *svarbi šeimos ryšių su mokykla sąlyga – teigiamas tėvų požiūris į mokyklą, pedagogus ir pedagoginį darbą*. Dažnai įprasta, jog mokytojai kaltina tėvus, kad pastarieji neišauklėjo vaikų, o tėvai kaltina pedagogus, jog šie negeba sudrausminti ir ugdyti jų vaikų, neturi pakankamai kompetencijų.

B. Bitinas (1995) teigia, jog *tėvai auklėja vaikus visų pirma savo pavyzdžiu, papildydami jį žodiniiais bei vaizdiniais deramos elgsenos apibūdinimais*. Taigi pirmieji vaiko mąstymo ir elgesio bruožai formuojami šeimoje, stebint tėvus ir supančią aplinką. Kaip teigia I. Leliūgienė (2005), *tėvai visada buvo ir bus pirmieji vaiko auklėtojai*, V. Aramavičiūtė (2005), kalbėdama apie mikroaplinką, taip pat pirmenybę teikia *namams*, kaip pirmutinei, artimiausiai ir betarpiškai auklėjimo institucijai. Neginčytina, jog šeima yra pirmoji institucija, kuri formuoja vaiko mąstymą, elgesį, individualumą, tačiau mokykla, kaip socialinis institutas, turi sudaryti sąlygas tėvams įsilieti į bendruomenę, betarpiškai ir aktyviai bendrauti ir bendradarbiauti. Mokykla ir tėvai turi veikti kartu, o ne kaltinti vieni kitus dėl kylančių problemų.

S. Dapkienė (2002) pažymi, jog *būtinai šeimos ir mokyklos vienodais reikalavimais pagrįstas pedagoginis poveikis, dorovinė pozicija*. Jei auklėjimas nesutampa, sumažėja *pedagoginio poveikio efektyvumas*. Anot autorės, *ugdymo procesas reikalauja pažinti ir sistemingai tirti vaiką, o tai padaryti galima tik pažįstant šeimą*. Tik bendrai dirbdami mokytojai ir tėvai gali:

- patenkinti esminius vaiko poreikius: saugumo, prierašumo, meilės, orumo ir kt.;
- padėti vaikui realizuoti save;
- padėti vaikui sukurti savo vertybes;
- atskleisti vaiko pašaukimą;
- išmokyti vaiką kontroliuoti savo poreikius ir norus, charakterio savybes;
- teisingai suprasti mokslo reikšmę gyvenime ir ugdyti meilę mokslui (Dapkienė, 2002).

M. Perecas (1990) teigia, *jog keičiantis socialinei aplinkai, reikia gerai apgalvoti ir tėvų vietą mokyklos gyvenime*. Nors ir mokytojai stengiasi bendradarbiauti su šeima, kyla daug nesusipratimų, nes šios dvi institucijos skiriasi (1 lentelė).

1 lentelė

Šeimos ir mokyklos požiūrių skirtumai (Perecas, 1990, p. 108)

Šeima	Mokykla
Emocijomis paremti socialiniai santykiai. Aiški socialinė struktūra. Tolerantiškumas nusižengus taisyklėms. Vaiko vidinių veiksmų reglamentavimas, suteikiant jam daugiau laisvės. Visapusiškai asmenybę skatinantis klimatas. Vaiko asmenybės gerbimas.	Dalykiški socialiniai santykiai. Kompleksinė socialinė struktūra. Griežta drausmė nusižengus taisyklėms. Griežtas elgesio reglamentavimas. Pažangumu paremta konkurencija. Vaiko vertinimas pagal pažangumą.

Daugelis mokslininkų (Gumuliauskienė 1997, Krumm 1999, Dapkienė 2002) pabrėžia, jog *mokinių tėvai nesijaučia esantys dabartinės mokyklos bendruomenės dalimi, nors pedagogikos mokslo įrodyta, kad mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo sėkmė priklauso nuo klasės vadovo asmenybės, jo pasirengimo bei gebėjimų ir nuo tėvų*. B. Bitinas (2004) pažymi, jog už šeimos ir mokyklos ryšių palaikymą pirmiausia yra atsakinga *auklėtoja*. Lietuvos bendrojo lavinimo nuostatuose taip pat teigiama, kad klasės auklėtojas privalo bendrauti su kiekvienu mokiniu ir jo šeima, nuolat informuoti tėvus apie vaiko pažangumą ir elgesį. Taigi pagrindinis tarpininkas tarp šeimos ir mokyklos yra klasės auklėtojas ir jam atitenka didžiausia atsakomybė bendraujant su tėvais. Jis privalo palaikyti abipusius santykius, teikti informaciją apie mokyklos gyvenimą,

mokinio pasiekimus, elgesio problemas bei raginti spręsti iškilusias problemas. Tačiau didelę įtaką turi ir tėvų mąstysena, pedagoginės kultūros, atsakingumo, dorovingumo samprata.

S. Dapkienė įvardija šias šeimos ir mokyklos bendradarbiavimo problemas:

1. Reti formalūs tėvų ir mokytojų susitikimai.
2. Neadekvatus tėvų požiūris į mokyklą ir ugdymą.
3. Tėvų nenoras, nesugebėjimas auklėti vaikų.
4. Nepakankama tėvų pedagoginė kultūra neleidžia optimaliai panaudoti šeimos auklėjimąjį potencialą.
5. Nesuderinti reikalavimai, kuriuos mokytojai ir tėvai kelia vieni kitiems.
6. Tėvų ir mokytojų bendradarbiavimą sunkina psichologinės priežastys – mokytojais nepakankamai įvertina tėvų pagalbą mokymo bei auklėjimo srityje (Dapkienė, 2002, p. 42).

Taigi klasės auklėtojai susirinkimų metu dažniausiai aptaria tik mokymosi ir elgesio klausimus, o neužsiimama pedagoginiu tėvų švietimu. Taip pat problema ta, kad bendri tėvų susirinkimai organizuojami tik kartą ar du per metus ir jų retumas bei neapgalvotas organizavimas trukdo plėsti bendradarbiavimo santykius. Dažniausiai ir tėvams nerūpi vaiko psichinė ir dvasinė savijauta, o tik kai atsiranda netinkamo elgesio apraiškos, imama ieškoti priežasčių ir spręsti jau iškilusias problemas. Pedagogai atsiriboja nuo šeimos ir domisi tik tuo, kas vyksta mokykloje, tačiau neaiškina šeimai, kaip spręsti kylančias auklėjimo ar elgesio problemas.

Priimta manyti, kad už šeimos ir mokyklos bendradarbiavimo efektyvumą daugiausiai atsakinga auklėtoja, tačiau dalykų mokytojai taip pat negali nusišalinti nuo šio proceso ir privalo bendrauti ne tik kilus elgesio ar mokymosi sunkumams jų dėstomo dalyko pamokose, bet ir ieškant būdų, kaip išvengti kylančių problemų, numatant prevencines priemones. Tėvams taip pat nepakanka palaikyti ryšius tik su klasės auklėtoja, o būtinas nuolatinis bendradarbiavimas su pedagogais, kuris padės numatyti vieningus reikalavimus ir auklėjimo stilių.

1. 2. Paauglių tarpusavio agresijos vertinimo ypatumai

1. 2. 1. Agresijos teorinė samprata

Agresijos sąvoka nagrinėjama lietuvių ir užsienio autorių darbuose. R. Žukauskienė (1996) teigia, jog *tai toks elgesys, kuriuo vykdomas fizinis arba žodinis smurtas kito asmens atžvilgiu*. G. Navaitis (1997) teigia, kad *agresyvumas įvardijamas netgi kaip žmogui būtina savybė, padedanti įveikti kliūtis, išreikšti emocijas*. A. Suslavičius ir G. Valickas (1999) nurodo, kad *agresija laikomas elgesys, nukreiptas prieš kitą žmogų, gyvą būtybę arba negyvą objektą, kuriuo siekiama sukelti diskomfortą, skausmą, padaryti fizinę ar psichinę žalą*. S. Herm (2003) teigia, jog *išsiskiriančiam vaikui pirmiausia priskiriamas agresyvus elgesys*. Autorė įvardija, jog tai *smarkus įtūžis, nevaldomi arba sąmoningi kitų užpuolimai, plūdimalis, tyčinis daiktų gadinimas*. Taigi daugeliu atveju agresyvus elgesys siejamas su tikslu kažkam pakenkti fiziškai ar emociškai.

D. Nasvytienė (2005) teigia, jog *agresyvus elgesys dažniausiai pažeidžia kitų žmonių interesus, orumą, nuosavybę. Kitaip tariant, agresyviai besielgiantis žmogus prieštarauja ir ignoruoja visuomeninio gyvenimo taisykles*. Pabrėžtina, kad priešiškus, taisyklių ignoravimas ypač aktualus paauglystės laikotarpiu, kai kinta vaiko asmenybė, mąstymas, motyvacija.

Sociologijos žodyne (1993) teigiama, jog *agresija – žmogaus reakcija į tam tikrą ar tariamą grėsmę*. Psichologijos žodyne (1993) nurodoma, jog *agresija – tai priešiškas elgesys, kuriam būdingas išūlus pranašumo demonstravimas ar net jėgos naudojimas kito žmogaus ar žmonių atžvilgiu*. Tarptautinių žodžių žodyne (2002) pateikiama, kad *agresija – priešiškas elgesys, kuriam būdingas išūlumas ar net jėgos naudojimas kito žmogaus ar žmonių grupės atžvilgiu*.

D. Maerso (2000) nuomone, agresija tai bet koks fizinis ar žodinis elgesys, siekiant pakenkti arba sunaikinti, kilęs dėl priešiško ar kaip iš anksto numatyta priemonė tikslui pasiekti. G. Navaitis (2001) mano, kad *agresyvų poelgi sukelia didėjantis priešiškus*. Priešiško ir agresijos objektai ne visada sutampa, todėl svarbu kuo anksčiau pastebėti paauglio nuolatinį pasipriešinimą ir jį susilpninti. Pirmuoju šio neigiamo elgesio požymiu G. Navaitis siūlo *laikyti simpatijos emocijų nykimą*. Vėliau tiems, neigiamai vertinamiems, paauglys linkęs priskirti norą pakenkti. Jis tuo pačiu metu ir nepasitiki aplinkiniais, ir jiems pavydi, mano esąs skriaudžiamas ir apgaulinėjamas. Šiuos priešiško elementus paauglys gali maskuoti net ir mandagiu elgesiu.

Agresija pasireiškia keliomis formomis:

1. Žodinė – nepalankumas, nedraugiškumas, priešiškas nusistatymas, įžeidinėjimai.

2. Fizinė – fizinis smurtas, kuris skirstomas pagal kryptį: tiesioginė (nukreipta į objektą), perkeltinė (nukreipta į save) (Psichologijos žodynas, 1993, p. 9–10).

Taip pat agresiją galima skirstyti pagal elgesio motyvus (Suslavičius, Valickas, 1999, p. 111):

1. Impulsyvi – gynybinė (pasireiškia netikėtose, neįprastose situacijose, kai žmogus neturi laiko ramiai apsvarstyti visų galimų alternatyvų, numatyti savo veiksmų pasekmių, kai jis yra stipriai susijaudinęs ir išgyvena neigiamas emocijas).
2. Instrumentinė (kai agresija siekiama tam tikrų tikslų, neskaitant tiesioginės žalos aukai).
3. Priešiška – piktybinė (naudojama prievarta ir smurtas yra savitiksliai, nėra aiškaus tikslo, savo veiksmais agresorius bando sukelti kitam žmogui skausmą ir diskomfortą).

Taigi agresijos formos gali būti įvairios, priklausomai nuo esamos situacijos ar aplinkybių, kurios skatina atitinkamai elgtis ir imtis neigiamų veiksmų.

Agresija yra viena iš vaikų problemų. D. Nasvytienė (2005) teigia, kad *bet kokia vaiko problema turi emocinę ir elgesio sudedamąją dalį*, todėl labai sunku nusakyti, kuriai daliai priklauso atitinkamas elgesys. Autorė teigia, jog dažnai pastebima, kad *kartu egzistuoja kelios elgesio ir emocijų problemos* bei pateikia Th. Achenbacho (1991) vaikystės ir paauglystės amžiaus problemų skirstymą:

- eksternalios – į aplinką nukreiptas elgesys, agresyvūs ir destruktyvūs veiksmai, išveika, prieštaraujantis nepaklusnumas;
- internalios – išraiška nukreipiama daugiau į vidų: nusišalinimas, nerimas, depresija (Nasvytienė, 2005, p. 7).

Taigi galima skirtinga agresyvaus elgesio problemų interpretacija, kuri leidžia diskutuoti, iš kokių paskatų emocinių ar elgesio kyla agresyvumas. Tačiau pastebima, kad vaikas savo vidines, neigiamas emocijas linkęs išreikšti aplinkiniams smurto, patyčių, agresijos forma.

Smurtą patiria ne tik suaugusieji, bet ir vaikai. Tačiau svarbu pabrėžti, kad vaikai negali savarankiškai apsiginti, o nuolankiai kenčia ir naudoja smurtą prieš bendraamžius ar mažesnius už save. G. Babachinaitė (2002) teigia, jog *pačios sunkiausios nepilnamečių smurtinės agresijos prieš asmenį yra tyčiniai nužudymai ir pasikėsinimai nužudyti, tyčiniai sunkūs kūno sužalojimai ir pasikėsinimai sužaloti ir išžaginti*. Remiantis kai kurių autorių (Zaborskis, Cirtautienė, Žemaitienė, 2005; Civinskas, Levickaitė, Tamulienė, 2006) darbais, galima daryti prielaidą, kad mokykloje dažniausiai pasireiškia psichologinis bei fizinis smurtas.

„Smurto mokykloje paplitimo, formų, priežasčių, prevencijos ir pagalbos priemonių tyrime“ (2008) nurodoma, kad mokykloje pasitaikančios smurto formos skirstomos į tris dideles kategorijas:

- fizinis smurtas;
- emocinis smurtas;

- seksualinis smurtas.

Fizinis – tai *smūgiai, mušimas, žalojimas ir kitoks poveikis vaiko kūno išoriniam paviršiui ir vidaus organams, naudojant fizinę jėgą, šaltąjį ar šaunamąjį ginklą, daiktą, skysčius, medžiagas ir pan.* Taip pat tyrime pateikiamas emocinio smurto pobūdis: *nuvertinimas, menkinimas, žeminimas, šmeižtas, grasinimai, kaltinimai, gąsdinimas, atskyrimas, kvailinimas, judėjimo laisvės apribojimas.* *Emocinis smurtas pasireiškia nuolatinės kritikos, šauksmų, patyčių, žeminimo formomis.* Seksualinis smurtas – tai *vaikų ar paauglių įtraukimas į seksualinę veiklą, kuriai jie dar nesubrendę ir kai tvirkintojai siekia patenkinti savo seksualinius poreikius.*

Labai ryškūs skirtumai bei perėjimai tarp šių kategorijų, nes fizinis smurtas pasireiškia tam tikrų veiksmų ar jėgos panaudojimu, kai lieka vienokios ar kitokios žymės ant vaiko kūno. Emocinio smurto atveju vyksta vidinis žalojimas, kai auka veikiama psichiškai, dvasiškai, morališkai, emociškai bei taip kenkiama vaiko sveikatai. Seksualinis smurtas aprėpia tiek fizinio, tiek emocinio smurto sąvokas, nes žala daroma ir vaiko kūnui, ir psichinei sveikatai.

Taigi smurtas, kaip ir agresija, gali būti tiek fizinio, tiek emocinio pobūdžio. Šios sąvokos panašios, tik agresija traktuojama platesne prasme, o smurtas yra viena iš jos apraiškų.

1. 2. 2. Agresyvumas įvairių teorijų aspektu

Daug tyrinėtojų, mokslininkų domisi, kodėl žmogui būdingas agresyvus, deviantinis elgesys. Išskiriamos trys pagrindinės agresyvumo aiškinimo teorijos:

- biologinė;
- frustracinė;
- socialinio išmokimo.

R. Žukauskienė (1997) pristato biologinės (instinktų) teorijos šalininkus ir pagrindines idėjas. Šią teoriją nagrinėjo Z. Froidas (S. Freud) ir K. Lorencas (K. Lorenz). Z. Froidas teigia, jog žmogui būdingi du vienas kitam priešingi instinktai: giminės pratęsimo ir naikinimo. Agresijos protrūkis susijęs su savisauga, nes tam, kad apsaugoti organizmą, gyvenimo instinktai pasipriešina mirties instinktams ir nukreipia energiją į išorę, t. y. prieš kitus žmones arba į vidų – į save. *Polinkis į agresiją yra originali, savarankiškai egzistuojanti žmogaus dispozicija; tai sudaro didžiausią kliūtį civilizacijai* (Žukauskienė, 1997). Autorė pristato K. Lorencos teoriją, kad agresyvumas esąs natūralus, įgimtas. Tai instinktas, kuris kaupiasi, o pasiekęs tam tikrą lygį tampa kenksmingu ir yra neišvengiamas.

Frustracinės teorijos šalininkai Dž. Dolardas (J. Dollards) ir N. Mileris (N. Miller) teigia, jog agresija yra organizmo reakcija į motyvuotą kryptingo elgesio blokavimą, todėl jo stiprumą sąlygoja:

- siekiamo tikslo artumas, kai frustraciją patiria žmogus, esantis arčiau tikslo, jo reakcija būna stipresnė negu to, kuris toli nuo tikslo;
- kliūčių suvokimas, nes vienaip reaguoja, kai mano, kad jam kažkas specialiai trukdo, ir kitaip, kai laiko tas kliūtis atsitiktinėmis;
- tyčinės frustracijos diferencija;
- frustracijos pagrįstumo interpretacija (Suslavičius, 1998 p. 90).

Anot A. Suslavičiaus (1998), žmogus žmogui arba asmenys ar jų grupės yra pastiprinimo arba frustracijos šaltinis vienas kitam. Dažniausiai tai tokie asmenys, kurie daro poveikį vienas kitam – tėvai, mokytojai, vadovai. Šių žmonių atžvilgiu gali susiklostyti negatyvi, agresyvi nuostata, kuri vėliau nukreipiama prieš visus tos kategorijos asmenis. Agresija yra frustracijos pasekmė, kuri kyla neišsipildžius norui arba bandant įgyvendinti lūkesčius, o tai skatina tam tikras agresijos formas, kuriomis stengiamasi sunaikinti neigiamo patyrimo šaltinį.

Socialinio išmokymo teorijos atstovai A. Bandūra (A. Bandura) ir E. Voltersas (E. Valters) teigia, jog agresyvumo išmokstama asmenybei vystantis, stebint kitų žmonių elgesį. Ypač svarbu pabrėžti šeimos įtaką bei vaiko lytį (cit. Suslavičius, 1998, p. 92). Priimta manyti, kad berniukai yra agresyvesni nei mergaitės, nes jie labiau linkę muštis, stumdytis, atlikti staigius bei stiprius veiksmus, grasinti susidoroti, o mergaitėms aktualesnė santykių agresija. D. Nasvytienė (2005, p. 35– 37) teigia, jog sunku vienareikšmiškai nuspręsti, ar berniukai ar mergaitės yra agresyvesni. Šiuo aspektu svarbūs lyčių vaidmenų stereotipai ir nuostata, kas tinka mergaitei, o kas berniukui. Jau nuo pirmųjų vaiko gyvenimo metų traktuojama, kad berniukai pasižymi stiprumu, išsverme, o mergaitės – gležnumu, švelnumu.

Anot D. Nasvytienės (2005), dauguma agresyvaus elgesio specialistų mano, jog berniukai yra agresyvesni. Berniukai dažniau linkę įsivelti į konfliktus, peštis, o mergaitėms būdinga santykių agresija, išskiriant iš grupės vieną auką ir nedraugauti, skleisti apkalbas, šmeižti ją. Tačiau būtina atsižvelgti į aplinką, nes mokslininkų įrodyta, kad namuose, su broliais ir sesėmis, abiejų lyčių atstovai vienodai agresyvūs. Taip pat svarbu pabrėžti ir pačių vaikų savybes, nes berniukai impulsyvesni už mergaites ir tai gali sąlygoti dažnesnius konfliktus, agresiją.

A. Suslavičius (1998) rašo, jog socialinio išmokymo teorijos šalininkai teigia, kad agresyvumas atlieka instrumentinį vaidmenį, yra priemonė atitinkamam tikslui pasiekti, o tai atlikus agresorius jaučiasi kompetentingas, pasitenkinęs. Taigi agresija įsitvirtina žmogaus elgesyje ir ja siekiama

užsibrėžtų tikslų, tačiau šio proceso metu atsiradusios pasekmės dažniausiai yra neigiamos pobūdžio.

Biologinę ir frustracinę agresijos teoriją galima kritikuoti, nes pirmoji neakcentuoja socialinės aplinkos, šeimos įtakos, o antroji nepateikia paaiškinimo, kodėl žmonės nevienodai agresyvūs bei kaip individą veikia teigiamos aplinkos sąlygos, socialinė patirtis. Socialinio išmokymo teorija aptaria šiuos aspektus atsižvelgdama į psichologinius ir socialinius veiksnius, kurie svarbūs žmogaus elgsenoje.

Agresyvų elgesį galima grupuoti pagal jo aplinkybes. D. Nasvytienė (2005) išskiria *reaktyviąją* ir *proaktyviąją* agresiją. Pirmoji – gynybinė reakcija į suvoktą grėsmę, o antroji – planinga, mažai emociškai prisotinta agresyvi veikla.

Autorė atkreipia dėmesį, kad pagal pobūdį ir tikslą galima išskirti tokias agresijos formas:

- instrumentinė – kai vaikas nepriimtinomis formomis siekia daikto ar objekto;
- priešiškoji – nukreipta prieš žmogų;
- santykių – psichologinio pobūdžio agresija, kuri skirta įžeisti, pažeminti aplinkinius (Nasvytienė, 2005 p.28).

Pirmaisiais vaiko gyvenimo metais dažniausiai pasireiškia instrumentinė agresija, nes vaikas linkęs peštis dėl žaislų. Tačiau su amžiumi kinta ir agresijos pobūdis, tikslas, priemonės ir vaikas ima savo pyktį reikšti ne vien fizine, bet ir verbaline agresija. Pastebėta, kad agresyviausi vaikai būna ikimokykliniame amžiuje, o vėliau ši savybė susilpnėja, bet paauglystėje vėl gali sustiprėti.

1. 2. 3. Agresyvaus vaikų elgesio priežastys ir faktoriai

Sunku deklaruoti, koks elgesys laikytinas agresyviu, nes nėra universalių priimtino elgesio normų. Anot D. Nasvytienės (2005), *kiekvienas mažylis supyksta, piktžodžiauja, tačiau reikia atsižvelgti ir į šeimą, nes neaišku, kokį elgesį ir emocijų išraišką tėvai laiko nepriimtina. Autorės manymu, vienos šeimos gali toleruoti agresyvų vaiko elgesį kaip įtvirtinimo ženklą, kitos, atvirkščiai, formuoja pacifistines nuostatas. Taigi negalima vieningai traktuoti, kad atitinkamas elgesys yra agresyvus, nes tai priklauso ne tik nuo asmeninių vaiko savybių, bet ir nuo šeimos įtakos, požiūrio. Taip pat D. Nasvytienė ten pat siūlo atkreipti dėmesį ne tiek į problematiško elgesio turinį, o į dažnumą, išraiškos įvairovę, kurią sąlygoja vaiko socialinė aplinka. Vaiku susirūpinti reikėtų tada, kai jis priešiška elgiasi namuose, su draugais, viešose vietose, ugdymo įstaigose ir kt. ir tai daro nuolat.*

Mokslinėje literatūroje vienu ar kitu aspektu nagrinėjamos agresyvaus elgesio priežastys ir faktoriai. L. Abromaitienė (2006) teigia, jog *galima išskirti dvi pagrindines agresyvaus elgesio veiksmų grupes: socialiniai arba išoriniai ir asmenybiniai arba vidiniai*. N. Bražienė ir kt. (2008) nurodo, jog *dažniausiai aprašomi keturi agresyvumą lemiantys reiškiniai: paveldimumo, biologiniai faktoriai, somatiniai susirgimai, socialinės aplinkos poveikis*. Čia biologiniai faktoriai siejami su fiziologiniais kūno ir smegenų procesais, ir, kaip rodo moksliniai tyrimai, agresyvumas išryškėja jau ankstyvoje vaikystėje. Patologiniai faktoriai – tai nerviniai ir psichiniai pažeidimai, kurie skatina elgtis agresyviai (ten pat, p. 67).

Didžiausias dėmesys skiriamas socialinių veiksmų faktoriui, o visuomenėje išskiriami trys svarbiausieji bruožai, turintys įtaką agresijos formavimuisi: šeima, subkultūros (bendraamžių) poveikis, visuomenės informavimo priemonių įtaka.

Šeima. Didelę įtaką vaiko pirminei socializacijai ir elgsenos formavimui turi šeima. A. Juodaitytė (2002) teigia, jog *intensyviausi socializacijos procesai vyksta ankstyvuosiuose žmogaus gyvenimo perioduose, kai vaikas tikslingai rengiamas gyvenimui ir veiklai suaugusiųjų pasaulyje*. Svarbu tai, kad stebėdami tėvus, vaikai bando mėgdžioti juos ir perima jų elgsenos modelį. Taigi vaikų elgsenos yra tiesiogiai susijęs su šeimos socialiniu statusu, apleistumu, nepakankama priežiūra.

Šeimos sąlygiškai skirstomos į tris grupes:

- formalios darnios šeimos, kuriose vyrauja neteisinga vaikų auklėjimo pozicija;
- sutrikusios struktūros šeimos, kuriose sąlygos auklėti vaikus yra nepalankios;
- socialiai apleistos šeimos, kurios nukrypusios nuo socialinių pozicijų (Leliūgienė, 1997).

Dalis paauglių, turinčių elgesio sutrikimų, gyvena pirmosios grupės šeimose, turi abu tėvus. Šiuo atveju santykiai su tėvais normalūs, o atmosfera teigiama, tačiau vaikai netinkamai auklėjami bei nesugebama apsaugoti jų nuo neigiamos aplinkos įtakos. Antrajai grupei priskiriamos šeimos, kurių viduje susiklosčiusios nepalankios auklėjimui sąlygos, t. y. sutrikusi struktūra: vieniša motina, skyrybos, vieno iš tėvų mirtis, patėvio ar pamotės, sugyventinio atėjimas į šeimą ir kt. Svarbu pabrėžti skyrybų procesą, kuris turi didelę moralinę žalą vaiko psichikai. I. Leliūgienė (1997) teigia, jog vaikai po skyrybų pasijunta esantys kitokie nei vaikai iš pilnų šeimų, todėl gali pyktį išreikšti agresija. Šeimoje, kurioje nukrypstama nuo socialinių pozicijų, vaikai dažniausiai pasižymi agresyviu elgesiu, nes tinkamos pirminės socializacijos stygius ir tėvų gyvenimo būdo, elgesio bei kitų negatyvių savybių mėgdžiojimas sudaro sąlygas vystytis šiam elgesiui.

Galima tokia agresyvaus elgesio formavimosi grandinė:

- *Kai tėvai elgiasi agresyviai su vaiku, tikėtina, kad vaikas mėgdžios tokį elgesį arba sukels gynybinę agresiją*. Taigi agresyviai elgdamiesi tėvai moko to ir vaikus. Šis modelis skatina

karingą, gynybinį požiūrį ir perimama šeimos idėja, kad agresija galima spręsti bendravimo problemas.

- *Kai tėvai taiko per daug griežtas nuobaudas, stiprėja vaiko agresyvumo lygmuo bei atsakomoji reakcija vyresniame amžiuje.* Apibendrinant šią mintį galima teigti, kad vaiko agresyvumas gali kilti iš per didelio jo elgesio suvaržymo arba šeimos noro baudžiant spręsti elgesio problemas. Tėvai, naudodami fizines ar kitokias bausmes, rodo netinkamą agresijos modelį ir skatina vaiką netinkamai elgtis už šeimos ribų.
- *Kai tėvai nekreipia dėmesio į agresyvių vaikų elgesį, nekontroliuoja jo ir laikui bėgant ši problema didėja.* Augant vaikui susiduriama su problema, kai per vėlai paauglystėje, atkreipiamas dėmesys į vaiko elgesį bei imama taikyti pirminė prevencija. Tačiau šiuo atveju jau sunku padėti, nes paaugliui reikalinga tretinė prevencija – *tai paslaugos, skirtos žinomiems smurtautojams bei aukoms, siekiant išvengti naujų incidentų.*¹
- *Tėvai neleidžia pasireikšti vaikų savarankiškumui, saviraiškai bei draudžia susierzinti, pykti.* Taigi vaikas, kaupdamas visą pyktį ir neapykantą savyje, slopindamas emocijas jas transformuoja į agresyvių elgesį, į aplinkinius. Vaiko agresyvumas gali kilti iš per didelio jo elgesio suvaržymo, kontrolės, saugojimo, neleidimo atsiskleisti ir tapti individualybe. Šeimoje, tramdydamas savo emocijas, vaikas gali elgtis tinkamai, tačiau visą susikaupusi neapykanta bus nukreipta į aplinką, draugus, bendraamžius.
- *Tėvai vaikų akivaizdoje elgiasi agresyviai su aplinkiniais, o vaikas, stebėdamas šį bendravimo modelį, mano, jog dėl visko kalti kiti, ir vėliau vadovausis šia mintimi.* Taigi tėvai, savo elgesiu, parodo vaikams, kad viskas kas juos supa aplinkui yra negatyvu ir taip formuoja agresyvių jų elgesį (cit. Bražienė ir kt., 2008, p. 67–68).

Didelę įtaką vaiko agresyvaus elgesio formavimuisi turi šeimoje vyraujanti agresija. D. Nasvytienė (2005) pabrėžia, kad tokiose šeimose vaikų ir tėvų bendravimas daug agresyvesnis negu normaliose šeimose. Taip atsitinka todėl, kad šeimos nariai vieni kitus moko taip elgtis, o auklėjimas paremtas prievarta.

Paauglystėje keičiasi vaiko mąstysena, elgesys, bendravimas bei santykiai su aplinkiniais ir šeima. G. Valickas (1997) išskiria veiksnius, kurie šeimoje provokuoja paauglių agresyvumą:

- *tėvų taikoma fizinė prievarta ir smurtas*, kuris dažniausiai pasireiškia kartu su psichologine prievarta;

---

¹ Smurto mokykloje paplitimo, formų, priežasčių, prevencijos ir pagalbos priemonių tyrimas. (2008). Vaiko namas. Vilnius.

- *priežiūros nebuvimas (hipogloba) arba jos stoka.* Ši situacija susiklosto tada, kai šeimoje trūksta bendravimo, šilumos, natūralios kontrolės, o paauglys pradeda vartoti alkoholį, rūkyti, tampa agresyvus, smurtauja;
- *suaugusiųjų bėda.* Tai situacija, kada vaikas reikalauja daugiau laisvės, o tėvai tam nepasiruošę;
- *tėvų prieštaringas auklėjimas,* kai šeimos nariai taiko nesuderinamus auklėjimo stilius arba nenuoseklią ir nepastovią discipliną.

D. Nasvytienė (2005 p. 45-46) taip pat išskiria keturis auklėjimo stilius:

- *autoritetingas* – tėvai auklėja, ugdo vaiko atsakomybę, pasitikėjimą, gerbia jų orumą, atvirai sprendžia kylančias problemas, diskutuoja ir siekia susitarti;
- *autoritariškas* – tėvai šalti, nejautrūs vaiko poreikiams bei reikalaujantys paklusnumo, linkę grasinti ir bausti, žemina vaiko vertės jausmą. Šis auklėjimo stilius būdingas žemo socialinio sluoksnio šeimoms;
- *nuolaidus* – tėvai nesikiša į vaiko tarpusavio santykius, nemėgsta jų drausminti;
- *atstumiantis* – tėvai nejautrūs, nereiklūs vaikams, nesirūpina jų auklėjimu.

Be abejonės, tinkamiausias ir pavyzdingiausias stilius – autoritetingas, tačiau jis vyrauja ne kiekvienoje šeimoje, o ir atitinkamos aplinkybės, tokios kaip skyrybos, nedarbas, sunki materialinė padėtis, emigracija, ginčai, konfliktai, nepilna šeima ir t. t., formuoja neigiamas aplinkybes, kurios daro įtaką tėvų auklėjimo prioritetams ir vaiko savijautai.

Paauglystės laikotarpiu pradėdama maištauti prieš tėvus ir jų auklėjimą, o kontrolė ir draudimai dar labiau apsunkina situaciją. Taip pat didelė blogybė, kai tėvai vadovaujasi netinkamu auklėjimo stiliumi arba negeba numatyti vieningos sistemos.

Svarbu paminėti ir atotolio šeimos² įtaką vaiko elgesio problemų formavimuisi. Šeimos nario emigracija vaikui gali reikšti iki tol stabilus namų ir šeimos pasaulio suirimą, o tai verčia jį prisitaikyti prie pakitusios situacijos, ieškoti vietos naujo tipo savo šeimoje, taip pat subjektyviai interpretuoti pasikeitusią situaciją ir rasti sau pačiam prasmingus atsakymus. Šie iššūkiai gali sukelti vaikui tiek psichologinių, tiek elgesio pokyčių. Vaiko galimybės susidoroti su pakitusia situacija priklauso nuo jo amžiaus, šeimos paramos jam šioje pakitusioje situacijoje ir, žinoma, tėvų emigracijos pobūdžio. *Atotolio šeimos ir vaikai jau išskiriamos kaip atskiros socialinės grupės, kurioms reikalingas tiek visuomenės, tiek ir valstybės dėmesys, ne mažesnis nei dėmesys našlaičiams, socialiai remtinoms ir „probleminėms“ šeimoms* (Juozeliūnienė, Kanapinienė, Kazlauskaitė, 2008). Apskritai, Lietuvoje į tokias šeimas įprasta žvelgti per neigiamų migracijos

2 Atotolio šeimos objektas yra asmenų grupė, kurioje vienas tėvų (abu tėvai) ir vaikas (ai) gyvena skirtinguose namų ūkiuose skirtingose šalyse. Šie asmenys suvokia save kaip šeimą (ir artimiausios socialinės aplinkos taip pat laikomi šeima) (Juozeliūnienė, Kanapinienė, Kazlauskaitė, 2008, p. 119).

pasekmių prizmę, daugiausiai dėmesio skiriant liūdesio, vienišumo, išdavystės jausmui, dėmesio bei meilės stokai, o pagrindiniu migracijos motyvu laikomos materialinės gerovės paieškos. Taip pat Lietuvoje nuolat gausėja vaikų, kuriuos išvykę į užsienį dirbti tėvai paliko giminaičių globai ar net savarankiškam gyvenimui. L. Abromaitienė (2006) teigia, jog *šie vaikai patenka į rizikos grupę, labai tikėtina, kad jų elgesys taps delinkventišku.*

Taigi tėvų apsisprendimas uždarbiauti svetur pirmiausia orientuotas į šeimos ekonominės padėties pagerinimą, lūkesčių išsipildymą, tačiau migracija neigiamai įtakoja asmeninius, tarpusavio santykius, verčia kaitalioti socialinius vaidmenis šeimose. Galima teigti, kad ilgas šeimos išsiskyrimas pagerina sutuoktinių tarpusavio santykius, tačiau ilgai pradedama irimas, kuris dažniausiai baigiasi galutiniu šeimos iširimu. Migracija griauna ne tik šeimas, ji turi įtaką ir vaikams, kuriems suardoma nusistovėjusi tvarka, pakinta situacija šeimoje, o tai gali sukelti atitinkamų psichologinių ar elgesio problemų.

Šiandieninėje visuomenėje aktuali ne tik migracijos, bet ir netradicinio šeimos modelio problema. Vis daugiau vaikų auga su vienu iš tėvų, auklėjami pamotės, patėvio. Vyrauja nestabili šeima: tėvai skiriasi ir vėl kuria šeimas, gyvena nesusituokę, vaiko tėvas nežinomas ir t. t. Ypač svarbu akcentuoti skyrybas, kurios, anot D. Nasvytienės (2005), *padidina visų psichologinių vaiko problemų riziką.* Vieni vaikai sėkmingai įveikia skyrybų traumos pasekmes, o kiti tampa sugniuždytais. Pateikiamos dvi sąvokos: *atsparumo* ir *jautrumo*. *Atsparumas* – tai, kai vaikas sėkmingai prisitaiko prie po skyrybų pakitusių sąlygų, o *jautrumas* – priešinga reakcija. Vidutiniškai po skyrybų vaikui reikia *dveju metų, kad numalšintų neigiamą reakciją, tačiau šis laikotarpis pailgėja, jeigu tėvai pakartotinai susituokia ar veda.* Tėvų skyrybas sunkiau išgyvena mažesni vaikai, nes jie linkę manyti, jog tai jų kaltė. Paaugliai jau supranta, kad tėvai turėjo neįveikiamų prieštaravimų ir gali tai lengviau išgyventi, ieškodami ir draugų pagalbos. Taip pat D. Nasvytienė (ten pat) teigia, kad *į skyrybas problematišku elgesiu labiau reaguoja berniukai, likę gyventi su mama.* Tai natūralu, nes daugumai berniukų tėtis yra autoritetas, o jo netekus kyla pyktis, priešiškus, kuris pasireiškia negatyviu elgesiu.

Subkultūros (bendraamžių) poveikis. Agresijos bendraamžiai mokosi vieni iš kitų. Žaidimų, diskusijų, konfliktų metu vaikai keičiasi patirtimi ir jei bendraamžių grupėje vyrauja priešiškus, agresija, smurtas, vaikas išmoksta demonstruoti tokį pat elgesį. Subkultūrinė įtaka ryškiausiai matoma paauglystėje. Šiame laikotarpyje vaikui svarbu save su kuo nors identifikuoti ir pritaipiti ten, kur jis bus pripažintas bei jausis saugus. G. Valickas (1997) teigia, *jog taip formuojasi asocialios, delinkventiniu elgesiu pasižyminčios bendraamžių grupės, kurioms būdinga savita subkultūra: draugystė yra nepastovi, agresija ir prievarta – esminis santykių elementas, vyksta nuolatinė kova dėl statuso, laikomasi specifinių taisyklių.*

Paaugliai, kurie turi daug laisvo laiko ir neturi rimto užsiėmimo, pasiduoda neigiamam aplinkos ir aplinkinių poveikiui. Taigi mokykla čia atlieka labai svarbų vaidmenį, nes siūlydama atitinkamus laisvalaikio praleidimo būdus, būrelius, užsiėmimus ir kt., skatina vaikus, paauglius užsiimti naudinga, kūrybine veikla, išreikšti savo individualybę ir užkertą kelią netinkamam laisvalaikio praleidimo būdai.

Visuomenės informavimo priemonių įtaka. G. Kvieskienė (2005) teigia, *jog iš visų žiniasklaidos priemonių išskirtinis dėmesys tenka televizijai, nes ji pasižymi informacijos pateikimo formų įvairove, dinamika, turi galimybę panaudoti vizualinės ir akustinės informacijos derinį.* Agresyvaus turinio, netgi animacinių filmų žiūrėjimas didina vaikų agresyvumą. Kuo daugiau smurto ir agresijos demonstruojama televizijos laidose, tuo dažniau vaikai mano, kad agresija yra konfliktų sprendimo priemonė. *Stebėdami televizijos filmų herojų agresiją, vaikai to gali išmokti ir imti taikyti įvairias agresyvaus elgesio formas.* Ypač pavojingas yra pakartotinas filmo žiūrėjimas. Taip pat stebėdamas smurtą televizoriuje, vaikas gali tapti nejautrus realioms situacijoms ir nereaguoti tokiu atveju, kai tikrai reikia ginti auką.

Aukštas agresijos lygis visuomenėje taip pat skatina ir vaiko agresyvumą. D. Nasvytienė (2005) pateikia keleto mokslinių eksperimentų rezultatus:

- smurto scenų stebėjimas per televiziją susijęs su vaiko agresyvumu (Bandura, 1963);
- kuo daugiau smurto stebi 6–8 metų vaikai, tuo didesnė jų agresyvaus elgesio tikimybė po 3 metų (Huesmannas, Eronas, 1986);

Autorė pažymi, *jog smurto scenas stebintys vaikai mano, jog auka to nusipelno ir, kad tiesa įrodoma agresijos pagalba.* Taip pat svarbu tai, *kad tėvai linkę formuoti teigiamą vaikų nuostatą į agresiją: žiūri kovinius filmus, aptarinėja kriminalus, pateisina šiurkštų elgesį.* Taigi televizija skatina agresyvų vaikų elgesį ir moko atitinkamų agresijos formų. Ypač tai greitai perima jaunesnio amžiaus vaikai, kuriems natūralu susitapatinti su filmo herojumi ir išmokti jo atliekamų veiksmų realiame gyvenime.

Šeimos, subkultūros ir visuomenės informavimo priemonės daro didžiulę įtaką vaiko elgesio formavimuisi. Tačiau svarbiausia iš jų – šeima, nes geri vaikų ir tėvų tarpusavio santykiai, tinkamas auklėjimo stilius ir aplinka leidžia išvengti neigiamos bendraamžių įtakos, numatyti televizoriaus žiūrėjimo normas bei filmų pasirinkimo kriterijus ir užkirsti kelią agresyvaus elgesio formavimuisi.

Šalia šeimos, draugų ar visuomenės įtakos agresyvumui įtakos turi ir *gretutiniai veiksniai.* D. Nasvytienė (2005) pažymi, kad daugelio tyrinėtojų nuomone, maždaug pusė agresyvių vaikų yra hiperaktyvūs. Tai labiausiai pasireiškia 4–11 metų vaikams ir 12–16 metų paaugliams. Hiperaktyvumas ankstyvoje vaikystėje prognozuoja agresyvų elgesį vėlesniais gyvenimo metais. Taip pat protinis atsilikimas, kalbos neišsivystymas gali turėti įtakos šios elgsenos formavimuisi.

Tačiau šiuos faktorius taip pat galima sieti su šeimos ir aplinkos įtaka, nes net ir turėdamas atitinkamų elgesio, protinių ar kalbinių sutrikimų, bet ugdomas, prižiūrimas, globojamas bei patyręs tinkamą pirminę socializaciją, vaikas geba tinkamai vertinti situaciją bei spręsti kylančias problemas.

1. 2. 4. Vaiko socializacija grupėje, konfliktai

Kaip jau minėta, šeimoje vyksta pirminis vaiko socializacijos procesas, tačiau mokykla taip pat užima svarbią vietą šiuo aspektu ir yra antrinė socializacijos vieta. M. Barkauskaitės (2001) nuomone, *kiekvienam žmogui svarbus tarpusavio santykių užmezgimas – bendravimas, nes bendraudami paaugliai ne tik nagrinėja, bet ir sprendžia visuomenės bei savo gyvenimo problemas, formuoja savo vertybių sistemą*. G. Kvieskienė (2005) nurodo, kad *mokykla yra antra pagal svarbą vaiko gyvenime. Būtent mokykloje vaikas socializuojasi, įgyja tam tikrų elgesio, bendravimo su suaugusiais ir vyresniaisiais įgūdžių*. Taigi mokykla atlieka labai svarbų vaidmenį vaiko, paauglio gyvenime, o šioje institucijoje vykstančią socializaciją ir raidą lemia bendraamžių grupė, kurioje jie mokosi, realizuoja save.

Bendravimą su bendraamžiais lemia ir šeimoje įgyta patirtis. Jei vaikas nepatyrė meilės ir globos šeimoje, mokykloje jis bus nervingas, nesidomės mokslu, mažai bendraus su klasės draugais. Šiuo atveju labiausiai nukenčia pats vaikas, nes neugdomi jo socialiniai įgūdžiai, atsiranda nesaugumo jausmas, nukenčia savigarba, mažėja ryšys su klasės draugais, o tai nulemia atitinkamą statusą klasėje.

Bendraamžių klasėje vyrauja įvairūs santykiai tarp jos narių. Klasėje gali veikti formalios ir neformalios grupės. Formalios – sudaromos klasės auklėtojo, o neformalios susiburia savaime. A. Jacikevičius (1995) nurodo, kad *grupė pasireiškia tik veikiant bendrai, tada atsiskleidžia bendros procesų ir savybių ypatybės, susiklosto įvairūs tarpasmeniniai santykiai*. Formaliųjų grupių nariai laikosi nustatytų normų, taisyklių, o neformaliose egzistuoja nerašytos normos ir savitas bendravimas. Į neformaliąsias grupes būtent ir jungiasi nariai, kuriuos sieja bendri interesai ir jos nariai gali daryti / nedaryti įtakos formaliosioms.

Kad ir kokia grupė bebūtų, ją sudaro atskiri nariai – *asmenybės*. Tačiau kyla klausimas, ar gali individas grupėje išlaikyti savo autonomiją ir ar kiti grupės nariai nedaro jam spaudimo? A. Jacikevičius (1995) teigia, jog žmonės, kurie lengvai pasiduoda grupės spaudimui, vadinami *komformistais*. Jei individas nepasiduoda grupės spaudimui, jis išstumiamas iš sukurto rato. Taigi

nuo santykių atitinkamoje grupėje priklauso ir jos narių statusas, psichologinis klimatas, vaikų savijauta ar veikla.

Grupėje, kad ir kokia ji būtų, yra panašių ir skirtingų asmenybių. Taip pat svarbu pabrėžti, kad neegzistuoja vienintelis teisingas požiūris, o tai tik gali būti tarpusavio susitarimo reikalas. Atsižvelgiant į vaiko asmeninę patirtį šeimoje, bendruomenėje, galima teigti, kad nėra vienodai mąstančių, jaučiančių žmonių. Šis skirtumas kelia tarpusavio nesusipratimus, nes ryškėja skirtingos vertybės, motyvai bei poreikiai ir todėl atsiranda atitinkami konfliktai.

Medicinos enciklopedijoje (1991) rašoma, kad konfliktas – *priešingų, nesuderinamų norų, poreikių, tikslų susidūrimas. Jis sukelia sunkių išgyvenimų, kurie gali nulemti klaidingą suvokimą, nustelbti mąstymą.* Psichologijos žodyne (1993) nurodoma, kad konfliktas – *tai maždaug vieno stiprumo, bet priešingos krypties jėgų sąveika, nesuderinamų motyvų, interesų, nuomonių, nuotaikų susidūrimas, rimti nesutarimai, kurių metu žmogų užvaldo nemalonūs jausmai arba išgyvenimas.* R. Želvys (1995) pažymi, kad konfliktas – *tai priešingų, nesuderinamų požiūrių susidūrimas, sukeliantis stiprius, nemalonių išgyvenimus.* Taigi apibendrinant, konfliktas kyla dėl nevienodų poreikių, tikslų, motyvų, norų, interesų, nuomonių, nuotaikų ir kt. susidūrimų ir kelia tam tikrus neigiamus jausmus, išgyvenimus.

A. Suslavičius (1998) teigia, kad *vidiniai asmenybės konfliktai dažnai pereina į išorę ir tampa tarpasmeninių konfliktų priežastimi, ypač tada, kai susiduriama su nepalankia situacija.* M. Barkauskaitė (1993) pažymi, kad *jaunuoliams ir paaugliams bendraujant tarpusavyje labai svarbus teisingumo ar neteisingumo motyvas. Jei teisingumas pažeistas, susidaro konfliktinė situacija.* Taip pat svarbu tai, kad paaugliai nori patraukti kitų dėmesį, būti viršesni, pranašesni ir būtent dėl šios priežasties pasireiškia mokinių demonstratyvumas ir agresyvumas.

Taigi mokyklose konfliktai sprendžiami agresyviu būdu, t. y. muštynėmis arba patyčiomis. Vyrauja požiūra, kad laimi tik stipriausieji ir siekiama nenusileisti bei kovoti dėl atitinkamo statuso. Viduje išgyvendamas atitinkamus jausmus, vaikas tai išreiškia nepriimtiniu būdu – agresija, kuri sukelia tam tikrą fizinę arba psichinę žalą aukai.

Konfliktas ir agresija skiriasi tuo, kad pirmasis yra pretekstas pasireikšti antrajam. Nesuderinus atitinkamų nuomonių, poreikių, norų, tikslų, motyvų kyla įtampa, pasipriešinimas, kurį dažniausiai lydi agresyvūs veiksmai, smurtas ar patyčios.

1. 2. 5. Patyčių samprata: priežastys, formos ir pasekmės

Patyčios yra agresijos forma. Anot D. Olweaus, *patyčios – sąmoningas, neišprovokuotas, nuolatinis vieno asmens ar grupės fizinis ar žodinis kito asmens užgauliojimas siekiant sukurti nuolatinis prievartos ar įžeidinėjimo modelius* (cit. Targamadžė, Valeckienė 2007, p. 159). R. Povilaitis ir J. Valiukevičiūtė (2006, p. 6) teigia, jog *lietuvių kalboje nėra tikslaus žodžio, kuris apibūdintų patyčių reiškinį. Galime naudoti žodžius priekabiavimas, priekabės, užgauliojimas, skriaudimas, kabinėjimasis, pažeminimas, erzinimas ir t.t.* Autoriai nurodo pagrindines patyčių savybes:

- tai tyčiniai veiksmai;
- tai pasikartojantis elgesys;
- patyčių situacijoje yra psichologinė ar fizinė jėgos persvara.

Taigi patyčiomis negalime laikyti atsitiktinių, vienkartinių veiksmų, kurie nepadaro psichinės ar fizinės žalos.

Svarbu pabrėžti, jog mokslinėje literatūroje nėra vienodos patyčių formų klasifikacijos, nes pastarųjų pasireiškimo įvairovė nuolat kinta. R. Povilaitis ir J. Valiukevičiūtė (2006) išskiria *tiesioginės* ir *netiesioginės* patyčios formas: tiesioginės – kai vaikas atvirai puolamas ir užgauliojamas bendraamžių, netiesioginės – elgesys, kai vaikas skaudinamas nenaudojant tiesioginės agresijos: atstūmimas, ignoravimas, nebendravimas ar apykantos prieš jį kurstymas.

Taip pat galima išskirti patyčių formas pagal tai, kokia agresija yra naudojama vaikui įskaudinti: žodinės, fizinės, sudėtinės, kurios apima ir žodinius ir fizinius veiksmus.

Šiandien patyčių formos vis plinta ir tampa įvairesnės. Technologijų ir komunikacijų pagalba galimos grasinančios žinutės mobiliuoju telefonu arba elektroniniu paštu siuntimas, internetinių puslapių apie patyčių auką kūrimas, platinama šmeižianti informacija ir t. t.

V. Targamadžė ir D. Valeckienė (2007) nurodo, kad patyčių formas galima klasifikuoti ir pagal jų priežastis: *dėl kūno sudėjimo, socialinės padėties, rasės, lyties, negalios*. Mokykloje ypač aktualu, kad tyčiojamasi dėl rasinių skirtumų, berniukai dažnai tyčiojasi ar priekabiauja prie mergaičių, o mokiniai, turintys specialiųjų poreikių ar negalią, patyčias patiria dažniau negu kiti. Taip pat labai aktualu tai, kad akcentuojama socialinė padėtis ir šaipomasi iš tų, kurie rengiasi prasčiau ar neturi tam tikrų daiktų (pvz., telefono, kompiuterio).

M. Robichaud (2007) pabrėžia, kad *ypatingai tyčiojamasi mokykloje, nes čia suaugusiųjų priežiūra mažesnė. Mokykla, įskaitant į ją vedantį kelią ir mokyklinį autobusą, yra ne vienintelė patyčioms palanki vieta. Taip pat gali būti tyčiojamasi sporto būreliuose ar laisvalaikio įstaigose.*

R. Povilaitis ir J. Valiukevičiūtė (2006) teigia, jog mokyklose patyčios vyksta pačiose įvairiausiose vietose, tačiau ten, kur yra mažiausiai suaugusiųjų priežiūros tuo metu. Daug patyčių vyksta pertraukos metu klasėje, mokyklos kieme, o daugiausia koridoriuje.

M. Robichaud (2007, p. 24-26) išskiria veiksnius, kurie susiję su mokykloje plintančiomis patyčiomis:

- suaugusiųjų priežiūros stoka menkai matomose mokyklos vietose;
- pažeminimų ir patyčių reiškinių pažinimo mokykloje trūkumas;
- vaikų pažeminimų stebėtojų tylėjimas;
- edukacinių priemonių, skatinančių pagarbą, nebuvimas;
- raštu pateiktų bausmių, nusižengus mokyklos elgesio taisyklėms trūkumas;
- mokytojų rodomas prastas pavyzdys;
- netinkamo grupės lyderio pavyzdys;
- nepastovus mokyklos darbuotojų kolektyvas.

Taigi apibendrinant šiuos veiksnius, galima teigti, kad reikalinga vieninga sistema, kuri sujungtų visą mokyklos bendruomenę į kovą prieš patyčias. Reikalinga griežtesnė suaugusiųjų kontrolė ir pačių vaikų neabejingumas šalia vykstantiems pažeminimams, patyčioms. Taip pat būtina mokykloje ugdyti ne tik pilietiškumą, bet ir plačiau nagrinėti pagarbos vienas kitam klausimą bei įvesti vieningą šeimos informavimo sistemą, kad būtų aišku kas, ir koku būdu (žodžiu, raštu) turi pranešti apie esamą problemą.

Patyčių, kaip ir smurto, priežastis lemia patirtis šeimoje, bendraujant su bendraamžiais, auklėjimo įtaka, mokyklos aplinka, pedagogų elgesys. R. Povilaitis ir J. Valiukevičiūtė (2006, p. 31–33) į patyčias siūlo žvelgti per smurto prizmę ir išskiria šias pagrindines smurto priežastis:

- vaiko neigiamas emocinis ryšys su tėvais pirmaisiais gyvenimo metais;
- šeimoje vaikas dažnai baramas už netinkamą elgesį, o retai kada sulaukia pagyrimų;
- nepatyrę meilės ir šilumos šeimoje, vaikai, patyčiomis siekia įrodyti savo vertę;
- fizinių bausmių naudojimas šeimoje skatina vaiką visas problemas spręsti smurto ar patyčių būdu;
- agresyvumo siejimas su vyriškumu ir homofobija;
- nepalankūs veiksniai mokykloje: didesnis dėmesys negatyviam vaiko elgesiui, negu teigiamam, suaugusiųjų priežiūros stoka, mokytojų tyčiojimas ir nuostata, kad patyčios nieko blogo, klaidinga patyčių samprata.

M. Robichaud (2007) išskiria šias su šeima susijusias patyčių priežastis: pažeminimai patiriami šeimoje, menkinimas, emocinio ryšio su tėvais stoka, taisyklių šeimoje nebuvimas, pernelyg didelė globa, nevienodi auklėjimo stiliai, tėvų socialinių gebėjimų stoka sprendžiant problemas,

agresyvaus elgesio ribų neapibrėžtuas, šeimos uždarumas ir atsiskyrimas, skyrybos, kivirčiai, problemos darbe, materialiniai sunkumai, skurdas. V. Targamadžė ir D. Valeckienė (2007) teigia, jog *patyčias traktuoti individualiu lygmeniu netikslinga, nes tam turi įtakos ir aplinkos veiksniai: tėvų, mokytojų nuostatos, seniai įvestos taisyklės, elgesys bei reakcija į žeminantį elgesį*. Taigi visuose aptartuose šaltiniuose teigiama, jog pagrindinės patyčių priežastys susijusios su šeima bei jos aplinka, auklėjimu, nuostatomis. Taip pat didelis dėmesys skiriamas mokyklai, kurioje susidaro palanki terpė formuotis ir plisti smurtui bei agresijai. Reikia paminėti, kad svarbu ir prigimtinės vaiko savybės, tačiau dauguma autorių teigia, kad šeima ir mokykla turi didesnę įtaką šiam procesui.

Patyčios sukelia ne tik trumpalaikių, bet ir ilgalaikių neigiamų pasekmių. R. Povilaitis, J. Valiukevičiūtė (2006, p. 34–35) išskiria pagrindines:

- nesaugumo jausmas, nerimas, baimė, kurie gali sukelti psichikos problemų;
- vaikai, iš kurių tyčiojamasi, jaučiasi nevisaverčiai, prislėgti, nepasitikintys savimi;
- patyčios skatina savižudybę;
- sukeliama psichosomatiniai simptomai;
- vaikas tiki, jog yra bejėgis;
- vaikas ima taikyti smurtą, siekdamas apsiginti nuo patyčių.

V. Targamadžė ir D. Valeckienė (2007) teigia, jog *vaikystėje patirtos patyčios gali būti susijusios su vyresniems vaikams ar jau suaugusiems kylančiomis elgesio, emocijinėmis, bendravimo problemomis*. M. Robichaud (2007) pažymi, kad patyčių objektas daug labiau rizikuoja savo gyvenime turėti nerimo problemų, patirti depresiją, somatinių sutrikimų.

Patyčios daro žalą ne tik aukai, bet ir iniciatoriui bei šio proceso stebėtojams. V. Targamadžė ir D. Valeckienė (2007) pastebi, kad *patyčių iniciatoriai taip pat patiria neigiamų pasekmių: tie, kurie vaikystėje įpranta tyčiotis, ir suaugę siekia valdyti kitus, o šiuos įgūdžius perduoda savo vaikams. Taip pat vyresniame amžiuje patyčių naudojimas sąlygoja smurto naudojimą, polinkį į žalingus įpročius, kriminalinį elgesį vyresniame amžiuje*. Autorės pabrėžia, kad patyčių stebėjimas taip pat sukelia neigiamų pojūčių. Patyčių vengimas trukdo mokytis, nes dėmesys nukreiptas į tai, kaip netapti auka. Taip pat stebėtojai nuolat jaučia baimę patys tapti patyčių aukomis.

Taigi patyčios turi įtaką ne tik aukai, bet ir iniciatoriui bei stebėtojams. Visgi labiausiai nukenčia patyčių objektas, kuris gali patirti ne tik trumpalaikių pasekmių, sukrėtimų, bet ir būti sužalotas visam likusiam gyvenimui. Mokykloje, kurioje vyrauja patyčios, taip pat vyrauja neigiamas mikroklimatas, nes jaučiama nuolatinė baimė, bauginimas.

1. 2. 6. Agresyvus elgesys paauglystės amžiaus tarpsnyje

Paauglystė skirstoma į ankstyvąją (12– 14 metų) ir vėlyvąją (16– 18 metų), o 15-tieji metai laikomi pereinamaisiais. Šiuo laikotarpiu kinta paauglio asmenybė: keičiasi poreikiai, formuojasi kritinis mąstymas, gilėja išgyvenimai ir peržiūrimos vertybės, išryškėja paauglio visuomeniškumas, aktyvumas, siekimas bendrauti su bendraamžiais, vyresniaisiais ir siekis atsiriboti nuo suaugusiųjų.

Vėlyvoje paauglystėje keičiasi vaiko santykiai su aplinkiniais, nes jau imama ieškoti tikros draugystės, nebesiekiami įtvirtinti savo autoriteto, o ieškoma pilnaverčio bendravimo. Taip pat keičiasi ir santykiai su suaugusiais ir, kaip teigia L. Jovaiša (1997), *suaugusiųjų kontrolė virsta savikontrolė*. Taigi pats pavojingiausias laikotarpis – ankstyvoji paauglystė, kai pakinta vaiko mąstymas, poreikiai, vertybės ir santykiai su šeima, todėl gali kilti konfliktai su supančia aplinka, kurie pasireiškia agresyviu elgesiu.

U. Mielke (1997) pateikia platesnę agresyvaus paauglio charakteristiką: jis blogai mokosi, neįsimena dėstomos medžiagos dėl per didelio aktyvumo, dėmesio stokos, išsiblašymo. Agresyviems paaugliams sunku normaliai užmegzti pokalbį ir jie įtaria visus bei yra įsitikinę, jog turi reaguoti agresyviai, o ne draugiškai. Šiems paaugliams sunku adaptuotis grupėje, nes bendraamžiai nelinkę bendrauti su jais. Agresyvūs paaugliai taip elgiasi iš bailumo, nepasitiki savimi ir taip tikisi užsitarnauti pagarbą.

Anot G. Navaičio (2001), paauglio agresyvumas – jo moralinių nuostatų dėl kitų žmonių išraiška. Išskiriamos šios agresyvaus elgesio paskatos:

- provokuojantis moksleivio elgesys (trukdo, ignoroja pastabas, demonstratyviai nesilaiko drausmės);
- moksleivio daroma žala kitiems žmonėms ar daiktams (muštynės, vagystės, mokyklos ar kitų moksleivių turto gadinimas);
- abejingumas mokomajam dalykui (nesiklauso aiškinimo, žaidžia per pamokas);
- moksleivio uždarumas (pernelyg drovus, tylus) (Navaitis, 2001, p. 53).

Apibendrinant šias paskatas galima teigti, kad agresyvumą skatina neigiamos emocijos, tokios kaip pyktis, pasibjaurėjimas, neapykanta, bet šie jausmai žmogui taip pat reikalingi. Taigi agresyvumas – būtina savybė, kuri leidžia individui reikšti emocijas, tačiau svarbu pabrėžti, jog būtina neperžengti tam tikrų normų ir agresyviu elgesiu nežaloti aplinkinių.

Agresyvumas paauglystėje yra daugiau ar mažiau natūralus, nes tai problemų sprendimo būdas. Paauglys į pasitaikančias kliūtis reaguoja emociškai, tačiau jei trukdoma pasiekti itin geidžiamą tikslą, agresija žymiai sustiprėja. G. Navaitis (2001) teigia, jog *agresyvu elgesį sukelia didėjantis*

priešiškumas, tačiau priešiško ir agresijos objektai ne visada sutampa, todėl svarbu kuo anksčiau pastebėti šią paauglio būseną ir ją susilpninti. Anot autoriaus, pirmuoju priešiško požymiu būtų laikyti simpatijos emocijų nykimą, o vėliau atsiranda ir noras pakenkti, nepasitikėjimas aplinkiniais, pavydas, manymas, kad visi aplinkiniai linkę skriausti ir apgauti.

Taigi svarbu laiku pastebėti pirmuosius paauglio agresyvaus elgesio požymius ir stengtis susilpninti priešišumą jį supančiai aplinkai. Paauglystėje agresyvumas ypač pavojingas, nes gali tapti pastovia elgesio ypatybe.

Paauglystėje vaikas susiduria su daugybe problemų, kurias reikia išspręsti: tapatumo, lytiško suvokimo, bendravimo ir bendradarbiavimo su priešinga lytimi. Dažnai šias problemas paaštrina konfliktai su suaugusiais: šeima, mokytojais. Paauglys jaučiasi atstumtas ir nesuprastas bei mano, kad visi aplinkui nusistatę prieš jį. Ne paslaptis, kad mokytojai taip pat dažnai būna agresyviai nusiteikę prieš vieną mokinį, jų grupę ar net visą klasę. Tačiau labai sunku nustatyti mokytojų agresyvią elgseną, nes apklausų ar stebėjimų metu jie linkę tai slėpti, o mokinių pateiktų faktų negalima laikyti tiksliais.

„Smurto mokykloje paplitimo formų, priežasčių, prevencijos ir pagalbos priemonių tyrime“ (2008) teigiama, jog virš 60 % , 5-12 klasių mokinių teigė, jog mokytojai taikė jiems emocinį smurtą: rėkė, pravardžiavo, atstūmė, tyčiojosi, kas šeštam buvo grasinama trenkti, o kas devintas patyrė fizinį mokytojų smurtą. Tyrimas atskleidžia, jog mokiniai patyrė šias fizinio smurto iš mokytojų formas: mokytojai trenkė per galvą knyga, dienynu ar liniuote, sudavė liniuote per pirštus, trenkia lazdele, trenkia per veidą (antausį), trenkia galvą į suolą, papeša ar patąso už plaukų, tempia už ausies ar ją užsuka, papurto, duoda sprigtą, įgnybia, sugriebia už kaklo, smaugia ir t. t.

Taigi mokytojai taip pat agresyvūs ir savo elgesiu jie skatina vaikus, o ypač paauglius nusiteikti priešiškaiai prieš juos ir elgtis agresyviai tiek pedagogų, tiek bendraamžių ar aplinkinių atžvilgiu.

Tačiau kyla klausimas, kodėl vieni paaugliai agresyvesni už kitus? R. Žukauskienė (2001) išskiria dažniausias netinkamo vaikų elgesio funkcijas: dėmesio siekimas, situacijų vengimas, aplinkos kontrolė, bendravimo įgūdžių trūkumas.

Autorė (2006) nurodo, kad *vaikų problematišką elgesį lydi bendravimo įgūdžių stoka, žalingi įpročiai, ankstyvas ir netvarkingas seksualinis gyvenimas. Apie tokį vaiko elgesį galima spręsti jau pirmoje klasėje, nes tada ryškėja vaikų agresyvumas.* Taigi svarbu pabrėžti, kad vaiko elgesį būtina stebėti ir kontroliuoti jau nuo ankstyvos vaikystės, nes šeimos bei aplinkos įtaka jau nuo pirmųjų gyvenimo metų formuoja atitinkamą elgesio stilių. Paauglystės laikotarpiu jau per vėlu auklėti vaiką ir taikyti pirminės prevencijos priemones, tam reikalinga jau nuolatinė specialistų pagalba.

1. 3. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo formos vaikų agresyvaus elgesio problemos sprendimo kontekste

Šiandieninėje visuomenėje ypač aktualios socialinės problemos, kurios daro didelę įtaką šeimai, o ypač vaikui. Todėl daugėja skyrybų, nesantuokinių, socialiai bei pedagogiškai apleistų vaikų, tėvai tampa bedarbiais ir šeimoje jaučiamas nepriteklus. Šie neigiami procesai atsiliepia vaiko elgsenai ir skatina vaikų ir paauglių žiaurumą, agresyvumą. Siekiant išspręsti pedagogines, psichologines, socialines problemas svarbu, jog tėvai veiktų kartu su mokykla. R. Dobranskienė (2002, p. 56) teigia, jog tėvai yra neatskiriama mokyklos bendruomenės dalis, kurios įjungimas į mokyklos bendruomenę yra pagrindinis darbo su agresyviais paaugliais tobulinimo proceso tikslas.

Glaudus mokyklos ir šeimos ryšys, nuoseklus, vieningas pedagogų darbas, aktyvi mokyklos tarybos veikla, gerai organizuotos moksleivių aktyvo pastangos – tai veiksniai, kurie padeda tobulinti darbą su agresyviais paaugliais. Šis bendradarbiavimas turi įtraukti įvairių sričių specialistus, apimti visas formalias ir neformalias ugdymo priemones, kurias galima panaudoti prieš paauglių agresiją.

S. Dapkienė (2002, p. 25) išskiria tris pagrindines bendradarbiavimo tarp mokyklos ir šeimos formas:

1. Individualios: a) lankymasis mokinio namuose, b) tėvų pakvietimas į mokyklą, c) susirašinėjimas laiškais, pasiekimų knygelėmis; d) pokalbiai telefonu.
2. Grupinės: a) tėvus patartina burti (jiems nežinant) į grupes pagal: išsilavinimą, materialinę padėtį, vien mergaičių, vien berniukų tėvus, pagal vaikų elgesį, mokymosi rodiklius ir pan.; b) klasės auklėtojo bendradarbiavimas su klasės tėvų aktyvu (komitetu, taryba ar parlamentu) turėtų būti jungiamasis tiltas ieškant kontaktų su tėvais.
3. Kolektyvinės: tai klasės mokinių tėvų susirinkimai, bendri tėvų ir vaikų renginiai po pamokų ar laisvalaikio metu.

Bendraujant su tėvais dažnai naudojami individualūs susitikimai, kurie gali vykti mokykloje, mokinio namuose, o kartais neutralioje aplinkoje. Daugelis autorių sutinka, kad individualūs susitikimai naudingi, nes jų metu galima gauti daugiau informacijos apie vaiką, pats pokalbis atviresnis. L. Udrėnaitės (2002) atlikti tyrimai parodė, kad tėvai nori dalyvauti mokyklos gyvenime, jiems naudingi individualūs pokalbiai, nes taip jie gali diskutuoti rūpimais klausimais. Tačiau S. Dapkienės (2002) atlikti tyrimai parodė, kad *tėvams nelabai priimtinos individualios bendravimo formos: klasės auklėtojo apsilankymas namuose ar kvietimas į mokyklą*. R. Braslauskienės ir I. Jonutytės (2005) manymu, *agresyviai besielgiančių vaikų tėvai vengia bendradarbiauti su mokykla*.

Tai patvirtino ir R. Lukošiuotės (2004) atliktas tyrimas, siekiant išsiaiškinti socialinio pedagogo darbo su vaikais ypatumus. Autorė įvardija šias pagrindines tėvų nenoro bendradarbiauti priežastis:

- tėvų nenoras spręsti savo asmeninių ir šeimos problemų;
- nepasitikėjimas savimi ir socialiniu pedagogu;
- neigiama nuostata mokyklos atžvilgiu;
- nesaugumo jausmas;
- nenoras pripažinti, kad jų vaikas yra agresyvus;
- didelis tėvų užimtumas (cit. Dobranskienė, 2002, p. 54).

Kita vertus, kai kurie tėvai mano, kad pedagogai nepakankamai informuoja juos apie agresyvių vaikų elgesį. J. Kanišauskienė (2005) teigia, *jog auklėtojai tik kartais linkę informuoti apie fizinę agresiją ir tik ypatingais atvejais*. Taip pat mokytojai stengiasi vengti šios informacijos pateikimo, nes baiminasi, *jog tai gali paskatinti agresyvių tėvų elgesį su vaikais*. Autorės tyrimų rezultatai parodė, *jog pedagogai, kurie sulaukia tėvų pagalbos sprendžiant agresyvaus elgesio problemas, patys dažniau informuoja šeimą apie tai ir numato bendrą veiklos strategiją, platina turimą literatūrą, rekomenduoja kreiptis į specialistus*.

Anot R. Braslauskienės ir I. Jonutytės (2005), *gerai ir kokybiškai atliekantys savo darbą klasės vadovai padeda mokyklai rinkti objektyvią informaciją apie vaikų agresiją prieš bendraamžius*. Todėl būtinas kuo glaudesnis mokinių ir auklėtojo bendravimas bei kuo aktyvesnė sąveika ne pamokų metu, neformalioje aplinkoje. Klasės vadovai, sprenddami agresyvumo problemą, turi aktyviai bendrauti su mokiniais po pamokų, organizuoti įvairias ekskursijas, išvykas. Taigi klasės auklėtojas yra artimiausias mokiniams asmuo, kuris gali padėti pastariesiems spręsti iškilusias problemas ir mato konkrečius negatyvaus elgesio atvejus. Viena iš bendradarbiavimą skatinančių formų – informacijos teikimas tėvams, nes tai gali paskatinti šeimą domėtis, stebėti vaiko elgesį ir laiku reaguoti į iškilusią problemą.

F. Ivanauskienė (2002) akcentuoja, *jog tėvai neskatinami dalyvauti mokyklos valdyme*. Daugelio autorių nuomone, pedagogų ir tėvų bendradarbiavimo sėkmė priklauso nuo pasirinktos veiklos organizavimo formos. Remiantis S. Dapkienės (2002) ir F. Ivanauskienės (2002) atliktų tyrimų rezultatais, galima išskirti prioritетines tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo formas: *tėvų susirinkimai, individualūs pokalbiai, bendri renginiai*. Tai parodo labai siaurą bendradarbiavimo formų spektrą ir pamirštami kiti sąveikų būdai. S. Dapkienė (2002) nurodo kitas bendradarbiavimo ir tėvų pedagoginio švietimo formas: *pedagoginės ir psichologinės literatūros parodos, paskaitos, disputai, konferencijos*. Autorės nuomone, kai kuriems tėvams trūksta pedagoginių ir psichologinių žinių, kaip bendrauti su vaiku iškilus problemai viename ar kitame amžiaus tarpsnyje.

E. Jensen (2001) pateikia ir kitokių bendradarbiavimo su šeima formų: *žinutės, mokinių pažangumo pažymėjimai ir ataskaitos, apdovanojimai, specialūs projektai, informaciniai leidiniai, asmeninis kontaktas, konferencijos, dalyvavimas klasėje, apklausos, atvirų durų dienos, tėvų pagalba atliekant namų darbus*. Taigi, kad bendradarbiavimas būtų efektyvus, svarbu derinti tėvų, ugdymo institucijos, pedagogų, specialistų lūkesčius bei galimybes. Taip pat svarbu tinkamai panaudoti bei teigiamai priimti ir vertinti tėvų iniciatyvą.

Kiekvienoje klasėje veikia tėvų komitetai, kurie sprendžia ne tik klasės, bet ir mokyklos gyvenimo klausimus: diskutuoja, siūlo, padeda auklėtojui ir t. t. Anot R. Braslauskienės ir I. Jonutytės (2005), *tėvų komiteto iniciatyva ne tik tėvai, bet ir institucijų vadovai įpareigojami imtis veiksmingų ir pozityvių priemonių saugumui užtikrinti mokykloje*. Teigiamas tėvų komiteto veiklos įvertinimas skatina tėvus aktyviai įsitraukti ir dirbti mokyklos bendruomenės labui.

Mokyklos tėvų tarybos veikla taip pat nėra planuojama, posėdžiai rengiami pagal poreikį, o šios institucijos įtaka mokyklos veiklai yra minimali. Taigi būtų labai naudinga įtraukti tėvus į agresijos, smurto prevencijos veiklą, sukurti specializuotas tėvų grupes, kurios ieškotų būdų, kaip kovoti su agresyvumu ir kitomis vaikų elgesio problemomis.

Mokykloje veikia mokyklos taryba, kurios dalį sudaro tėvai. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo (2003), 47 str. *numato, kad tėvai turi teisę dalyvauti mokyklos savivaldos institucijose*. Taigi tarybos nariai gali patarti mokyklai, remti jos tobulėjimo pastangas, valdyti pokyčius. Darbo su agresyviais paaugliais aspektu galimi tokie veiksmai: *mokymo ir auklėjimo proceso tobulinimas, paauglių rengimas teisingai suvokti aplinką ir mokėti tinkamai elgtis, kryptingas socialinių vertybių supratimo formavimas, kriterijų santykių įvertinimui nustatymas, paauglių laisvalaikio organizavimo tobulinimas* (Dobranskienė, 2002). Tėvai taip pat gali dalyvauti numatant agresijos prevencijos veiksmų planą ir kartu spręsti kylančius sunkumus.

R. Braslauskienė ir I. Jonutytė (2005) pažymi, jog *ugdymo institucijose turėtų būti aiški sistema, kur pirmiausia patenka informacija apie agresijos tarp paauglių pasireiškimo atvejus*. Taigi bendruomenė turi aiškiai numatyti, kas supažindina su šia informacija, kas priima sprendimus, kokio pobūdžio bendradarbiavimas turi vykti tarp administracijos, klasės auklėtojo, socialinio pedagogo. Turėtų būti aišku, kas praneša apie incidentą tėvams ir į ką tėvai turi kreiptis aptariant iškilusią problemą. Visa mokyklos bendruomenė turi būti supažindinta su informavimo sistema.

Kitas ugdymo institucijoje svarbus socialinių problemų diagnozuotojas ir sprendėjas yra socialinis pedagogas. J. Ambrukaitis (2000) pažymi, kad *socialinis pedagogas padeda tėvams aktyviai dalyvauti ugdant savo vaikus, geriau suvokti jų socialinius bei emocinius poreikius*. G. Kvieskienė (2003) teigimu, bendradarbiavimas su vaiko šeima yra labai svarbus socialinio

pedagogo darbe, nes jis užima svarbią vietą ugdant ir socializuojant asmenybę; šis bendradarbiavimas gerina mokyklos ryšį su tėvais.

Socialinio pedagogo darbas problematiškas, nes dažnai tėvai neigia vaikų agresyvaus elgesio ir šeimos problemų sąsajas, nenori prisipažinti, jog jų vaikas netinkamai elgiasi, ar atskleisti savo šeimos problemų, keisti savo gyvenimo ir bendravimo su vaiku stiliaus.

Svarbu bendradarbiaujant su tėvais nuolat informuoti juos apie vaikų problemas ugdymo institucijose. Taigi socialiniai pedagogai turėtų įvairiomis formomis ir būdais (tiek žodžiu ir raštu) informuoti tėvus apie agresijos pasireiškimo atvejus ir jų sprendimo būdus. Tačiau agresyvumo problema nebus efektyviai sprendžiama, jei pedagogai ir kiti specialistai apsiribos tik informavimu. Šiuo atveju būtina ieškoti įvairesnių darbo su tėvais formų. R. Braslauskienė ir I. Jonutytė (2005, p. 84) nurodo, kad dirbdami su agresyviu elgesiu pasižyminčiais vaikais, socialiniai pedagogai taiko šias darbo formas:

- individualūs pokalbiai;
- konsultacijos;
- bendri susirinkimai;
- dalyvavimas mokyklos renginiuose;
- bendra veikla su vaikais;
- savitarpio pagalbos grupių formavimas;
- projektinė veikla.

Apibendrinant galima teigti, jog mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo formų yra įvairių, tačiau šio proceso sėkmė priklauso nuo gebėjimo jas pasirinkti. Taip pat labai sunku nustatyti tėvų ir pedagogų sąveikos galimybes, sprendžiant agresyvų vaikų tarpusavio elgesį, nes susiduriama su šiomis problemomis: agresyvių vaikų tėvai vengia bendrauti su auklėtoja, mokytojais, socialiniais pedagogais, mokytojai vengia suteikti šeimai tikslią informaciją apie vaiko elgesį, nėra priimtos vieningos informavimo sistemos, kuri numatytų kas, kada ir kaip turi pranešti tėvams apie neigiamą vaiko elgesį ir ieškoti sprendimo būdų.

2. MOKYKLOS IR ŠEIMOS BENDRADARBIAVIMO SPRENDŽIANT AGRESYVAUS PAAUGLIŲ TARPUSAVIO ELGESIO PROBLEMAS EMPIRINIAI TYRIMAI

2. 1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Magistro darbe naudoti dviejų tipų tyrimai: kiekybinis ir kokybinis. *Kiekybinis tyrimas – metodas, kurio galutiniai rezultatai išreiškiami skaičiais. Tai procedūrų, būdų ir aprašymo metodų visuma, suteikianti galimybę gauti naujų socialinių žinių* (Tidikis, 2003). Pagrindinis tikslas – išsiaiškinti kuo objektyvesnę informaciją apie mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo sąveikos ypatumus sprendžiant paauglių tarpusavio agresyvų elgesį. Anketos klausimų tikslas – nuodugnai pažinti tiriamąjį reiškinį, gauti išsamesnės informacijos, leidžiančios nustatyti šeimos ir pedagogų bendradarbiavimo įtaką paauglių tarpusavio agresyvaus elgesio problemos sprendimui.

Kiekybinėje apklausoje pateikiami kombinuoti klausimai (uždaros ir atviros formos), kur respondentas turi pasirinkti vieną variantą arba įrašyti savąjį, pažymint „kitas“. Taip pat kai kurių klausimų teiginiai buvo pažymėti vienu iš penkių galimų atsakymų variantų: *labai dažnai, dažnai, retai, labai retai, niekada*. Anketoje pedagogams pateikta daugiau atvirų klausimų, kur prašoma įrašyti ar pagrįsti savo nuomonę. Apklausiant tėvus orientuotasi į tai, kad jų pastangos atsakyti būtų minimalios ir respondentui kuo mažiau tektų rašyti.

Pedagogams pateikta 17 klausimų, kurie sudaryti iš trijų blokų:

1. Pirmas blokas – bendrosios (demografinės žinios): lytis, amžius, išsilavinimas, pedagoginis darbo stažas, auklėjamoji klasė.
2. Antrasis blokas – klausimai, skirti atskleisti ugdymo partnerių bendradarbiavimo ypatumus bei problemas.
3. Trečiasis blokas – klausimai, kuriais siekta ištirti tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo ypatumus sprendžiant problematišką paauglių tarpusavio elgesį.

Anketinėje tėvų apklausoje pateikta 18 klausimų, kurie taip pat sudaryti iš trijų blokų:

1. Pirmas blokas – bendrosios (demografinės žinios): lytis, išsilavinimas, vaikų šeimoje skaičius, gyvenamoji vieta, šeimos socialinė padėtis.
2. Antrasis blokas – klausimai, skirti identifikuoti tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo ypatumus bei kylančias problemas.
3. Trečiasis blokas – klausimai, kuriais siekta įvertinti tėvų nuomonę apie vaiko elgesio problemas ir numatyti, kaip jas galima spręsti bendradarbiaujant su mokyklos bendruomene.

Tyrimo duomenys apdoroti MS Excel programine įranga. Statistiniai ryšiai nustatyti pagal Pirsono (Pearson) tiesinės koreliacijos koeficiento skaičiavimo formulę:

$$\rho_{xy} = \frac{E(XY) - E(X)E(Y)}{\sqrt{E(X^2) - E^2(X)}\sqrt{E(Y^2) - E^2(Y)}}$$

$E(XY)$ – faktorinio ir rezultatinio kintamųjų reikšmių vidurkis

$E(X)$ – faktorinio/nepriklausomo kintamojo reikšmių vidurkis

$E(Y)$ – rezultatinio/priklausomo kintamojo reikšmių vidurkis

$\sqrt{E(X^2) - E^2(X)}$ - vidutinis kvadratinis nuokrypis apskaičiuotas pagal faktorinio kintamojo reikšmes

$\sqrt{E(Y^2) - E^2(Y)}$ - vidutinis kvadratinis nuokrypis apskaičiuotas pagal rezultatinio kintamojo reikšmes.

ρ =koreliacijos koeficientas

Kokybiniam tyrimui būdinga interpretacinė paradigma, kai pagrindinis dėmesys skiriamas individui, bandymui suprasti subjektyvų žmogiškosios patirties pasaulį, stengiantis įeiti į žmogaus vidų (Kardelis, 2005). R. Tidikis (2003) nurodo, kad kokybiniu tyrimu objektas aiškinamas per realios praktikos subjektyvius procesus. Nagrinėjant individo praktinį gyvenimą, galima išsiaiškinti tam tikros socialinės grupės gyvenimiškas problemas. Tačiau kiekybiniai ir kokybiniai metodai yra neatsiejami vieni nuo kitų. Kiekybiniai yra specifiniai sociologinių tyrimų metodai, kurie yra glaudžiai susiję su kokybės analizės metodais, besiremiančiais bendra pažinimo metodologija ir teorija (Tidikis, 2003)

Tyrimo pakviesti dalyvauti pedagogai, kurie mokykloje užima auklėtojo pareigas, 6-12 klasių mokinių tėveliai bei 5 socialiniai pedagogai. Lentelėje pateikti duomenys apie tiriamųjų grupes ir taikytus metodus.

2 lentelė

Tiriamųjų grupės ir taikyti metodai

Tiriamųjų grupė	Tyrimų metodas	Tyrimo dalyvavusių respondentų skaičius
Pedagogai (6-12 klasių auklėtojai)	Anketinė apklausa	50
6-12 klasių mokinių tėvai	Anketinė apklausa	68
Socialiniai pedagogai	Interviu	5

Anketinė apklausa vykdyta pagrindinėje, gimnazijoje bei vidurinėse mokyklose. Anketos tiek pedagogams, tiek tėvams (pateiktos klasės susirinkimuose) buvo dalinamos tiesioginio kontakto metu, aiškiai ir suprantamai nusakant tyrimo tikslą bei užpildymo metodiką. Respondentams užtikrintas anonimiškumas ir tai akcentuota prieš pradėdant apklausą.

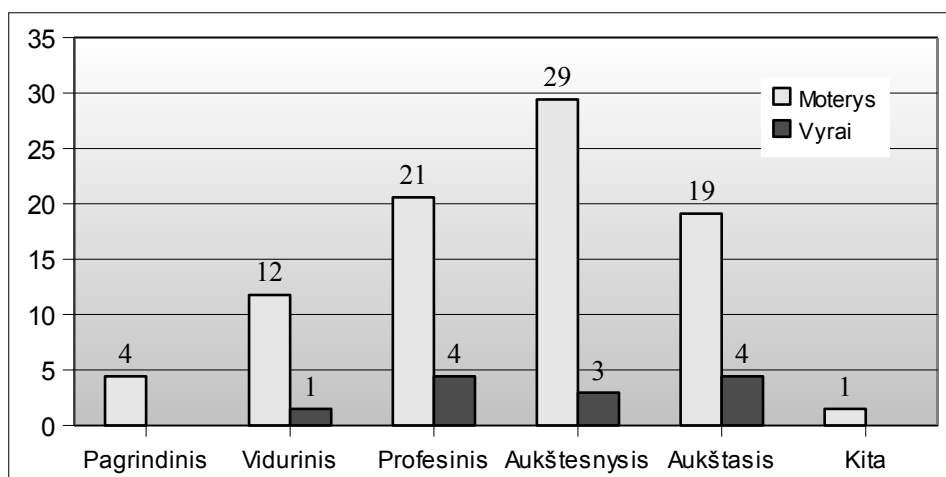
Interviu metodas taikytas apklausti pagrindinių, vidurinių, gimnazijos tipo mokyklų socialinius pedagogus. K. Kardelis (2005) nurodo, kad *interviu – tai abipusis sandėris tarp klausiančiojo ir atsakančiojo*. Naudotas struktūruoto tipo interviu, kai klausimai ir visa procedūra numatomi iš anksto, o pokalbio eigoje mažai kas keičiasi (Kardelis, 2005). Šiuo metodu susipažinta su socialinio pedagogo darbo specifika, bendravimo ir bendradarbiavimo su ugdytinio šeima galimybėmis bei išsiaiškinti kaip tėvų ir specialisto sąveika padeda spręsti agresyvaus vaikų elgesio problemą. Parengto standartizuoto interviu klausimyną sudaro šešiolika klausimų, į kuriuos galimi įvairūs atsakymai, neribojant turinio.

Vidutinis pokalbyje dalyvavusiųjų pedagogų darbo stažas 8,5 metų (mažiausias 1,5 m., o didžiausias 14 m.). Apklausos metu susidurta su problema, jog dauguma socialinių pedagogų teigia, kad apie šeimos ir mokyklos bendradarbiavimą reikia kalbėti su klasės auklėtoja ir atsisako dalyvauti tyrime.

2. 2. Tyrimo imties charakteristika

Socialinės – demografinės tiriamųjų charakteristikos atspindi objektyvius, faktinius duomenis (lytis, išsilavinimas, vaikų skaičius šeimoje, gyvenamoji vieta, šeimyninė padėtis) ir padeda išsiaiškinti, kaip šie kintamieji sąlygoja kitus tyrimo duomenis.

Tyrimo dalyvavo 59 moterys (87%) ir 9 vyrai (13%). Anketinė apklausa vykdyta klasių susirinkimų metu, tiesiogiai bendraujant su respondentais. Taigi galima teigti, kad mamos dažniau lankosi klasių susirinkimuose negu tėčiai. Taip pat siekta išsiaiškinti, kokį išsilavinimą yra įgiję respondentai, nes šis veiksnys taip pat turi įtaką požiūriui į vaiką, jo ugdymą (1 pav.).

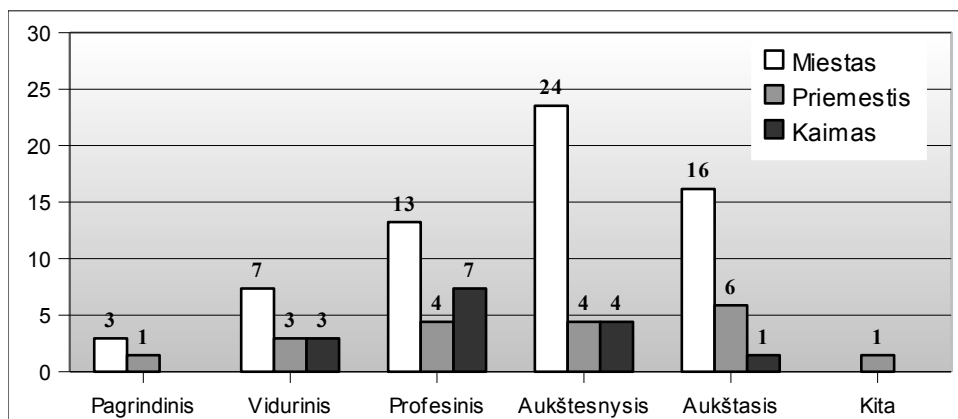

1 pav. Tiriamųjų imties charakteristika pagal lytį ir išsilavinimą (N=68)

Pagal pateiktus duomenis matome, kad dauguma moterų yra įgiję aukštesnįjį (29%), profesinį (21%) ir aukštąjį išsilavinimą (19%). Vyrų apklausoje dalyvavo ganėtinai mažai ir dauguma jų turi profesinį (4%) arba aukštąjį (4%) išsilavinimą. Galima daryti išvadą, kad tėvų išsilavinimo lygis pakankamai aukštas.

Kaip jau minėta, empirinis tyrimas vykdytas miesto ir rajono mokyklose. Išnagrinėjus anketos demografinius duomenis matome, kad didžiąją dalį respondentų sudaro miestiečiai (63%), priemiestyje gyvena 21% šeimų, o kaime 16%. Netikslinga būtų šiuo atveju sieti gyvenamąją vietą su išsilavinimu, nes miestiečių skaičius daug didesnis.

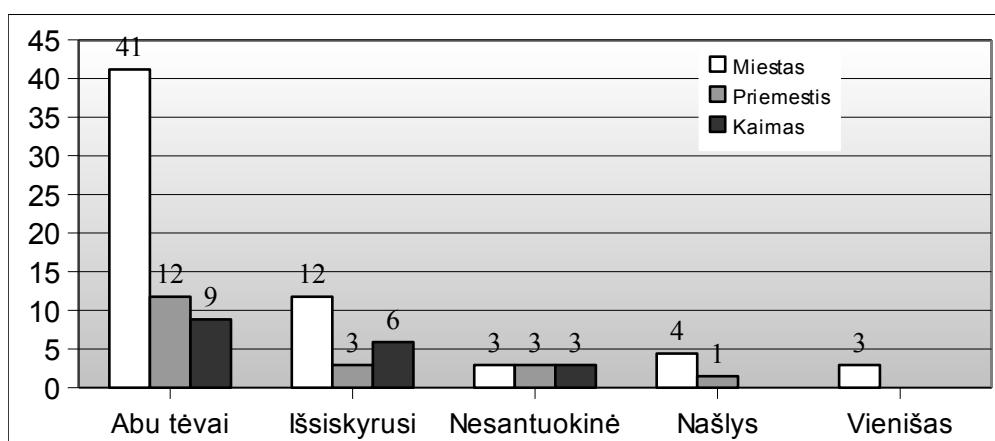

2 pav. Tiriamųjų imties charakteristika pagal išsilavinimą ir gyvenamąją vietą (N=68)

Respondentų buvo prašoma nurodyti auginamų vaikų skaičių bei lytį. Susumavus duomenis paaiškėjo, kad šeimose yra 64 berniukai ir 52 mergaitės. Dažniausiai tėvai turi po 1 (30 šeimų) ar 2 (28 šeimos) vaikus. Rečiausiai pasitaikantis atvejis, kai yra 3 ar daugiau vaikai (10 šeimų).

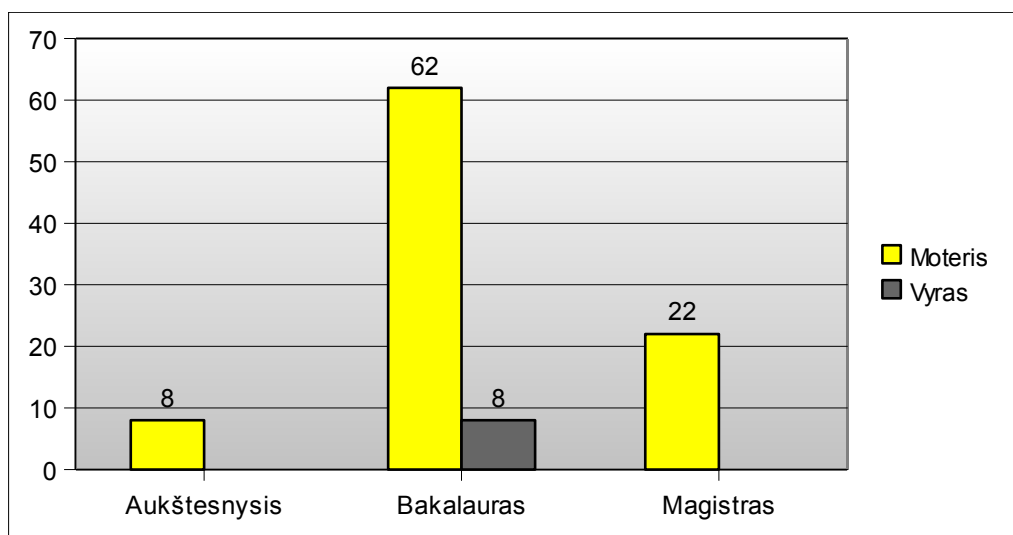
Atsižvelgiant į teorinėje dalyje išdėstytas A. Juodaitytės (2002), I. Leliūgienės (1997) mintis, jog šeimos socialinis statusas turi įtaką vaiko elgesio problemų formavimuisi, anketoje pateiktas klausimas: „Jūsų šeima.“ Taip pat nagrinėjant gautus duomenis jie sieti su gyvenamąja vieta (3 pav.).

3 pav. Tiriamųjų imties charakteristika pagal gyvenamąją vietą ir šeimos statusą (N=68)

Išanalizavę diagramos duomenis matome, kad dauguma respondentų gyvena pilnoje (41%) ir išsiskyrusioje (12%) šeimoje. Tiriamųjų socialinį šeimos statusą lyginti su gyvenamąja vieta būtų netikslinga, nes kaime ar priemiestyje gyvenančių šeimų daug mažiau.

Tiriamajoje imtyje pastebima tendencija, kuri būdinga visai besikeičiančiai švietimo sistemai. Dauguma mokyklose dirbančių pedagogų turi aukštąjį bakalauro išsilavinimą (70%). Magistro išsilavinimą yra įgiję 22%, o aukštesnįjį 8%. Moterys dažniau pasirenka pedagoginį darbą. Jų tyrime 46 (92%). Turinčių aukštąjį bakalaurą – 62%, magistrą – 22%, aukštesnįjį – 8%. Apklausoje dalyvavo tik 4 (8%) vyrai.

4 pav. Tiriamųjų imties charakteristika pagal lytį ir išsilavinimą (N=50)

Kaip jau minėta, tyrime dalyvavo 50 pedagogų (N=50), iš kurių 12 (24%) dirba pagrindinėje mokykloje, 24 (48%) vidurinėje ir 14 (28%) gimnazijoje. Pastebėta tai, kad trūksta jaunų specialistų, o dauguma pedagogų turi ilgametę darbo patirtį bei stažą. Dauguma mokytojų 20–30 metų dirba pedagoginį darbą ir yra savo srities specialistai.

3 lentelė

Pedagogų pasiskirstymas pagal amžių

Amžius	Respondentų skaičius
20-30 m.	5
30-40 m.	11
40-50 m.	16
50-60 m.	17
Virš 60 m.	1

Pedagogų pasiskirstymas pagal darbo stažą

Darbo stažas	Respondentų skaičius
Iki 3 m.	3
3-10 m.	7
10-20 m.	17
20-30 m.	13
Virš 30 m.	10

Anketas pildė tik auklėjamąsias klases turintys pedagogai, kurie bendrauja ir bendradarbiauja su ugdytinio šeima. Į klausimus pakviesti atsakyti 6–12 klasių auklėtojai, kurie turi tiesioginį kontaktą su paaugliu bei jo šeima (5 lentelė).

Respondentų pasiskirstymas pagal auklėjamąją klasę

Auklėjamoji klasė	Pedagogų skaičius
6 kl.	11
7 kl.	12
8 kl.	5
9 kl.	6
10 kl.	9
11 kl.	2
12 kl.	5

Daugiausiai apklaustųjų pedagogų turi septintas (24%), šeštas (22%) bei dešimtas (18%) klases. Anketinėje apklausoje dalyvavo mažiausiai mokytojų, turinčių vienuoliktas auklėjamąsias klases (4%).

2. 3. Tėvų ir pedagogų požiūrio į bendradarbiavimo procesą lyginamoji analizė

Remiantis daugelio autorių (Dapkienės 1997, 2002, Ivanauskienės 2002, Jovaišos 2003) išsakytomis mintimis, šeimos ir mokyklos bendradarbiavimo tikslas – vaikas bei jo visapusiška gerovė. Tyrime pirmiausia siekta išsiaiškinti, kaip tėvai ir pedagogai supranta bendradarbiavimo sąvoką, kaip dažnai vyksta šis procesas ir kokios problemos iškyla šios sąveikos metu. Taigi tėvams ir pedagogams pateikti panašūs klausimai: *Kaip suprantate šeimos ir pedagogų bendradarbiavimą? Kas inicijuoja šį procesą? Kaip dažnai individualiai bendraujate su klasės auklėtoja/tėvais? Su kokiais sunkumais susiduriate bendraudami su tėvais/pedagogais? Ar mokyklos bendruomenės nariai bendrauja su Jumis?* ir t. t.

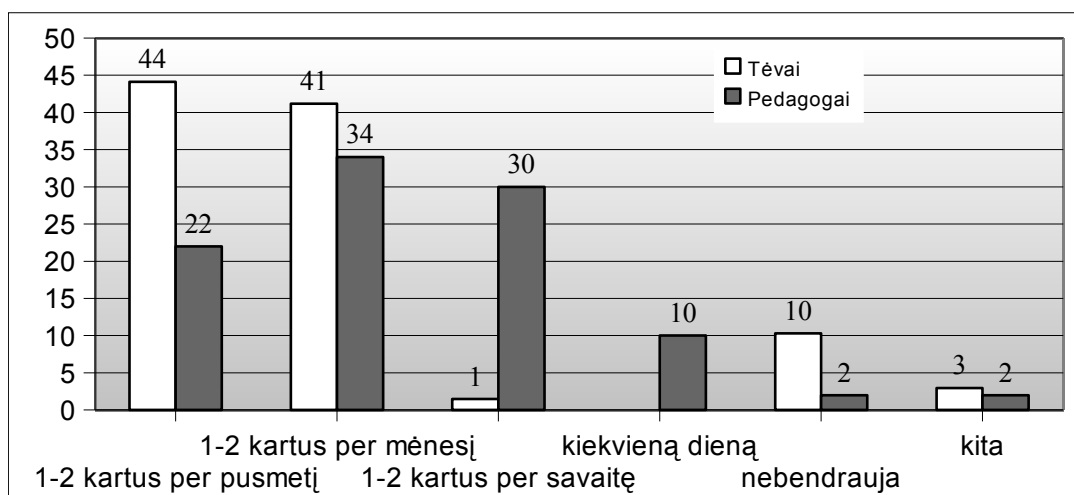
Norėta sužinoti, ar tėvai teisingai supranta, kas tai yra šeimos ir mokyklos bendradarbiavimas ir palyginti jų požiūrį su pedagogų išsakytomis mintimis (6 lentelė).

6 lentelė

Tėvų požiūris į bendradarbiavimo procesą

Pasirinktas teiginys	Atsakymų skaičius
Pedagogai ir tėvai reguliariai bendrauja, nuolat palaiko ryšius.	39
Pedagogai informuoja tėvus apie vaiko problemas mokykloje.	17
Tėvai kreipiasi į auklėtoją iškilus problemoms.	8
Esant reikalui, tėvai kreipiasi į specialistus, dirbančius mokykloje.	4

Pagal pateiktus duomenis matome, kad tėvams bendradarbiavimo sąvoka dažniausiai asocijuojasi su nuolatiniu bendravimu, ryšių palaikymu (57%) bei mokytojų iniciatyva teikiama informacija apie vaiko problemas (25%). Daug rečiau tėvai patys kreipiasi į auklėtoją ar kitus mokykloje dirbančius specialistus. Tačiau nagrinėjant duomenis apie individualaus bendravimo dažnumą, galima pastebėti, kad pedagogai labiau linkę palaikyti santykius su šeima (5 pav.).

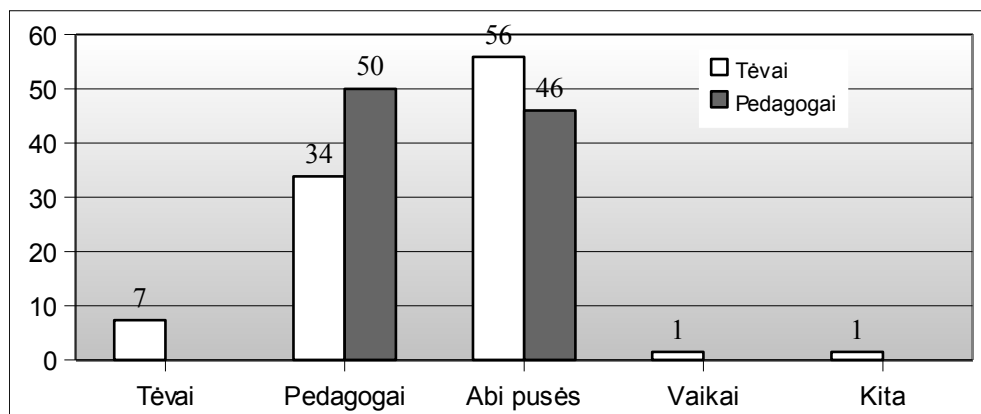
5 pav. Tėvų ir pedagogų bendravimo dažnumas

Mokytojai bendrauja su tėvais 1–2 kartus per mėnesį (34%) arba 1–2 kartus per savaitę (30%). Retesnius, kartą ar du per pusmetį, susitikimus nurodė tik 22% respondentų. Tėvų pateikti atsakymai skiriasi nuo pedagogų: 1–2 kartus per pusmetį bendrauja 44% respondentų, 1–2 kartus per mėnesį 41%, o visiškai su pedagogais ryšių nepalaiko 10% tėvų. Taigi galima daryti išvadą, kad pedagogai dažniau individualiai bendrauja su šeima, o tėvai nelinkę to daryti. Jie apsiriboja klasės susirinkimais, kurie vyksta kartą per pusmetį ir kreipiasi į mokytojus tik iškilus problemai.

Kaip teigia R. Dobranskienė (2002), *pagrindinis mokyklos tobulinimo uždavinys – sukurti bendradarbiavimo kultūrą kaip būtina sąlygą siekiant gerų rezultatų*. Socialinis pedagogas taip yra vienas iš bendruomenės narių, kuris turi aktyviai prisidėti prie įstaigos tobulinimo. Pasak J. Vaitkevičiaus (1995), socialinis pedagogas privalo sugebėti užtikrinti socialinę-psichologinę paramą bei yra tarpininkas tarp vaiko ir visuomenės. Tačiau šio specialisto veiklos objektas ne tik vaikas, bet ir jo šeima, mokyklos bendruomenė. Išnagrinėjus pirminę informaciją apie socialinio pedagogo veiklą mokykloje ir atlikus interviu paaiškėjo, kad dauguma apklaustųjų teigė, jog jų veikla susijusi tik su vaiku. Tik viena pedagogė (turinti didžiausią darbo stažą) mano, jog *socialinis pedagogas sprendžia mokiniams, tėvams, mokytojams iškilusias socialines problemas, vykdo prevencines programas, projektus, pagal įgaliojimus atstovauja vaikų teisėms ir gina jas teisėsaugos institucijose, bendrauja su kitomis institucijomis*. Taigi dauguma, interviu dalyvavusiųjų, socialinių pedagogių savo darbą siejo tik su pagalba vaikui, tačiau užmiršo, kad reikia palaikyti bendradarbiavimo procesą su šeima ir visuomene.

Pedagogai labai įvairiai interpretavo bendradarbiavimo sąvoką ir dažniausiai ją siejo su bendru tikslu, ugdymo proceso kokybe bei vaiko ugdymo problemų sprendimo priemone. Svarbu paminėti, kad visais atvejais mokytojai orientuoti į vaiką bei jo gerovę, kuri taip pat neatsiejama nuo ugdymo

ir jų darbo (žr. 4 priedas). Tačiau susiduriama su problema, jog mokykla ir šeima linkę vieni kitiems primesti atsakomybę ir kaltinti vieni kitus. Taip pat tampa neaišku, kas turi inicijuoti bendradarbiavimo procesą ir pirmas užmegzti bei nuolat palaikyti ryšius. Apžvelgus respondentų atsakymus matome, kad mokytojų ir šeimos nuomonės vėlgi išsiskiria (6 pav.).

6 pav. **Bendradarbiavimo proceso iniciatoriai**

Tėvai linkę manyti, kad bendradarbiavimo procesą inicijuoja abi pusės (56%) arba pedagogai (34%). Įdomu tai, kad tėvai patys suvokia, jog ne jie užmezga ir palaiko ryšius su mokykla. Mokytojai, skirtingai nei šeima, laiko save pagrindiniais iniciatoriais (50%) arba mano, kad tai abiejų pusių (tėvų ir pedagogų) nuopelnas (46%). Taigi galima daryti išvadą, kad tiek šeima, tiek pedagogai inicijuoja šį procesą, tačiau mokytojai rodo daugiau iniciatyvos, o tėvai veikia pasyviau.

Analizuojant tyrimo duomenis siekta nustatyti ryšį (koreliaciją) tarp bendradarbiavimo iniciatorių ir dažnumo. Kadangi koreliacija ($p=$) tik $-0,17$ galima teigti, kad nėra priklausomybės tarp to, kuri ugdymo partnerių pusė skatina bendradarbiavimą ir bendravimo dažnumo.

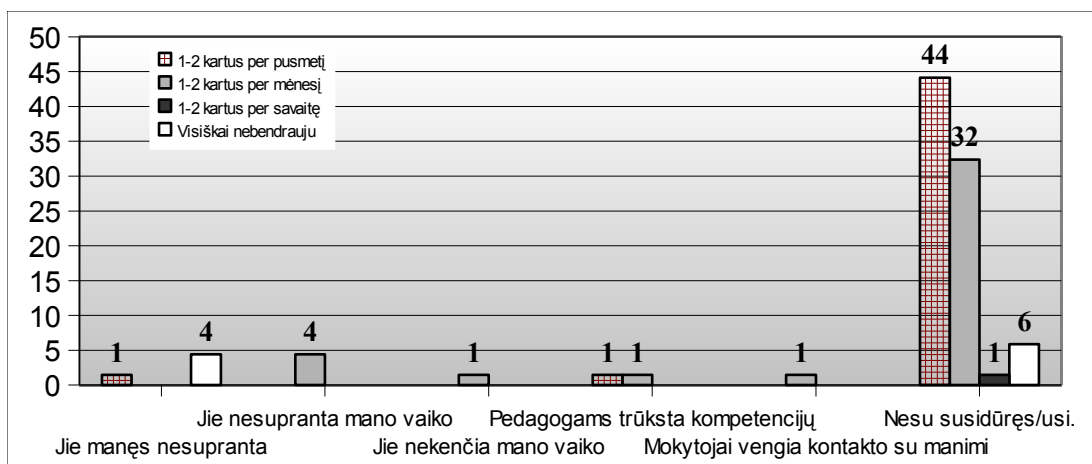
Socialiniai pedagogai visais atvejais teigė, jog bendradarbiavimą su tėvais inicijuoja jie patys. Lyginant su anketinės apklausos duomenimis, šis požiūris skirtingas, nes nustatyta, kad tiek tėvai, tiek pedagogai inicijuoja šį procesą. Taigi galima daryti išvadą, kad tėvai labiau linkę palaikyti ryšius su klasės auklėtoja negu su socialiniu pedagogu. Socialiniai pedagogai nurodė šias tėvų nenorėjimo bendradarbiauti priežastis:

- *tėvai laiko save per daug užimtais;*
- *specialistai kreipiasi į tėvus iškilus problemai, o ne atvirkščiai;*
- *nes bendradarbiavimas įeina į specialistų darbo pareigas, o tėvai pamiršta savąsias;*
- *specialistai mato problemą ir siekia padėti, o tėvai įsitikinę, jog jų vaikas teisus, o kalti kiti.*

Apklaustieji nurodė, kad tėvai patys labai retai kreipiasi į juos, o jei ir vyksta bendravimas, tai jis kyla dėl materialinių poreikių: socialinių pašalpų, nemokamo maitinimo, pamokų nelankymo.

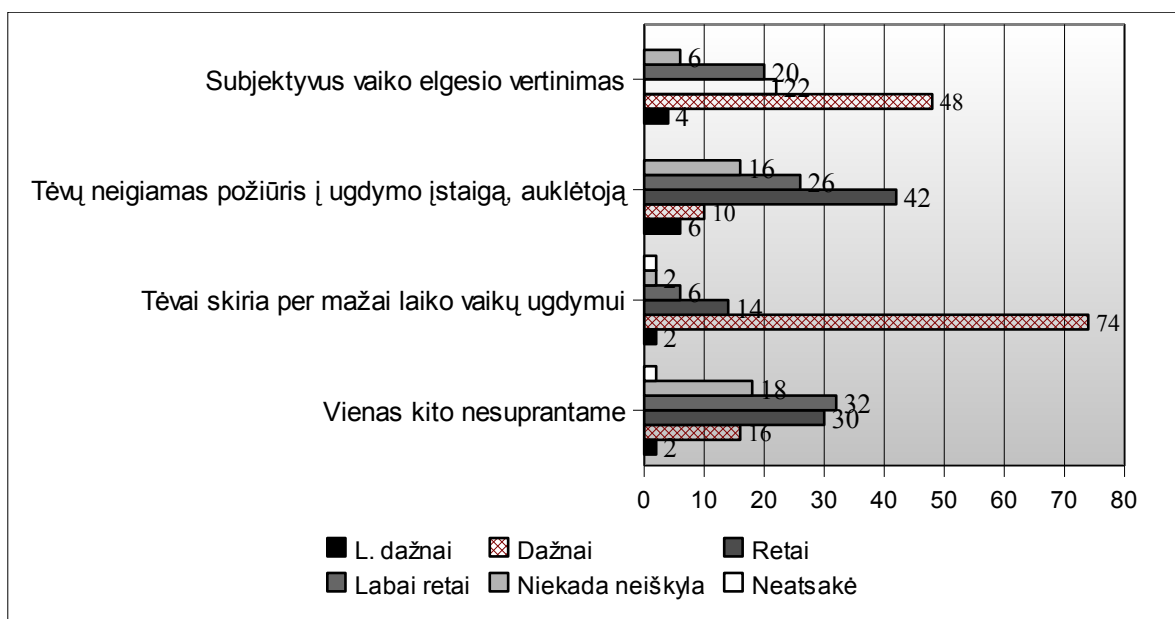
Savo iniciatyvą tėvai rodo tik tada, kai smurtauojama arba tyčiojamasi iš vaiko, jis bėga iš pamokų. Anot socialinių pedagogų, *agresyviai besielgiančių vaikų tėvai retai kada nori bendrauti, dažniausiai jie ir kviečiami nepasirodo mokykloje.*

Neginčytina, kad mokyklos ir šeimos sąveikos metu visada kyla atitinkamų problemų. Skiriasi tėvų ir pedagogų požiūris vieni į kitus bei į patį vaiką, ugdymo procesą. Anketinės apklausos metu buvo prašoma nurodyti sunkumus, problemas, kurios aktualios šeimos ir mokytojų bendradarbiavimo metu. Tėvams reikėjo pažymėti vieną iš pasirinktų variantų, o pedagogams pateikti teiginiai, kurių dažniui nustatyti naudota ranginė skalė (*labai dažnai, dažnai, retai, labai retai, niekada*).

7 pav. Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo problemos

Analizuojant problemas, kurios dažniausiai kyla tėvų kontakto su pedagogais metu, atsižvelgta į mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo dažnumą. Kaip matome iš 7 paveiksle pateiktų duomenų, dauguma tėvų teigia, jog nesusiduria su problemomis, ir ryšius su pedagogais jie palaiko tik kartą per pusmetį (44%) arba kartą per mėnesį (32%). Šiuo atveju koreliacijos koeficientas (p) = -0,42. Tai reiškia, kad yra silpna priklausomybė tarp bendradarbiavimo metu kylančių problemų ir mokyklos bei šeimos ryšių palaikymo dažnumo. Kuo rečiau tėvai bendrauja su mokytojais, tuo rečiau ir kyla problemų. Galima daryti prielaidą, kad tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo problemoms įtaką turi tai, kaip dažnai vyksta šis procesas.

8 pav. Pedagogų ir tėvų bendradarbiavimo problemos

Anot pedagogų, tėvai per mažai laiko skiria vaiko ugdymui (74%) bei subjektyviai vertina pastarojo elgesį (48%). Šie gauti duomenys patvirtina S. Dapkienės (2002) aptartas bendradarbiavimo problemas. Autorė nurodo, kad tėvai dažnai nenori arba nesugeba auklėti vaikų bei šeimos ir mokytojų reikalavimai nesuderinti (žr. šio darbo p. 15). Kai namie daug kas leidžiama, o mokykloje draudžiama, tėvai linkę pateisinti vaiko elgesį ir traktuoti jį priešingai negu pedagogai. Taigi šios dvi problemos turi didelę įtaką vaiko agresyvaus elgesio kontekste, nes tėvų nemokėjimas ar nenoras auklėti, ugdyti savo vaikų bei jų negatyvios elgsenos pateisinimas, skatina tolesnį jo problematišką elgesį. Siejant mokytojų ir šeimos bendradarbiavimo problemas su individualaus kontakto palaikymo dažnumu, pastebėta, jog kuo rečiau mokytojai ir tėvai bendrauja, tuo rečiau iškyla tarpusavio problemų. Atlikus koreliacijos skaičiavimus išsiaiškinta, kad dažniausiai pedagogai ir tėvai vienas kito nesupranta ($p=0,24$), vaiko elgseną vertinamas subjektyviai ($p=0,21$), tėvai per mažai laiko skiria vaiko ugdymui ($p=0,20$). Nustatę koreliaciją tarp kylančių problemų ir bendradarbiavimo dažnumo, galima daryti prielaidą, jog reti susitikimai turi įtakos tam, kad tėvai linkę subjektyviai vertinti vaiko elgesį, nes nepalaikydami nuolatinių ryšių su mokykla jie nėra tinkamai informuoti ir nežino realios situacijos. Ši problema paaštrina tėvų ir mokytojų tarpusavio santykius, kelia nesusipratimų.

Pedagogų nuomone, bendravimo ir bendradarbiavimo problemos tarp jų ir šeimos dažniausiai kyla dėl šeimos užimtumo (16%), tėvų nuostatos, jog už vaiką atsakingi tik pedagogai (6%), socialinių įgūdžių bei bendravimo su ugdytiniu trūkumo (6%). Tyrime dalyvavę mokytojai, nurodo

ir kitų priežasčių, susijusių su šeimos abejingumu, nenoru rūpintis vaiku, bendrauti ir bendradarbiauti su pedagogais (7 lentelė).

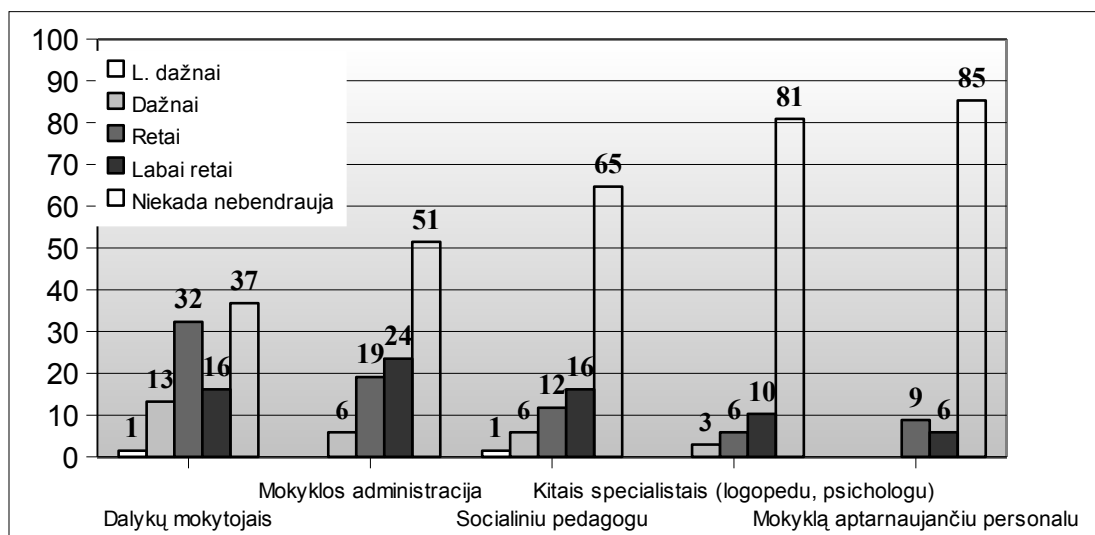
7 lentelė

Priežastys, kurios kelia pedagogų ir tėvų bendradarbiavimo problemų

Teiginys	Teiginių skaičius
<i>Tėvų užimtumas</i>	8
<i>Vaikai “atiduodami” ugdymo įstaigai tikintis visiškos atsakomybės ir visapusiškų rezultatų</i>	3
<i>Tėvai iš asocialių šeimų</i>	3
<i>Mažai bendrauja su vaikais, nesirūpina jais</i>	3
<i>Bendravimo gebėjimų stoka</i>	2
<i>Abejingumas</i>	2
<i>Nereiškia noro bendrauti</i>	2
<i>Tėvų nesupratingumas</i>	2
<i>Nesiūlo pagalbos</i>	1
<i>Nesuvokia rimtumo</i>	1
<i>Vaikai tėvams pateikia priešingą informaciją apie savo elgesį</i>	1
<i>Trūksta supratimo iš abiejų pusių</i>	1
<i>Tėvų neigiamas požiūris į mokytoją ar auklėtoją</i>	1
<i>Nepakankamai rūpinasi savo vaiku</i>	1
<i>Nesidomi vaiko ugdymu</i>	1
<i>Nesutampa tėvų ir mokytojų lūkesčiai, siekiai</i>	1
<i>Tėvai domisi vaiku tik tada, kai iškyla problema</i>	1
<i>Tėvai nenori dalyvauti bendruose renginiuose</i>	1
<i>Kartais tėvai nori greito ir gero rezultato, kai jis pasiekiamas ne taip greit</i>	1
<i>Tėvų domėjimasis vaiko problemomis epizodinis</i>	1
<i>Sunku paaiškinti tėvams apie netinkamą vaiko elgesį</i>	1

Teorinėje dalyje minima, jog šeima yra mokyklos bendruomenės dalis, kurią būtina jungti į visumą. Tačiau, kaip nurodo R. Dobranskienė (2002), tėvai tik traktuojami kaip lygiateisiai partneriai, tačiau iš tikrųjų jie būna atskirti nuo bendruomenės arba patys pasišalina. Svarbiausia įtraukti šeimą į ugdymo įstaigos gyvenimą ir siekti kartu spręsti iškilusias problemas. Siekiant taip padaryti, reikalinga visos bendruomenės (dalykų mokytojų, administracijos, socialinio pedagogo,

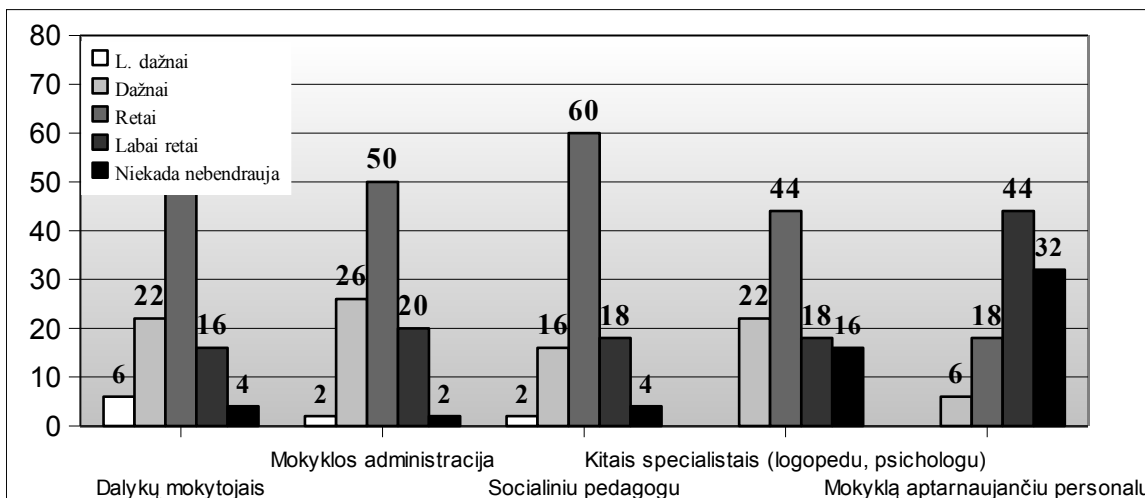
kitų specialistų, aptarnaujančio personalo) iniciatyva bei noras bendradarbiauti ir kartu spręsti kylančias problemas. Siekiant išsiaiškinti, ar efektyvus šeimos ir ugdymo institucijos bendravimas, anketoje tėvams ir pedagogams pateikti šie klausimai: *Ar dažnai mokyklos bendruomenės nariai bendrauja su jumis? Ar pastebite, jog tėvai linkę bendradarbiauti su šiais bendruomenės nariais?* (9 ir 10 pav.)

9 pav. Mokyklos bendruomenės ir tėvų bendradarbiavimo dažnumas

Tėvai teigia, jog dalykų mokytojai nebendrauja su jais. Tik 13% respondentų atsakė, jog dažnai palaiko ryšius su pedagogais. Šeimos ir mokyklos administracijos bendradarbiavimas taip pat nevyksta arba kontaktuojama labai retai. Tėvai nurodė, kad niekada nebendrauja su socialiniu pedagogu (65%), specialistais (81%) bei aptarnaujančiu personalu (85%). Pagal pateiktus duomenis galime daryti išvadas, kad mokyklos bendruomenė nelinkusi palaikyti ryšius su šeima. Tėvai bendrauja tik su klasės auklėtoja susirinkimų metu (1–2 kartus per pusmetį) arba tik iškilus problemai (1–2 kartus per mėnesį) (žr. 5 pav.).

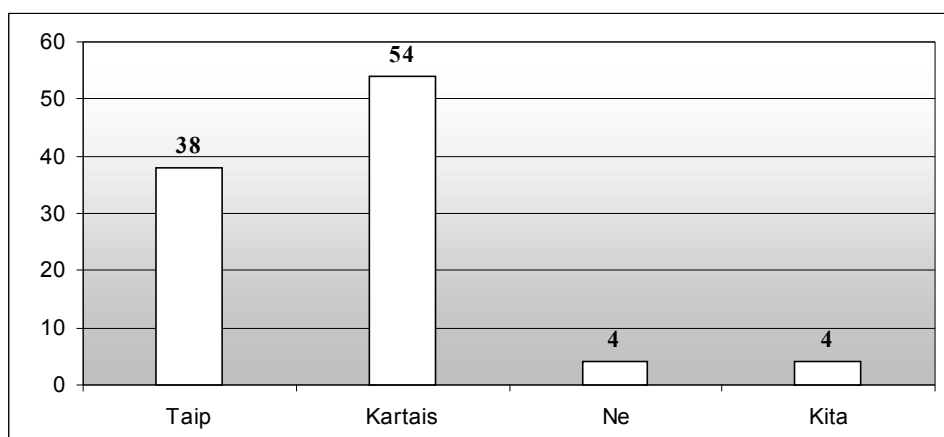
Bendradarbiavimo procese svarbus abipusis ryšys: ne tik mokyklos bendruomenės, bet ir tėvų pastangos palaikyti ryšį. Tyrime siekta nustatyti pedagogų požiūrį į tėvų norą bendrauti su ugdymo institucijos dalykų mokytojais, administracija, socialiniu pedagogu ir kitais specialistais, aptarnaujančiu personalu (10 pav.).

10 pav. Tėvų ir mokyklos bendruomenės bendradarbiavimo dažnumas

Dauguma apklaustųjų pedagogų nurodė, kad tėvai **retai** bendrauja su: dalykų mokytojais (52%), administracija (50%), socialiniu pedagogu (60%), kitais specialistais (44%). Tėvai labai retai palaiko kontaktus su aptarnaujančiu personalu (44%). Tačiau pastebėta tai, kad dalis tėvų **dažnai** bendrauja su dalykų mokytojais, mokyklos administracija, specialistais. Taigi apibendrinant galima teigti, kad tėvai, nors ir nedažnai, bet bendradarbiauja su ugdymo įstaigos bendruomenės nariais. Rečiau ryšiai palaikomi tik su aptarnaujančiu personalu. Tėvai patys siekia dalyvauti mokyklos bendruomenės gyvenime, o dalykų mokytojai, administracija, socialinis pedagogas ir kiti specialistai, aptarnaujantis įstaigos personalas nelinkę to daryti.

Mokykloje įprasta, kad klasės auklėtojas yra atsakingas už šeimos ir mokyklos bendradarbiavimo procesą. Tyrimo metu siekta nustatyti, ar tikrai dalykų mokytojai nelinkę bendradarbiauti su šeima (11 pav.).

11 pav. Klasės auklėtojų požiūris į dalykų mokytojų ir tėvų bendradarbiavimą

Dauguma apklaustųjų klasės auklėtojų mano, kad dalykų mokytojai privalo bendrauti su tėvais (38%) arba bent jau kartais palaikyti ryšius (54%). Paprašyti apibūdinti situaciją savo mokykloje klasių vadovai pateikė įvairių atsakymų (žr. 8 lentelė), kurie suskirstyti į tris grupes: bendrauja nuolat, bendrauja tik iškilus problemai, nebendrauja. Taigi sugrupavus auklėtojų teiginius matyti, kad dauguma mano, jog jų mokykloje bendradarbiavimo procesas tarp dalykų mokytojų ir šeimos nevyksta (38%). Taip pat dažnas atvejis, kai bendraujama tik iškilus problemai ir kai tai susiję su konkrečiu mokomuoju dalyku (20%). Svarbu pabrėžti tai, kad patys klasių auklėtojai jaučiasi atsakingi už bendradarbiavimo procesą ir laiko *save tarpininkais tarp tėvų ir mokytojų*. Ši nuostata patvirtina B. Bitino (2004) išsakytas mintis, jog už šeimos ir mokyklos ryšių palaikymą pirmiausiai atsakinga auklėtoja (žr. šio darbo p.14).

8 lentelė

Klasės vadovų požiūris į dalykų mokytojų ir šeimos bendradarbiavimo procesą

Bendravimo dažnumas	Teiginių skaičius	Teiginys (neredaguotas)
Bendrauja nuolat	1	● <i>Po kiekvieno semestro skiriamos 2-3 dienos, kai tėvai kviečiami susitikti su dalykų mokytojais ir pabendrauti individualiai.</i>
	2	● <i>Dažnai bendrauja.</i>
Bendrauja tik iškilus problemai	5	● <i>Retai bendrauja.</i>
	1	● <i>Bendrauja tik tada, kai tai susiję su jų mokomu dalyku.</i>
	1	● <i>Tik atsiradus problemai mokytojai kviečia tėvus.</i>
	1	● <i>Iškilus mokymosi sunkumams dalykininkai bendrauja su tėvais.</i>
	1	● <i>Bendrauja tik susirinkimų metu.</i>
	1	● <i>Bendrauja tik iškilus problemai dėl konkretaus dalyko.</i>
	1	● <i>Priklausomai nuo dalykininko noro.</i>
Nebendrauja	3	● <i>Už tai atsakingas klasės auklėtojas.</i>
	7	● <i>Dalykininkų ir tėvų bendravimas nevyksta. Jie perduoda informaciją klasės auklėtojais.</i>
	2	● <i>Dalykų mokytojai nedalyvauja problemos sprendime.</i>
	1	● <i>Mūsų mokykloje yra metodinės grupės, kuriose dalyvauja ir dalykų mokytojai. Čia ir sprendžiamos bendradarbiavimo problemos.</i>
	3	● <i>Jie bendrauja su mokyklos administracija ir auklėtoja.</i>
	2	● <i>Dalykų mokytojai neatvyksta į susirinkimus, nenori, kad tėvai stebėtų pamokas.</i>

Išanalizavus tėvų ir pedagogų požiūrį į bendradarbiavimo procesą, atskleista, kad:

- Bendradarbiavimo procesą dažniausiai inicijuoja abi pusės (pedagogai ir tėvai), tačiau mokytojai aktyvesni, o tėvai pasyvesni. Atlikus tyrimą nustatyta, kad pedagogai dažniau bendradarbiauja su šeima nei pastaroji su jais.
- Tėvai labiau linkę bendrauti su klasės auklėtoja, mokytojais negu su socialiniu pedagogu. Į pastarąjį dažniausiai kreipiamasi materialiniais klausimais (pašalpos, nemokamas maitinimas) arba dėl vaiko bėgimo iš pamokų.
- Kuo rečiau tėvai ir pedagogai bendrauja, tuo rečiau kyla tarpusavio problemų.
- Pedagogų nuomone, tėvai dažnai nenori arba nesugeba auklėti vaikų ir subjektyviai vertina jų elgesį. Mokytojai ir šeima nesupranta vieni kitų bei tėvai per mažai laiko skiria vaikų ugdymui. Šios problemos susijusios su retu individualiu tėvų ir pedagogų bendravimu.
- Mokyklos bendruomenės nariai (dalykų mokytojai, administracija, socialinis pedagogas, kiti specialistai, aptarnaujantis personalas) nelinkę bendrauti su tėvais, o šie, nors ir retai, bet palaiko ryšius.

2. 4. Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo ypatumai sprendžiant problematišką vaikų elgesį

2. 4. 1. Tėvų požiūris į agresyvų paauglių elgesį

D. Nasvytienė (2005) teigia, jog nėra visuomenėje priimtų vieningos normos, kuri nustatytų, ar vaikas agresyvus, ar ne. Taigi negalima vieningai traktuoti, koks elgesys yra agresyvus. Anketinėje apklausoje tėvams pateiktas klausimas: *Ar Jūsų vaikas agresyvus?*, kuriuo siekiama nustatyti nuomonę vaiko elgesio atžvilgiu. Kaip ir buvo tikėtina, dauguma tėvų teigė, kad jų vaikas neagresyvus (76%), kartais agresyvus 18% o agresyvūs – tik 6%. Šie duomenys parodo, kad tėvai susidarę pozityvią nuostatą savo atžalos atžvilgiu. Tačiau paklausus apie elgesio problemas, kurių kyla vaikui, sulaukta įvairių atsakymų (9 lentelė).

9 lentelė

Tėvų požiūris į vaiko elgesio problemas

Teiginys (neredaguotas)	Teiginių skaičius
<i>Kartais neklauso</i>	33
<i>Vaikas judrus, kyla elgesio problemų per pamokas</i>	3
<i>Pavydi, jei į vaiką nekreipiame dėmesio</i>	1
<i>Per daug judrus ir įsivieliantis į ginčus</i>	1
<i>Vaikų tarpusavio bendravimo stoka. Susiduria su patyčiomis</i>	1
<i>Bėgimas iš pamokų</i>	1
<i>Greitai reaguoja į kritiką, jei ji neteisinga, ima keršyti</i>	1
<i>Neklauso, atsikalbinėja, nekontroliuoja savo elgesio</i>	1
<i>Kaprizingas, mušasi</i>	1
<i>Neklauso, negaliu susikalbėti</i>	2
<i>Pešasi</i>	1
<i>Užaina isterijos priepuoliai</i>	1
<i>Nedrausmingas pamokų metu</i>	1
<i>Grįžta piktas iš mokyklos</i>	1
<i>Būna drovus, sunkiai bendrauja</i>	1
<i>Vaikui sunku tvardyti, valdyti emocijas</i>	1
<i>Per daug susierzina, jei kas nepavyksta</i>	1
<i>Nepaklūsta pedagogų reikalavimams</i>	1

Tėvai nurodo, kad vaikai bėga iš pamokų, mušasi, pešasi, pyksta, nedrausmingi, neklauso mokytojų ir t. t. Iš pateiktų atsakymų matome, kad problemų su vaiku kyla ne tik mokykloje, bet ir namie. Dauguma teiginių atitinka U. Mielke (1997) agresyvaus paauglio charakteristiką: judrumas, nedrausmingumas, pyktis, bendravimo problemos, drovumas, taip pat G. Navaičio (2001) pateiktas paauglių agresyvaus elgesio paskatas: elgesio problemos pamokų metu ar bėgimas iš jų, vaiko uždarumas, drausmės nesilaikymas (žr. šio darbo p. 31). Taigi galima daryti išvadą, kad nors vaikams kyla elgesio problemų, kurios moksliskai traktuojamos kaip agresijos paskatos, tėvai subjektyviai vertina vaikų elgesį. Šis teiginys patvirtina ir R. Dobranskienės (2002) mintį, *jog tėvai dažnai nenori pripažinti, kad jų vaikas agresyvus*.

Tėvai pateikia daugybę skirtingų priežasčių, dėl kurių, jų manymu, vaikui kyla elgesio problemų. Gauti atsakymai sugrupuoti pagal numanomą „pagrindinį problemos kaltininką“: *pedagogai, vaikas, šeima*.

10 lentelė

Tėvų požiūris į vaiko elgesio problemų priežastis

Problemų kaltininkas	Teiginys
Pedagogai	<ul style="list-style-type: none"> ● <i>Trūksta mokytojų kompetencijos, kad vaikui būtų įdomu pamokose.</i> ● <i>Stinga dėmesio ir mokytojų priežiūros.</i>
Vaikas	<ul style="list-style-type: none"> ● <i>Dažnai nori lyderiauti.</i> ● <i>Vaikas impulsyvus, emocionalus.</i> ● <i>Jis dar nesubrendęs.</i> ● <i>Bando atkreipti dėmesį į save.</i> ● <i>Sunkiai prisitaiko prie naujos aplinkos.</i> ● <i>Kaprizingas.</i> ● <i>Nori apsiginti nuo skriaudėjų.</i> ● <i>Nenori mokytis.</i> ● <i>Per daug išlepintas.</i>
Šeima	<ul style="list-style-type: none"> ● <i>Tėvai per mažai skiria dėmesio savo vaikui.</i> ● <i>Tėvai mažai kalba su vaiku, o mokykloje jie taip pat nesuprasti.</i> ● <i>Tėvai per daug užimti.</i>

Iš 10 lentelėje sugrupuotų duomenų matome, kad tėvai nurodo vaiko asmenines, charakterio savybes kaip pagrindinę elgesio problemų priežastį (impulsyvumas, emocionalumas, noras atkreipti dėmesį, kaprizingumas). Šie tyrimo duomenys patvirtina R. Žukauskienės (2001) pateiktas

netinkamo vaikų elgesio funkcijas: dėmesio siekimas, situacijų vengimas, bendravimo įgūdžių trūkumas.

Vaiko agresyvaus elgesio formavimuisi įtakos turi šie bruožai: šeima, bendraamžių poveikis, visuomenės informavimo priemonių įtaka. Teorinėje šio darbo dalyje aptarta tėvų elgesio, auklėjimo, šeimos struktūros įtaką vaiko elgsenos formavimuisi. Tačiau ne mažiau aktualu suprasti, kokių sprendimų ir veiksmų imasi tėvai jau iškilus problemai, kaip jie elgiasi? Šiam tikslui pateiktas atviras klausimas: *Kaip sprendžiate vaiko elgesio problemas?* (11 lentelė).

11lentelė

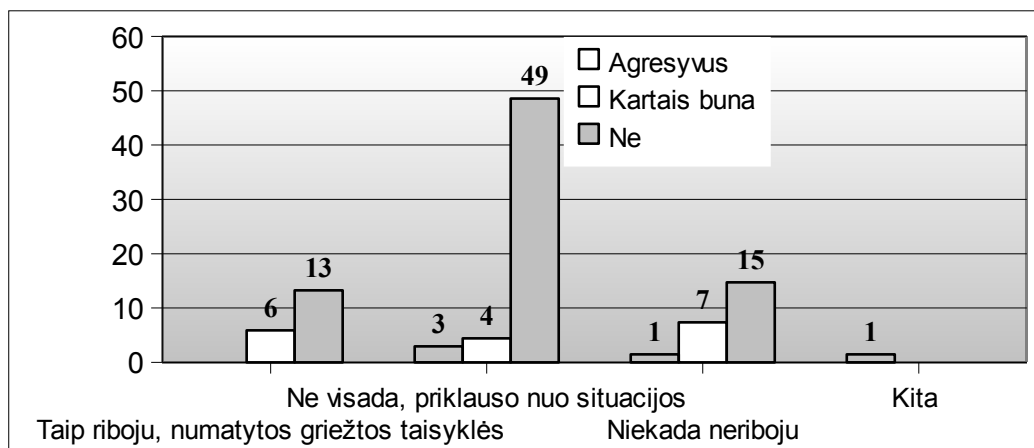
Tėvų požiūris į vaiko elgesio problemų sprendimo būdus

Problemos sprendimo konstruktyvumas	Teiginys (neredaguotas)	Teiginių skaičius
Teigiamas sprendimas	<i>Diskutuojame, kalbamės</i>	17
	<i>Daug bendraujame, keliaujame kartu</i>	1
	<i>Kalbamės, kas gerai ir kas blogai</i>	1
	<i>Kalbamės, žaidžiame specialius žaidimus</i>	1
Neigiamas sprendimas	<i>Išsipasakojame</i>	1
	<i>Sužinau per vėlai</i>	1
	<i>Taikome bausmes (pvz., neleidžiu pas draugus)</i>	1
	<i>Aprėkiu, kad nedera taip daryti</i>	1
	<i>Draudžiu išeiti iš namų, kartais gauna diržo</i>	1
	<i>Gauna diržo</i>	1
	<i>Už gerą elgesį skatiname dovanėlėmis</i>	1

Pastebėta, kad tik 27 respondentai (40%) atsakė į šį klausimą, 60% tėvų nepateikė atsakymo. Taigi galima spręsti, kad tėvai nežino, kaip elgtis, kai jų vaikui kyla elgesio problemų. Likusioji apklaustųjų dalis tvirtino, jog diskutuoja, kalbasi, bendrauja su vaiku. Retais atvejais taikomos bausmės, mušama diržu ar apie problemą sužinoma per vėlai. Ši tyrimo dalis leidžia daryti išvadą, kad tėvai nemoka, negeba spręsti vaiko elgesio problemų. Pabrėžtina ir tai, kad nė karto nepaminėta galimybė bendrauti ir bendradarbiauti su mokykla, pedagogais, klasės auklėtoju, kitais specialistais, siekiant išsiaiškinti priežastis ar rasti bendrą problemos sprendimo būdą.

Kaip jau minėta, visuomenės informavimo priemonės taip pat turi didžiulę įtaką vaiko pasauliui, o išskirtinis dėmesys tenka televizijai. Tyrime bandyta susieti vaikų agresyvumą su televizijos ir kompiuterio naudojimo įtaka (12 pav.).

12 pav. Visuomenės informavimo priemonių įtaką agresyviai vaiko elgesiui

Nepaisant to, kad tik 6% tėvų nurodė jų vaiką esant agresyvu, jau priėjome prie išvados, jog daugelis šeimų nelinkę pripažinti vaiko elgesio problemų. Televizija yra viena iš pagrindinių šių problemų priežasčių, nes agresyvių filmų (net animacinių) žiūrėjimas didina vaiko agresyvumą. Pagal pateiktą diagramą matome, kad dažniausiai tėvai televizoriaus žiūrėjimą ar naudojimą laiką kompiuteriu riboja ne visada, priklausomai nuo situacijos (49%), niekada neriboja 15% respondentų, o numatę griežtas taisykles 13%. Vienas respondentas nurodė, kad visai nesinaudoja šiomis informacinėmis technologijomis. Koreliacija tarp agresyvaus vaikų elgesio ir televizijos, kompiuterio naudojimo nedidelė, tik -0,17. To priežastis – subjektyvus tėvų požiūris į vaiko elgesį. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad tėvai nepripažįsta vaikų esant agresyviais, galima daryti išvadą, jog informavimo priemonės turi įtaką tiems vaikams, kuriems netaikomos televizoriaus žiūrėjimo ir naudojimo kompiuteriu taisyklės. G. Kvieskienės (2003), D. Nasvytienės (2005) atlikti tyrimai parodė, kad televizija moko atitinkamų agresijos formų ir kuo daugiau smurto stebi 6–8 metų vaikai, tuo didesnė jų agresyvaus elgesio tikimybė po 3 metų, t. y. paauglystėje (žr. šio darbo p. 25).

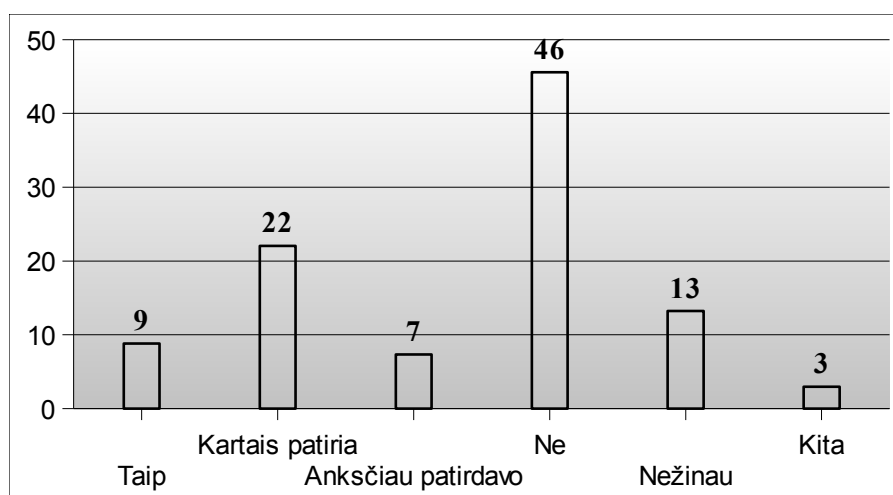
Šiuo tyrimu išanalizavus tėvų požiūrį į agresyvių paauglių elgesį, atskleista, kad:

- Vaikams kyla įvairių elgesio problemų, kurias galima traktuoti kaip agresijos paskatas ir atitinkančias agresyvaus paauglio charakteristiką. Problema ta, kad tėvai dažnai nenori pripažinti, jog jų vaikas turi elgesio problemų.
- Tėvų nuomone, vaikas (jo asmenybė, charakterio savybės) yra pagrindinė jo paties agresyvaus elgesio priežastis.

- Dauguma tėvų nemoka, negeba spręsti vaiko elgesio problemų ir nelinkę bendradarbiauti su mokykla, pedagogais, ieškant bendrų sprendimo būdų.

2. 4. 2. Tėvų ir pedagogų požiūris į patyčių problemą

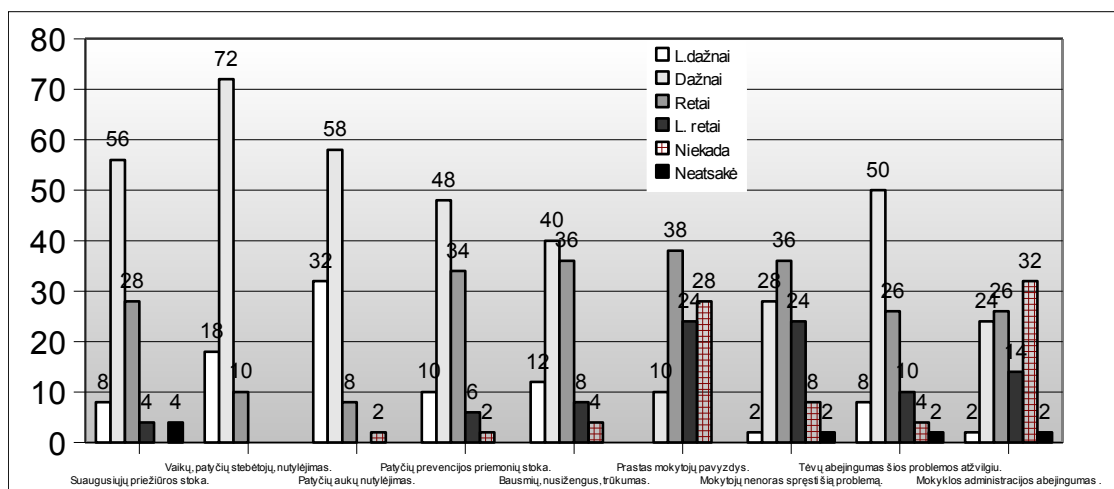
Viena iš agresijos formų – patyčios. M. Robichaud (2007), R. Povilaitis ir J. Valiukevičiūtė (2006) ir k. t. teigia, jog ypatingai tyčiojama mokykloje, nes čia mažesnė suaugusiųjų priežiūra. Mokykla vienintelė palanki vieta patyčioms (plačiau žr. šio darbo p. 28). Anketinės apklausos metu siekta sužinoti ar tėvai informuoti apie patyčias mokykloje.

13 pav. Tėvų nuomonė apie vaiko patiriamas patyčias mokykloje

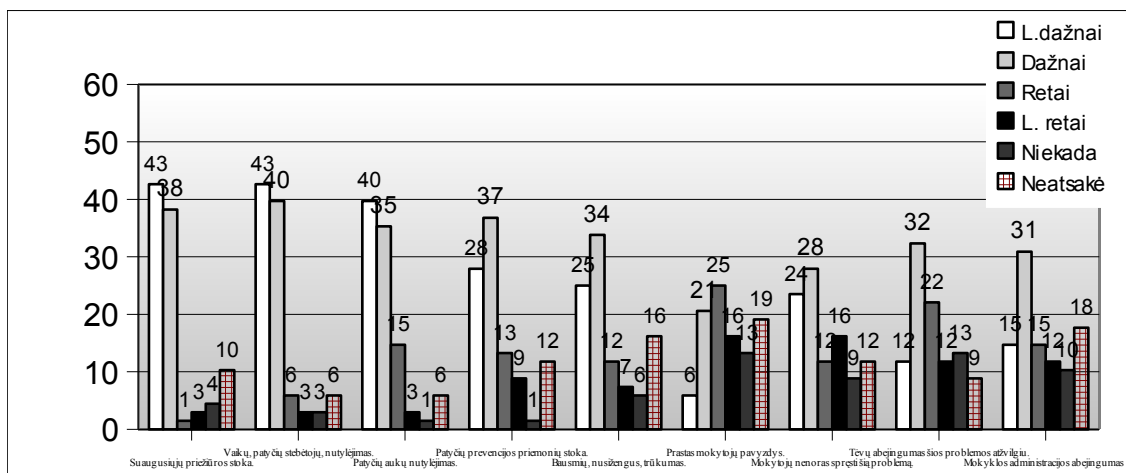
Pagal 13 paveiksle pateiktą diagramą matome, jog dauguma tėvų mano, jog jų vaikai nepatiria patyčių (46%), kartais patiria (22%), nežino apie šią situaciją (13%). Tik 9% respondentų teigia, jog iš jų vaikų tyčiojama, o 7%, kad anksčiau patirdavo patyčias. Pagal šiuos duomenis galime daryti išvadą, kad patyčių problema nėra tokia dažna mokykloje, tačiau jau atlikti tyrimai rodo ką kitą (žr. šio darbo p. 28): paaugliai tyčiojasi iš visko: rasės, religijos, kūno sudėjimo, svorio, socialinės padėties ir t. t. Problema ta, kad vaikai retai kada pasipasakoja, o ir tėvai ne visada domisi jų saugumu mokykloje. Patyčių aukų ir stebėtojų nutylėjimas užkerta kelią galimybei spręsti šią problemą ir sukurti vieningą sistemą, kuri sujungtų mokyklos bendruomenę.

M. Robichaud (2007, p. 24-26) išskiria veiksnius, kurie susiję su mokykloje plintančiomis patyčiomis. Vadovaujantis tais apibūdinimais, tiek pedagogams, tiek ir tėvams pateiktas klausimas: *Jūsų nuomone, kurie veiksniai turi įtakos patyčioms mokykloje?* (14 ir 15 pav.).

14 pav. **Pedagogų požiūris į patyčias įtakojančius veiksnius**

Pedagogų nuomone, patyčių plėtrą **dažniausiai** įtakoja: vaikų stebėtojų nutylėjimas (72%), patyčių aukų nutylėjimas (58%), suaugusiųjų priežiūros stoka (56%), tėvų abejingumas (50%), prevencijos priemonių stoka (48%), bausmių, nusižengus, trūkumas (40%). **Retai** įtaką patyčioms turi šie veiksniai: prastas mokytojų pavyzdys (38%), pedagogų nenoras spręsti šią problemą (36%). **Niekada** įtakos patyčioms neturi prastas mokytojų pavyzdys (28%), mokyklos administracijos abejingumas (32%). **Labai dažnai** reikšmingu tampa patyčių aukų nutylėjimas (32%). Taigi, mokytojų nuomone, patyčioms didžiausią įtaką turi tai, kad stebėtojai ir aukos nutyli esamą situaciją, suaugę (šiuo atveju mokyklos bendruomenės nariai, tarp jų ir mokytojai) bei tėvai neprižiūri, abejingi šiai problemai. Taip pat trūksta patyčių prevencijos priemonių ir bausmių prasikaltus. Pedagogai teigia, jog jiems rūpi ši problema ir jų elgesys nėra prastas pavyzdys mokiniams. Jie linkę pateisinti ir mokyklos administraciją, kuri, jų manymu, taip pat neabejinga patyčioms.

15 pav. Tėvų požiūris į patyčias įtakojančius veiksnius

Tėvai teigė, jog **labai dažnai** patyčių problema priklauso nuo suaugusiųjų priežiūros stokos (43%), vaikų stebėtojų nutylėjimo (43%), patyčių aukų nutylėjimo (40%), prevencinių priemonių stokos (37%), bausmių, nusižengus, trūkumo (34%). **Dažna** priklausomybė nuo vaikų stebėtojų nutylėjimo (40%), suaugusiųjų priežiūros stokos (38%), prevencinių priemonių trūkumo (37%), bausmių stokos (34%). Respondentai pripažįsta, kad jie patys (44%) ir mokyklos administracija (42%) dažnai būna abejingi.

Kadangi dauguma tėvų įsitikinę, kad jų vaikai nepatiria patyčių mokykloje (13 pav.), siekta iširti jų požiūrį į patyčias įtakojančius veiksnius. Šiam tikslui atlikti koreliaciniai skaičiavimai, kuriais norima nustatyti ryšį tarp tėvų požiūrio į vaiko patiriamas patyčias ir jas įtakojančius veiksnius. Pagal gautus duomenis galime teigti, kad tėvai, kurių vaikai nepatiria patyčių mano, kad didžiausią įtaką šiai problemai turi šeimos ($p=0,33$) ir mokytojų ($p=0,29$) abejingumas. Tačiau šiuo požiūriu jie prieštarauja patys sau, nes tėvai dažnai neinformuoti arba nesidomi šia problema ir taip tampa abejingi.

Apibendrinant galima teigti, kad tiek tėvai, tiek pedagogai rinkosi tuos pačius pagrindinius veiksnius, tik išdėstė juos skirtinga chronologine tvarka. Dažniausiai patyčioms įtakos, tiek tėvų, tiek pedagogų nuomone, turi vaikų patyčių stebėtojų nutylėjimas, patyčių aukų nutylėjimas, suaugusiųjų priežiūros bei prevencijos priemonių stoka. Pedagogai ir šeima pripažįsta, kad tėvai abejingi patyčių problemai. Mažiausiai patyčias įtakojančias veiksnys abiem pusėms – prastas mokytojų pavyzdys.

Kaip jau minėta teorinėje darbo dalyje, vieni tėvai ar pedagogai bejėgiai išspręsti patyčių problemą mokykloje. Šiam tikslui reikalinga vieninga sistema bei efektyvios patyčių prevencijos priemonės. Pedagogai mano, jog **mokyklos administracija** turėtų organizuoti patyčių prevenciją

bei diegti vieningą sistemą, į kurią būtų įtraukta visa ugdymo įstaigos bendruomenė. Mokytojų teiginiai, kurie iliustruoja šią mintį:

- *Organizuoti renginius, projektus, seminarus.*
- *Bausmių ir nusizengimų vieninga sistema, pastebėjimas ir reagavimas.*
- *Skirti griežtesnes bausmes.*
- *Sudaryti ir vykdyti prevencinę patyčių programą.*
- *Reikalinga vieninga sistema, kuri užtikrintų prevenciją.*
- *Sudaryti darbo grupę, kuri spręstų šias problemas.*
- *Informuoti apie problemą tėvus.*

Patys **pedagogai** mano, jog jie prisidės sprendžiant patyčių problemą jeigu informuos šeimą, kartu su tėvais spręs šią problemą bei nebus abejingi (nubaus, sudrausmins skriaudėjus), organizuos prevencinius renginius. Teiginiai, kurie iliustruoja pedagogų požiūrį:

- *Įtraukti tėvus į problemos sprendimą.*
- *Vienodi reikalavimai ir vidaus taisyklės. Pastebėjimas.*
- *Nuolat informuoti tėvus.*
- *Sudrausminti, apginti skriaudžiamus.*
- *Nebūti abejingiems ir stebėti mokinius.*
- *Prevenciniai pokalbiai, renginiai.*

Mokytojų nuomone, **šeima** turėtų bendradarbiauti su mokykla bei domėtis ne tik vaiko ugdymu, bet ir elgesiu. Atsižvelgiant į 8 paveiksle pateiktus duomenis, matome, kad tėvai per mažai laiko skiria vaikui ir subjektyviai vertina jo elgesį. Taigi šios pedagogų rekomendacijos, kaip prisidėti sprendžiant patyčių problemą, labai aktualios šeimai:

- *Domėtis vaiko elgesiu.*
- *Bendradarbiauti su mokykla.*
- *Kontroliuoti vaiką.*
- *Išklausyti vaiką ir kartu spręsti problemas.*
- *Būti kritiškiems vaikų atžvilgiu.*
- *Tartis su nedraugais.*

Specialistai (socialinis pedagogas, psichologas, logopedas) yra mokyklos bendruomenės dalis. Šie žmonės taip pat privalo bendradarbiauti su mokinių tėvais ir informuoti apie esamas patyčias,

padėti spręsti susidariusią problemą. Tačiau iš 9 paveiksle pateiktų duomenų matome, kad, tėvų nuomone, socialinis pedagogas bei kiti specialistai nelinkę bendrauti su šeima. Pedagogų požiūriu, ne tik mokyklos administracija turi inicijuoti prevencinį darbą, bet šiuo aspektu privalo prisidėti ir specialistai. Taip pat mokytojai siūlo neatsiriboti nuo problemos sprendimo ir aktyviau bendradarbiauti su pačiais pedagogais, vaikais.

- *Įsijungti į problemos sprendimą.*
- *Daugiau bendrauti su mokytojais.*
- *Rengti paskaitas, seminarus.*
- *Išklaudyti skriaudžiamus vaikus.*
- *Imtis prevencinio darbo.*
- *Teikti kvalifikuotą pagalbą.*
- *Dirbti ne tik popierinį darbą.*

Paskutinioji, bet ne mažiau svarbi, mokyklos bendruomenės dalis – **aptarnaujantis personalas**. Kaip jau minėta analizuojant 9 ir 10 paveiksluose pateiktus tyrimo duomenis, bendradarbiavimas tarp aptarnaujančio personalo narių ir tėvų nevyksta. Tačiau pedagogai mano, kad šie darbuotojai neturi būti abejingi ir informuoti pedagogus, administraciją, tėvus, sudrausminti skriaudėjus. Svarbu pabrėžti, jog keletas mokytojų nurodė, jog į aptarnaujančio personalo pareigybes neįeina patyčių prevencija.

- *Nebūti abejingiems. Pasakyti tėvams.*
- *Pastebėti ir sudrausminti.*
- *Pranešti administracijai.*
- *Elgtis kaip lygiateisiu bendruomenės nariu.*
- *Atkreipti dėmesį į vaikus.*
- *Į jų pareigybes šis darbas neįeina.*
- *Pareikšti nastabas.*

Apibendrinant pedagogų požiūrį bei rekomendacijas galima teigti, kad, norint efektyviai spręsti patyčių problemą, mokyklos bendruomenė turi vieningai kurti patyčių prevencijos modelį. Šiuo aspektu administracija, pedagogai, specialistai galėtų organizuoti patyčių prevencijos veiklą bei diegti sistemą, kurioje kiekvienas bendruomenės narys būtų atsakingas už informacijos perdavimą, sudrausminimą ir iškilusių problemų sprendimą. Pedagogams neužtenka vien tik informuoti šeimą apie patyčias, bet reikia ir bendradarbiauti ieškant situacijos sprendimo būdų. Patys tėvai taip pat privalo domėtis vaiko savijauta, gebėti išklaudyti jį bei domėtis ne tik pastarojo ugdymu, bet ir

elgesiu. Aptarnaujantis personalas privalo įsijungti į šios prevencinės sistemos modelį bei informuoti administraciją ar kitus atsakingus asmenis, nebūti abejingais.

2. 4. 3. Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo ypatumai sprendžiant agresyvaus vaikų elgesio problemas

„Smurto mokykloje paplitimo formų, priežasčių, prevencijos ir pagalbos priemonių tyrime“ (2008) teigiama, jog kas 9 mokinys patiria fizinį mokytojo smurtą. Šis pedagogų elgesys skatina vaikus, o ypač paauglius elgtis dar agresyviau. Norint išsiaiškinti, kaip pedagogai sprendžia mokinių elgesio problemas, mokytojams pateiktas klausimas *Kaip elgiatės su agresyviu mokiniu?* (12 lentelė).

12 lentelė

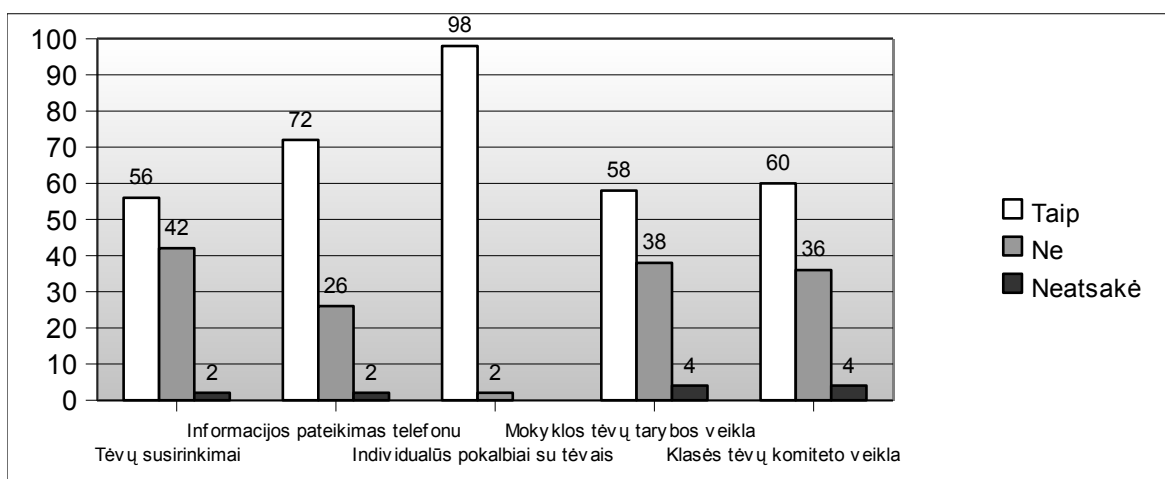
Pedagogų elgesys su agresyviu mokiniu (N=50)

Teiginys	L. dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada
Šias problemas sprendžia administracija	3	14	17	10	6
Šias problemas sprendžia socialinis pedagogas	8	24	12	3	3
Su tokiu mokiniu aiškinuosi kartu su klase	8	15	19	4	4
Su tokiu mokiniu aiškinuosi asmeniškai	24	21	4	0	1
Su tokiu mokiniu elgiuosi agresyviai	1	2	0	4	43
Kreipiuosi pagalbos į policiją		5	4	16	25
Kviečiu tėvus ar teisėtus globėjus	15	15	7	7	6
Šiai problemai spręsti nėra tinkamos vietos, laiko ir būdų	2	4	5	10	29

Pagal 12 lentelėje pateiktus duomenis galime spręsti, kad mokytojai dažniausiai su agresyviu vaiku aiškinasi asmeniškai arba patiki šią problemą spręsti socialiniam pedagogui. Taip pat kartais kviečiami į mokyklą tėvai. Kai kurie mokytojai linkę kalbėtis su vaiku klasės akivaizdoje, o kiti tai daro retai arba labai retai. Pedagogai tik labai retais atvejais kreipiasi pagalbos į policiją arba neranda laiko ir būdų problemai spręsti. Tik 6% respondentų nurodė, kad agresyviai elgiasi su vaiku, 8% teigė tai darą labai retai, o 86% mokytojų niekada nenaudoja fizinio smurto prieš mokinius. Tai leidžia priėti prie išvados, kad pedagogai ne visada informuoja tėvus, bet stengiasi patys išsiaiškinti problemos esmę arba kreipiasi pagalbos į socialinį pedagogą. Šis teiginys patvirtina J. Kanišauskienės (2005) atliktų tyrimų išvadas, jog auklėtojai tik kartais informuoja tėvus apie fizinę vaiko agresiją (žr. šio darbo p. 34).

Interviu metu gauti atsakymai parodė, kad socialiniams pedagogams informaciją apie vaiko agresyvų elgesį suteikia klasės auklėtoja arba mokytojai. Tik retais atvejais apie problemą išgirstama iš pačių mokinių, tėvų, teisėsaugos. Tačiau dažnai susiduriama su problema, jog tėvai nenori pripažinti vaiko kaltės, jo agresyvumo, o kaltina aplinkinius: kitus mokinius, mokytojus. Taip pat šeima vengia bendrauti su specialistais, o jeigu pavyksta susitikti būna iš anksto neigiamai nusiteikę. Taip atsitinka todėl, kad tėvai linkę pateisinti vaiko elgesį arba nesidomi juo, nemoka auklėti.

S. Dapkienė teigia, jog tėvams dažnai trūksta pedagoginių ir psichologinių žinių, kaip spręsti vaiko agresijos problemas. Taip pat labai svarbus tėvų švietimas, o individualus bendravimas laikomas prioritetiniu. Anketinės apklausos pedagogams metu siekta išsiaiškinti, kurios tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo formos naudingiausios sprendžiant agresyvaus paauglių elgesio problemas (16 pav.).

16 pav. Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo formos

Remdamiesi diagramos duomenimis galime teigti, jog pedagogai prioritetine bendradarbiavimo forma laiko individualius pokalbius su tėvais (98%). Pagrįsdami šią nuomonę mokytojai teigė, jog individualūs pokalbiai – būdas pažinti tėvus bei išvysti jų reakciją, atvejo analizė bei efektyviausia forma. Taip pat pedagogai vertina pokalbius telefonu (72%), bet teigia, jog tai greitas ir neefektyvus problemos sprendimo būdas. Nors šiuo atveju ir sutaupomas laikas, tačiau tik informuojama, nes netiesioginis bendravimas neturi įtakos. Nors dauguma respondentų mano, jog tėvų susirinkimai, klasės komiteto ir mokyklos tėvų tarybos veikla padeda spręsti agresijos problemą, tačiau ne visas šias formas laiko prioritetinėmis. Mokytojų požiūriu tėvų susirinkimai tik formalumas, kurio metu pateikiama apibendrinta informacija ir nėra galimybės pabendrauti individualiai, aptarti konkrečius atvejus. Mokyklos taryba nors ir sprendžia, kokių priemonių imtis,

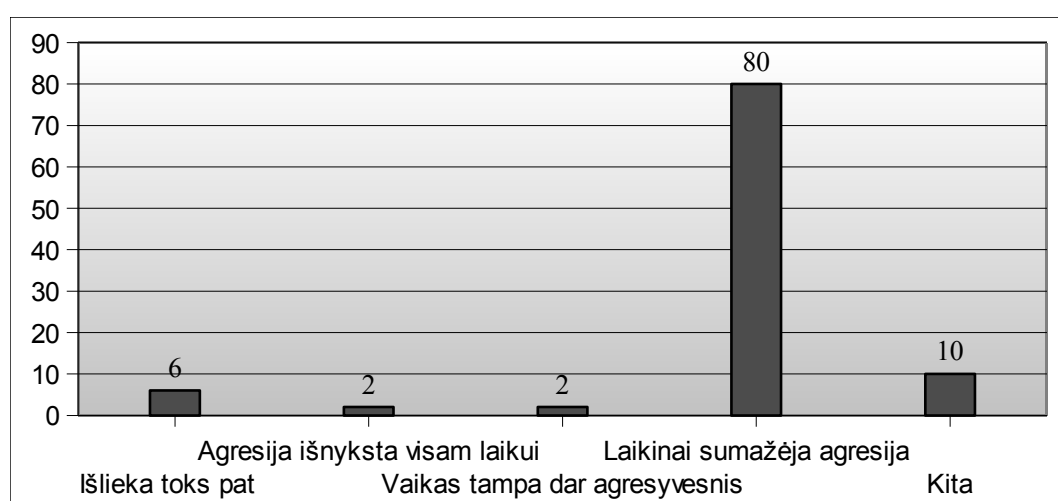

tačiau negali išspręsti kiekvienos klasės problemų ir ši forma pedagogų traktuojama tik kaip popierinis bendravimas. Pedagogai mano, kad tėvų komiteto veikla nesusijusi su agresijos problemų sprendimu, nes ji ne tokio pobūdžio, skirta renginiams organizuoti (žr. 6 priedą).

Interviu metu siekta sužinoti, kokias bendradarbiavimo formas naudoja socialiniai pedagogai, siekdami palaikyti ryšius su agresyviai besielgiančių vaikų tėvais. Iš pokalbių paaiškėjo, kad dažniausiai tėvai telefonu kviečiami atvykti ir tada vyksta individualus pokalbis su jais. Retais atvejais socialiniai pedagogai patys vyksta į namus, tačiau šis būdas neefektyvus, nes dažnai šeimos nenori jų priimti. Didžiausią darbo stažą turinti respondentė teigė, jog *dirba su tėvais individualiai, pagal poreikį organizuoja grupinį darbą, kviečia specialistus, jei to reikia, tėvai dalyvauja prevenciniuose posėdžiuose, susirinkimuose*. Šis atsakymas išsiskyrė iš kitų pasirinktų bendravimo formų įvairovė ir nuomone, jog neužtenka pabendrauti telefonu arba pasikviesti tėvus į mokyklą.

Apibendrinant galima teigti, kad pedagogai labiausiai vertina individualius pokalbius su tėvais, nes jų metu yra galimybė artimiau pažinti šeimą, išnagrinėti problemą. Mokytojai teigia, jog pokalbiai telefonu – greitas, laiką taupantis, tačiau neefektyvus problemos sprendimo būdas. Tėvų susirinkimai taip pat nelaikomi prioritetine forma, nes tai tik formalus bendravimas, kurio metu pateikiama apibendrinta informacija. Pedagogai taip pat kritiškai vertina ir mokyklos tarybos bei klasės komiteto veiklą, nes šios formos nesusijusi su agresijos problemų sprendimu.

Pedagogai, bendraudami su ugdytinių tėvais, žinoma, nori ne tik informuoti pastaruosius, bet ir sulaukti atitinkamų, ilgalaikių rezultatų. Anketinės apklausos metu buvo siekiama išsiaiškinti, ar ilgam ir kuria linkme pasikeičia vaikų elgesys pabendraurus su tėvais (17 pav.).

17 pav. Vaiko elgesio pokyčiai po pokalbio su tėvais

Pagal pateiktus duomenis matome, kad pedagogai mano, jog agresija tik laikinai sumažėja ir neįtampa ilgalaikio efektyvaus rezultato. Taip pat 10% mokytojų įrašė, kad kiekviena situacija individuali ir daug kas priklauso nuo pačio vaiko ar jo tėvų. Lyginant bendradarbiavimo formas su gaunamu rezultatu (vaiko elgesio pasikeitimu), paskaičiuota, kad didžiausia koreliacija $p=0,1$ yra tarp individualių pokalbių su tėvais ir laikino agresyvaus elgesio sumažėjimo. Nors ši priklausomybė labai silpna, tačiau galime daryti prielaidą, jog tai efektyviausia priemonė, kuri leidžia nors trumpam pakeisti ugdytinio elgesį į gerąją pusę.

Jau minėta, kad ne tik auklėtojas, bet ir visa mokyklos bendruomenė privalo bendradarbiauti su tėvais sprendžiant patyčių ir agresijos problemą. Atlikti koreliaciniai skaičiavimai, kuriais norima nustatyti, kurie bendruomenės nariai (auklėtojas, dalykų mokytojai, administracija, socialinis pedagogas) turi didžiausią įtaką vaiko elgesio pakitimui. Taigi nustatyta, kad dažniausiai vaiko agresyvumas laikinai sumažėja po tėvų pokalbio su: auklėtoju ($p=0,56$), dalykų mokytojais ($p=0,32$), administracija ($p=0,11$). Tai leidžia priėti prie išvados, kad norint nors laikinai sumažinti agresyvų vaiko elgesį, efektyviausia pagalba – individualūs tėvų pokalbiai su klasės auklėtoju ir dalykų mokytojais.

A. Juodaitytė (2002), I. Leliūgienė (1997), D. Nasvytienė (2005) ir kt. autoriai kalba apie šeimos įtaką vaiko asmenybei, elgesiui (žr. 1. 2. 3. Agresyvaus vaikų elgesio priežastys ir faktoriai). Ne paslaptis, kad auklėjimo stilius ir santykiai šeimoje skatina arba slopina vaiko norą atsiskleisti, pasipasakoti. Ne kiekvienas vaikas pasiskundžia, jog patiria mokykloje agresiją, patyčias. Tai rodo 13 paveiksle pateikti duomenys. Svarbus tėvų požiūris į savo vaiką, kaip agresijos auką ir šeimos nuomonė, kaip šis turi elgtis susiklosčius tokiai situacijai. Gauti duomenys apskaičiuoti atsižvelgiant į respondentų išsilavinimą bei šeimos statusą (13 lentelė).

13 lentelė

Tėvų nuomonė apie atsaką agresoriams

Teiginys	Koreliacijos koeficientas $p=$	
	Išsilavinimas	Šeimos statusas
Atsakyti tuo pačiu	0,08	-0,08
Pasakyti tėvams	0,21	-0,12
Pasiguosti draugams	0,07	0,1
Papasakoti mokytojams	0,02	-0,01
Pasakyti socialiniam pedagogui	0,03	-0,02
Pasipasakoti psichologui	0,4	0,03
Nieko nedaryti	0,02	0,13

Pagal atlikus koreliacinius skaičiavimus matome, jog kuo aukštesnis tėvų išsilavinimas, tuo dažniau jie teigia, kad vaikas, patyręs patyčias, turėtų pasisakyti psichologui ($p=0,4$) arba tėvams ($p=0,21$). Svarbu išskirti tai, kad patarimas pasipasakoti mokytojams ar socialiniam pedagogui visiškai nepriklauso nuo tėvų išsilavinimo, bet priklauso nuo šeimos statuso: darnių šeimų tėvai (abu tėvai, vaikai) dažniau siūlo vaikui pasipasakoti. Tačiau tėvai, kurių išsilavinimas profesinis arba vidurinis mano, jo nieko nereikia daryti ($p=0,13$). Taigi galime daryti išvadą, kad darnios šeimos, kuriose tėvai turi aukštesnį negu vidurinį išsilavinimą, norėtų, jog jų vaikai kreiptųsi į psichologą arba pasisakytų jiems apie susidariusią situaciją. Tėvai, kurių išsilavinimas žemesnis negu aukštesnysis, nelinkę sureikšminti šios problemos ir siūlo vaikui nieko nedaryti.

Apibendrinant tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo ypatumus sprendžiant vaikų agresyvaus elgesio problemas, galima teigti, kad:

- Spręsdami vaiko agresyvaus elgesio problemą, mokytojai aiškinasi su ugdytiniu asmeniškai arba kreipiasi pagalbos į socialinį pedagogą. Pastebėta, kad tėvai tik kartais kviečiami į mokyklą. Vadinasi mokytojai nelinkę informuoti šeimos apie esamą problemą.
- Agresyviai besielgiančių vaikų tėvai, bendraudami su socialiniu pedagogu, dažnai nenori pripažinti vaiko kaltės, pateisina jo elgesį bei kaltina aplinkinius. Taip pat tėvai jau iš anksto būna neigiamai nusiteikę specialisto atžvilgiu.
- Agresyvaus vaiko elgesio problemos sprendimo kontekste išryškėja tai, kad pedagogams priimtinausi individualūs pokalbiai su tėvais, nes jų metu galima artimiau pažinti šeimą. Šie pokalbiai – efektyviausia forma, kuria galima nors laikinai sumažinti ugdytinio agresyvų elgesį. Tėvų susirinkimus mokytojai laiko tik formalumu, o pokalbius telefonu – galimybe greitai pateikti informaciją, bet nespėsti pačią problemą.
- Efektyviausia pagalba, siekiant nors laikinai sumažinti agresyvų vaiko elgesį, – individualūs tėvų ir klasės auklėtojo, dalykų mokytojų, pokalbiai.
- Kuo aukštesnis tėvų išsilavinimas, tuo dažniau jie norėtų, kad vaikas, tapęs agresijos auka, pasipasakotų jiems arba kreiptųsi pagalbos į psichologą. Žemesnį išsilavinimą turintys tėvai linkę nieko nedaryti. Darnios šeimos (abu tėvai, vaikai) pirmenybę teikia mokytojų ar socialinių pedagogų pagalbai.

2. 4. 4. Socialinio pedagogo ir šeimos bendradarbiavimas sprendžiant agresyvaus paauglių elgesio problemas

Apžvelgus socialinio pedagogo darbo su agresyviais vaikais formas bei bendradarbiavimo su šeima ypatumus (žr. šio darbo p. 36), siekta išsiaiškinti, kokia poziciją šiuo atžvilgiu užima socialinis pedagogas ir kaip jis palaiko ryšius su agresyvių vaikų tėvais. Ankstesniuose skyriuose jau aptartos socialinio pedagogo ir tėvų bendradarbiavimo problemos, darbo su tėvais formos, nagrinėtas klausimas apie tai, kas inicijuoja bendravimo procesą. Tačiau taip pat aktualu pristatyti, ar šis abipusis bendradarbiavimas padeda spręsti agresyvios vaikų elgsenos problemą.

Apie socialinio pedagogo ir šeimos bendradarbiavimą kalbėjo daugelis autorių (Ambrukaitis 2000, Kvieskienė 2005, Dobranskienė 2002, Braslauskienė ir Jonutytė 2005 ir t. t.). Jie įvairiais aspektais aptarė socialinio pedagogo funkcijas bei taikytinas darbo formas, bendradarbiaujant su šeima. Šiame tyrime aktualus šeimos ir specialistų bendradarbiavimas agresyvaus vaikų elgesio kontekste, kuris nevyksta sklandžiai, nes daugelis tėvų pateisina vaiko elgesį ir kaltina kitus.

Kalbinti socialiniai pedagogai teigė, jog daugeliu atveju šeimos ir socialinio pedagogo ryšių palaikymas padeda spręsti vaikų agresijos problemą, tačiau:

- jis turi būti efektyvus, kai ne tik aptariamos problemos, bet ir numatomi sprendimo būdai;
- jei bendradarbiavimas vyksta nuolat ir kartu numatoma prevencija;
- tik dirbant kartu įmanoma pasiekti gerų rezultatų.

Taigi tik abipusės ir nuolatinės sąveikos metu ir numatant sprendimo būdus bei prevenciją, galima pasiekti rezultatų. Taip pat labai svarbu kokiais būdais vyksta bendradarbiavimo procesas. Atlikus anketinę pedagogų apklausą paaiškėjo, kad efektyviausia bendradarbiavimo forma – individualūs pokalbiai. Interviu metodu taip pat nustatyta, kad socialiniai pedagogai labiausiai vertina individualų bendravimą. Dažniausiai tėvai apie problemą informuojami telefonu ir kviečiami pokalbiui. Tyrime dalyvavusi didžiausią pedagoginį darbo stažą turinti, socialinė pedagogė įvardijo ir grupinio darbo, posėdžių, projektų metodus.

Susiduriama su problema, kad tėvai dažnai pateisina agresyvų vaiko elgesį ir tik kritiniu momentu imasi tam tikrų veiksmų. D. Nasvytienės (2005) teigimu, dažnas atvejis, kai imama taikyti pirminė arba antrinė prevencija, nors reikalinga jau tretinė. Ypač šis atvejis aktualus paauglystės laikotarpiu, kai vaikui reikalinga specialistų kvalifikuota pagalba.

Interviu metu vertinta socialinių pedagogų nuomonė, kokia pagalba reikalinga agresyviam paaugliui. Dauguma apklaustųjų mano, kad tokiam vaikui būtina psichologinė, specialistų pagalba arba net izoliacija nuo visuomenės:

- *Reikia specialistų pagalbos, patalpinti socializacijos centre.*
- *Priklauso nuo problemos sudėtingumo ir jį supančios aplinkos, šeimos. Lengviausiu atveju – specialistų pagalbos, sunkiausiu – izoliacijos nuo visuomenės.*
- *Su paaugliais, manau, jau sunkiau. Vaiką reikia auklėti nuo mažų dienų, o kuo toliau tuo sunkiau. Manau, kad pokalbiai ar bausmės šiuo atveju nepadės, o paaugliui reikalinga specialistų pagalba, perauklėjimo programos.*
- *Tokiam paaugliui reikalinga psichologinė pagalba, o ypač sunkiais atvejais ir patalpinimas atitinkamose institucijose.*

Taigi daugelis socialinių pedagogų supranta, jog agresija paauglystėje sunkiai sprendžiama problema, kai nepakanka vien šeimos ar mokyklos bendruomenės narių pastangų. Tėvų ir šeimos nesusikalbėjimas apsunkina situaciją bei trukdo vykdyti efektyvią bei nepavėluotą prevenciją.

IŠVADOS

Atliktas tyrimas patvirtino darbo hipotezę: mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas, paauglių agresyvaus elgesio problemos sprendimo kontekste nepakankamas ir neefektyvus, nes pedagogai retai informuoja apie esamą situaciją bei neieško problemos sprendimo būdų. Dalykų mokytojai, įstaigos administracija bei kiti mokyklos bendruomenės nariai nelinkę bendradarbiauti su šeima, o pastaroji su jais. Tėvai dažnai nepripažįsta, kad jų vaikas agresyvus ir vengia bendrauti su pedagogais, specialistais.

1. Didžiausia problema kylanti šeimos ir mokyklos bendradarbiavimo metu yra ta, kad abi pusės nesupranta viena kitos. Nors šį procesą inicijuoja tiek tėvai, tiek pedagogai, tyrimo metu nustatyta, kad mokytojai dažniau bendrauja su šeima. Pedagogai mano, kad tėvai nenori arba negeba auklėti vaikų, subjektyvūs jų elgesio požiūriu. Ši nuomonė susiformuoja todėl, kad ugdymo partneriai retai palaiko ryšius.
2. Mokyklos bendruomenės nariai (dalykų mokytojai, administracija, specialistai, aptarnaujantis personalas) nelinkę bendrauti ir bendradarbiauti su tėvais. Dalykų mokytojai kreipiasi pagalbos į šeimą tik tada, kai problema susijusi su konkrečiu mokomuoju dalyku. Ta pati situacija klostosi ir su mokyklos administracija, specialistais: santykiai palaikomi tik kilus problemai. Tiek aptarnaujantis įstaigos personalas, tiek tėvai nekontaktuoja ir yra atsiriboję vieni nuo kitų.
3. Tėvai labiau linkę bendrauti su klasės auklėtoja, mokytojais negu su socialiniu pedagogu. Į šį specialistą dažniausiai kreipiamasi dėl materialinių paskatų arba norint išspręsti vaiko bėgimo iš pamokų problemą.
4. Tėvai dažnai nenori pripažinti, jog vaikas yra agresyvus. Subjektyvus elgesio vertinimas bei kaltės kitiems primetimas dar labiau apsunkina situaciją. Ypač tai aktualu socialinio pedagogo ir šeimos bendradarbiavimo metu, nes tėvai vengia kontaktuoti su šiuo specialistu arba būna iš anksto neigiamai nusiteikę jo atžvilgiu.
5. Sprendžiant agresyvaus paauglių elgesio problemą tiek mokytojai, tiek socialiniai pedagogai efektyviausiais laiko individualius pokalbius. Tai bendradarbiavimo forma, kuri nors laikinai sumažina vaiko agresiją bei leidžia artimiau pažinti šeimą, išvysti tėvų reakciją į atitinkamą problemą.

6. Mokytojai ne visada informuoja šeimą apie vaiko elgesio problemas, nes atlikto tyrimo rezultatai parodė, jog pedagogai dažniausiai aiškinasi su ugdytiniu asmeniškai arba prašo socialinio pedagogo pagalbos. Specialistai šiuo atveju taip pat neefektyviai bendradarbiauja su šeima, nes tėvai net ir kviečiami retai kada atvyksta į mokyklą.
7. Pedagogai apsiriboja tik tuo, kad kartais informuoja tėvus apie patyčių problemą, tačiau neieško bendrų sprendimo būdų. Mokyklos bendruomenė nekuria vieningo patyčių prevencijos modelio, į kurią reikalinga įtraukti ne tik tėvus, bet ir visus įstaigos narius: pradedant nuo administracijos ir baigiant aptarnaujančiu personalu. Taip pat reikalinga vieninga informacijos perdavimo ir bausmių taikymo sistema, kurioje dalyvautų visi ugdymo partneriai. Tėvai mažai informuoti apie patyčias, dažniausiai domisi tik vaiko ugdymo, o ne elgesio, savijautos aspektais.
8. Pedagogai per mažai užsiima šeimos švietimu, nes apsiribojama tik kartą per pusmetį vykstančiais formaliais susirinkimais, telefoniniais arba retais asmeniniais pokalbiais.
9. Tėvai, kurie turi aukštesnį išsilavinimą norėtų, kad patyčių aukomis tapę jų vaikai, pasipasakotų namie arba kreiptųsi pagalbos į psichologą. Šeimos statusas taip pat turi įtaką požiūriui į patyčias: pilnos šeimos pirmenybę teikia mokytojo ar socialinio pedagogo pagalbai.

REKOMENDACIJOS

1. Pedagogams rekomenduotina efektyvinti tėvų švietimą, naudojant kuo daugiau bei įvairesnių bendradarbiavimo formų (projektai, renginiai, konferencijos, seminarai, susitikimai su kvalifikuotais specialistais, šventės) kas stiprintų mokytojų bei šeimos tarpusavio santykius ir įtrauktų tėvus į mokyklos bendruomenės veiklą.
2. Mokykloje sukurti vieningą patyčių prevencijos, informacijos perdavimo ir bausmių nusižengus modelį, į kurį būtų įtraukti visi ugdymo partneriai ir bendruomenės nariai.
3. Norint palaikyti efektyvų šeimos ir mokyklos bendradarbiavimą, rekomenduotina, kad dalykų mokytojai, administracija, specialistai nuolatos palaikytų nenutrūkstamus ryšius su šeima, o ne tik kreiptųsi į tėvus iškilus problemai.

LITERATŪRA

1. Abromaitienė L. (2006). Mokinių delinkventinio elgesio problemos mokykloje ir jų sprendimo galimybės. Mokymosi medžiaga. Kaunas: KTU. [Žiūrėta 2009-09-03]. Prieiga per internetą <www.mkc.lt/dokumentas/mokymosi_medziaga/mokykla_be_agresijos.doc>.
2. Ambrukaitis J. (2000). Socialinis pedagogas – nauja specialybė Lietuvoje. *Specialusis ugdymas*, Nr. 3, p. 140–142.
3. Aramavičiūtė V. (2005). Auklėjimas ir dvasinės asmenybės branda. Vilnius: Gimtasis žodis.
4. Babachinaitė G. (2002). Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija. *Jurisprudencija*, 27(19), p. 108–117.
5. Barkauskaitė M. (1993). *Bendravimas ir draugystė*. Vilnius: Ethos.
6. Barkauskaitė M. (2001). *Klasės auklėtojo knyga*. Vilnius: VPU.
7. Bitinas B. (1995). *Auklėjimo procesas*. Šiauliai: ŠPI.
8. Bitinas B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
9. Bitinas B. (2004). *Hodegetika: auklėjimo teorija ir technologijos*. Vilnius: Kronta.
10. Braslauskienė R., Jonutytė I. (2005). *Vaikų agresyvaus elgesio prevencija ugdymo institucijose*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
11. Bražienė N., Mockienė D., Bružienė V. (2008). Agresija kaip specifinė vaiko elgesio forma: teorinis aspektas. *Jaunujų mokslininkų darbai*, 1, p. 64–69.
12. Civinskas R., Levickaitė V., Tamulienė I. (2006). *Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai*. Vilnius: Garnelis.
13. Dapkienė S. (1997). *Klasės auklėtojas ir auklėtinio šeima*. Šiauliai: Saulės delta.
14. Dapkienė S. (2002). Klasės auklėtojo vaidmuo kuriant mokinių ir tėvų bendruomenę. *Socialinis ugdymas: mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas*: Respublikinės mokslinės praktinės konferencijos straipsnių rinkinys, II. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
15. Dapkienė S. (2002). Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas: teorinis aspektas. *Pedagogika*, 61, p. 394–4.
16. Dobranskienė R. (2002). *Mokyklos bendruomenės vadyba*. Šilutė: Prūsija.
17. Gumuliauskienė A. (1996). Vaikų ir paauglių agresyvumo klausimu. *Acta paedagogica Vilnensia*, 3, p. 131–136.
18. Gumuliauskienė A. (1997). Mokykla ir bendravimo, bendradarbiavimo kultūros ugdymas. *Pedagogika*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

19. Herm S. (2003). *Sunkūs vaikai*. Vilnius: Alma littera.
20. Hopkins D., Ainscow M., West M. (1998). *Kaita ir mokyklos tobulinimas*. Vilnius: Tyto alba.
21. Indrašienė V. (2004). *Socialinio ugdymo technologijos*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
22. Ivanauskienė F. (2002). Socialinis ugdymas: mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas. *Respublikinės mokslinės praktinės konferencijos straipsnių rinkinys*. Šiauliai: Šiaulių knygrišykla.
23. Jacikevičius A. (1995). *Žmonių grupių (socialinė) psichologija*. Vilnius: Žodynas.
24. Jensen E. (2001). *Tobulas mokymas: daugiau kaip 1000 praktinių patarimų vaikų ir suaugusiųjų mokytojams*. Vilnius: Standartų spaustuvė.
25. Jovaiša L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.
26. Jovaiša L. (1997). *Edukologijos pradmenys*. Kaunas: Technologija.
27. Jovaiša L. (2001). *Ugdymo mokslas ir praktika*. Kaunas: Spindulys.
28. Jovaiša L. (2003). *Hodegetika: auklėjimo mokslas*. Vilnius: Agora.
29. Juodaitytė A. (2002). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje: vadovėlis pedagogikos specialybių studentams*. Vilnius: Petro ofsetas.
30. Juozeliūnienė I., Kanapienė L., Kazlauskaitė A. (2008). Atotolio šeima: nauja užduotis šeimos sociologijai. *Mintis ir veiksmas*, 1, p. 118–134.
31. Kanišauskienė J. (2005). *Auklėtojos vaidmuo vykdant bendraamžių fizinio agresyvumo prevenciją vaikų darželyje*. Magistro darbas. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
32. Kardelis K. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucijus.
33. Krumm V. (1999). Pedagoginis mokytojų ir tėvų bendradarbiavimas: mokytojo pozicija. *Mokykla*, 7.
34. Kvieskienė G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Baltijos kopija.
35. Kvieskienė G. (2005). *Socialinis ugdymas*. Vilnius: VPU.
36. Lakis J., Ignatavičius S., Pokland T. ir kt. (1996). *Mokyklos bendruomenė: per konfliktus į bendradarbiavimą*. Utena: Utenos spaustuvė.
37. Laužikas J. (1993). *Rinktiniai raštai*. Kaunas: Šviesa.
38. Leliūgienė I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija.
39. Leliūgienė I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
40. *Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrieji nuostatai* (1997). Vilnius.
41. *Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos Bendrosios programos* (2002). Vilnius.
42. *Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas* (2003). Vilnius.

43. McLaughlin T. H. (1997). *Šiuolaikinė ugdymo filosofija, demokratiškumas, vertybės, įvairovė*. Kaunas: Technologija.
44. *Medicinos enciklopedija* (1991). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
45. Mielke U. (1997). *Geriau supraskime sunkius vaikus*. Vilnius: Pradai.
46. Myers D. (2000). *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
47. Nasvytienė D. (2005). *Vaiko elgesio ir emocinės problemos: kontekstas, psichologinis įvertinimas ir pagalba: metodinis leidinys aukštajai mokyklai*. Vilnius: VPU.
48. Navaitis G. (1997). *Psichologinė parama vaikui*. Vilnius: Tyto alba.
49. Navaitis G. (2001). *Psichologinė parama paaugliui*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
50. Perecas M. (1990). *Ką turėtų žinoti tėvai?* Kaunas: Šviesa.
51. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. (2006). *Patyčių prevencija mokyklose*. Vilnius: Multiplex.
52. *Psichologijos žodynas* (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijos leidykla.
53. Robichaud M. (2007). *Vaikas kenčia pažeminimus mokykloje*. Vilnius: Baltos lankos.
54. *Sociologijos žodynas* (1993). Vilnius: Academia.
55. *Smurto mokykloje paplitimo, formų, priežasčių, prevencijos ir pagalbos priemonių tyrimas*. (2008). Vaiko namas. Vilnius. [Žiūrėta 2009-10-11]. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/kiti/Smurtas%20mokykloje%202008%20tyrimas%20Vaiko%20namas.pdf
56. Suslavičius A. (1998). *Socialinė psichologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
57. Suslavičius A., Valickas G. (1999). *Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
58. Šalkauskis S. (1991). *Rinktiniai raštai*. Kaunas: Šviesa.
59. Targamadžė V., Valeckienė D. (2007). Patyčių bendrojo lavinimo mokykloje samprata: priežasčių, formų ir pasekmių diskursas. *Acta paedagogica Vilnensia*, 19, p. 159–171.
60. *Tarptautinių žodžių žodynas* (2002). Vilnius: Žodynas.
61. Tidikis R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
62. Vabalas-Gudaitis J. (1983). *Psichologijos ir pedagogikos straipsniai* (sud. A. Gučas, L. Jovaiša). Vilnius: Mokslai.
63. Vaitkevičius J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Vilnius: Egulda.
64. Valickas G. (1997). *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
65. Zaborskis A., Cirtautienė L., Žemaitienė N. (2005). Moksleivių patyčios Lietuvos mokyklose 1994–2002 m. *Medicina*, 41(7), p. 614–620.

66. Želvys R. (1995). *Bendravimo psichologija*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
67. Žukauskienė R. (1996). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
68. Žukauskienė R. (1997). Agresyvaus mokyklinio amžiaus vaikų elgesio raidos ypatumai. *Psichologija*, 17(2), p. 76–93.
69. Žukauskienė R. (1999). Fizinė, verbalinė ir netiesioginė agresija: skirtumai tarp lyčių. *Psichologija*, 19, p. 134–146.
70. Žukauskienė R. (2001). *Kodėl vaikai neklauso? Moksleivių netinkamo elgesio ypatumai: metodinės rekomendacijos*. Vilnius: G. Kuskio firma.
71. Žukauskienė R. (2006). *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius: Baltijos kopija.

PRIEDAI

ANKETA PEDAGOGAMS

Gerbiamieji pedagogai, aš, Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto, Švietimo kokybės vadybos specialybės, 2 kurso studentė Jolanta Jasinskytė, rašau baigiamąjį darbą tema „Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas sprendžiant paauglių tarpusavio agresijos problemą“. Man labai svarbi Jūsų nuomonė, kaip mokyklose vyksta tėvų ir mokytojų bendradarbiavimas ir kokią įtaką šis procesas turi agresijos problemos sprendimui. Labai būtų malonu, jei atsakytumėte į anketos klausimus. Užtikrinu anonimiškumą. Atsakymą pažymėkite x arba įrašykite.

Dėkoju Jums už bendradarbiavimą!

Jūsų lytis: mot. vyr.

Jūsų amžius (įrašykite) .....

Jūsų išsilavinimas:

- Aukštesnysis
- Aukštasis (bakalauro)
- Aukštasis (magistras)
- Kita (įrašykite) .....

Jūsų pedagoginio darbo stažas (įrašykite) .....

Jūsų auklėjamoji klasė (įrašykite) .....

6. Jūsų nuomone, mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas – tai .....

.....

7. Kas Jūsų darbe inicijuoja tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo procesą?

- Tėvai
- Pedagogai
- Abi pusės: tėvai ir pedagogai
- Vaikai
- Kita (įrašykite).....

8. Ar dažnai individualiai bendraujate su klasės auklėtinių tėvais?

- 1–2 kartus per pusmetį
- 1–2 kartus per mėnesį
- 1–2 kartus per savaitę
- Kiekvieną dieną
- Visiškai nebendrauju
- Kita (įrašykite).....

9. Kaip manote, kodėl Jums kyla sunkumų bendraujant ir bendradarbiaujant su tėvais?

.....
 .....
 .....

10. Kokios problemos dažniausiai iškyla bendradarbiaujant su tėvais?

	L. dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada neiškyla
Vienas kito nesuprantame					
Tėvai skiria per mažai laiko vaikų ugdymui					
Tėvų neigiamas požiūris į ugdymo įstaigą, auklėtoją					
Subjektyvus vaiko elgesio vertinimas					
Kita.....					

11. Ar pastebite, jog tėvai linkę bendradarbiauti su šiais mokyklos bendruomenės nariais:

	L. dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada nebendruoja
Dalykų mokytojais					
Mokyklos administracija					
Socialiniu pedagogu					
Kitais specialistais (logopedu, psichologu)					
Mokyklą aptarnaujančiu personalu					

12. Kaip elgiatės su agresyviu mokiniu?

	L. dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada
Šias problemas sprendžia administracija					
Šias problemas sprendžia socialinis pedagogas					
Su tokiu mokiniu aiškinuosi kartu su klase					

Su tokiu mokiniu aiškinuosi asmeniškai					
Su tokiu mokiniu elgiuosi agresyviai					
Kreipiuosi pagalbos į policiją					
Kviečiu tėvus ar teisėtus globėjus					
Šiai problemai spręsti nėra tinkamos vietos, laiko ir būdų					
Kita (įrašykite).....					

13. Kaip manote, ar dalyko mokytojai privalo tiesiogiai bendrauti su ugdytinių tėvais?

- Taip
- Kartais
- Ne
- Neturiu nuomonės
- Kita (įrašykite).....

Apibūdinkite šią situaciją savo mokykloje.....

.....

.....

14. Jūsų nuomone, kurie veiksniai turi įtakos patyčių plėtrai mokykloje?

	L.dažnai	Dažnai	Retai	L. retai	Niekada
Suaugusiųjų priežiūros stoka					
Vaikų, patyčių stebėtojų, nutylėjimas					
Patyčių aukų nutylėjimas					
Patyčių prevencijos priemonių stoka					
Bausmių, nusižengus, trūkumas					
Prastas mokytojų pavyzdys					
Mokytojų nenoras spręsti šią problemą					
Tėvų abejingumas šios problemos atžvilgiu					
Mokyklos administracijos abejingumas					

15. Jūsų nuomone, kaip mokyklos bendruomenės nariai turėtų prisidėti sprendžiant patyčių problemą?

Mokyklos administracija	Pedagogai	Tėvai	Specialistai	Aptarnaujantis personalas

--	--	--	--	--

16. Jūsų nuomone, kurios bendradarbiavimo su tėvais formos naudingos sprendžiant mokinių agresyvaus elgesio problemas?

Bendradarbiavimo forma	Kodėl taip manote?
Tėvų susirinkimai ☐ taip ☐ ne	
Informacijos pateikimas telefonu ☐ taip ☐ ne	
Individualūs pokalbiai su tėvais ☐ taip ☐ ne	
Mokyklos tėvų tarybos veikla ☐ taip ☐ ne	
Klasės tėvų komiteto veikla ☐ taip ☐ ne	
Kita (įrašykite)	

17. Ar ilgam pasikeičia agresyvaus vaiko elgesys pabendravus su jo tėvais?

- Išlieka toks pat;
- Agresija išnyksta visam laikui;
- Vaikas tampa dar agresyvesnis;
- Laikinai sumažėja agresija;
- Kita (įrašykite).....

ANKETA TĖVAMS

Gerbiamieji tėveliai, aš, Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto, Švietimo kokybės vadybos specialybės, 2 kurso studentė Jolanta Jasinskytė, rašau baigiamąjį darbą tema „Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas sprendžiant paauglių tarpusavio agresijos problemą“. Man labai svarbi Jūsų nuomonė, kaip mokyklose vyksta tėvų ir mokytojų bendradarbiavimas ir kokią įtaką šis procesas turi agresijos problemos sprendimui. Labai būtų malonu, jei atsakytumėte į anketos klausimus. Užtikrinu anonimiškumą. Atsakymą pažymėkite x arba įrašykite.

Dėkoju Jums už bendradarbiavimą!

1. Jūsų lytis: mot; vyr.

2. Jūsų išsilavinimas:

- Pagrindinis
- Vidurinis
- Profesinis
- Aukštesnysis
- Aukštasis
- Kita (įrašykite) .....

3. Jūs auginate: (įrašykite skaičių) _____ bern. _____ merg.

4. Jūsų gyvenamoji vieta: miestas priemiestis kaimas

5. Jūsų šeima:

- Abu tėvai, vaikas (ai)
- Išsiskyrusi
- Nesantuokinė
- Esu našlys/našlė
- Esu vieniša mama/tėtis
- Kita (įrašykite).....

6. Kaip suprantate šeimos ir pedagogų bendradarbiavimą?

- Pedagogai informuoja tėvus apie vaiko problemas mokykloje.
- Pedagogai ir tėvai reguliariai bendrauja, nuolat palaiko ryšius.
- Tėvai kreipiasi į auklėtoją iškilus problemoms.
- Esant reikalui, tėvai kreipiasi į specialistus, dirbančius mokykloje.
- Kita.....

7. Kas Jūsų vaiko/ų lankomoje mokykloje inicijuoja tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo procesą?

- Tėvai

- Pedagogai
- Abi pusės: tėvai ir pedagogai
- Vaikai
- Kita (įrašykite).....

8. Kaip dažnai individualiai bendraujate su klasės auklėtoja?

- 1–2 kartus per pusmetį
- 1–2 kartus per mėnesį
- 1–2 kartus per savaitę
- Kiekvieną dieną
- Visiškai nebendrauju
- Kita (įrašykite).....

9. Su kokiais sunkumais susiduriate bendraudami su pedagogais?

- Jie manęs nesupranta.
- Jie nesupranta mano vaiko.
- Jie nekenčia mano vaiko.
- Pedagogams trūksta kompetencijų (įrašykite kokių).....
- Mokytojai vengia kontakto su manimi.
- Nesu susidūręs/usi.
- Kita (įrašykite) .....

10. Ar dažnai mokyklos bendruomenės nariai bendrauja su jumis?

	L. dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada nebendrauja
Dalykų mokytojai					
Klasės auklėtoja					
Mokyklos administracija					
Socialinis pedagogas					
Kiti specialistai (logopedas, psichologas)					
Mokyklą aptarnaujantis personalas					

11. Kaip manote, ar Jūsų vaikas agresyvus?

- Taip
- Kartais toks būna
- Ne
- Kita (įrašykite).....

12. Ar ribojate vaiko televizoriaus žiūrėjimo ar naudojimosi kompiuteriu laiką?

- Taip, ribuju, numatytos griežtos taisyklės.
- Ne visada, priklauso nuo situacijos.
- Niekada neribuju.
- Kita (įrašykite).....

13. Ar Jūsų vaikas yra patyręs/patiria patyčias mokykloje?

- Taip
- Kartais patiria
- Anksčiau patirdavo
- Ne
- Nežinau
- Kita (įrašykite).....

14. Jūsų nuomone, kurie veiksniai turi įtakos patyčioms mokykloje?

	L.dažnai	Dažnai	Retai	L. retai	Niekada
Suaugusiųjų priežiūros stoka					
Vaikų, patyčių stebėtojų, nutylėjimas					
Patyčių aukų nutylėjimas					
Patyčių prevencijos priemonių stoka					
Bausmių, nusižengus, trūkumas					
Prastas mokytojų pavyzdys					
Mokytojų nenoras spręsti šią problemą					
Tėvų abejingumas šios problemos atžvilgiu					
Mokyklos administracijos abejingumas					

15. Koku būdu Jūsų vaikas turėtų atsakyti agresoriams?

	Labai dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada
Atsakyti tuo pačiu					
Pasakyti tėvams					
Pasiguosti draugams					
Papasakoti mokytojams					
Pasakyti socialiniam pedagogui					
Pasipasakoti psichologui					
Nieko nedaryti					
Kita					
.....					

16. Pažymėkite dažniausius Jūsų ir pedagogų bendradarbiavimo sprendžiant problematišką vaikų elgesį veiksniais:

Veiksniai	Labai dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada
Pedagogai praneša apie problematišką vaiko elgesį					
Klasės auklėtoja padeda spręsti su vaiko elgesiu susijusias problemas					
Dalykų mokytojai padeda spręsti su vaiko elgesiu susijusias problemas					
Mokyklos administracija padeda spręsti su vaiko elgesiu susijusias problemas					
Socialinis pedagogas padeda spręsti su vaiko elgesiu susijusias problemas					
Patarimus, kaip spręsti vaiko elgesio problemas, man siūlo (įrašykite kas).....					

17. Kokių elgesio problemų iškyla Jūsų vaikui?.....

.....
.....

Kaip manote, kodėl taip atsitinka?.....

.....
.....

18. Kaip sprendžiate vaiko elgesio problemas?.....

.....
.....

INTERVIU KLAUSIMYNAS

Socialinio pedagogo ir šeimos bendradarbiavimo, sprendžiant agresyvių paauglių tarpusavio elgesį, problemų tyrimas.

Mokykla.....

Vardas.....

Darbo stažas.....

1. Apibūdinkite socialinio pedagogo darbą.
2. Ar bendraujate su socialinę pagalbą teikiančiomis tarnybomis, sveikatos priežiūros, teisėtvarkos institucijomis?
3. Kaip apibrėžtumėte šeimos ir socialinio pedagogo bendradarbiavimo procesą?
4. Kaip Jūs manote, ar bendradarbiavimas tarp tėvų ir specialistų yra būtinas? Jei taip, tai kodėl?
5. Kas rodo iniciatyva bendradarbiauti: tėvai ar specialistai?
6. Kaip manote, kodėl susiklosto būtent tokia situacija?
7. Kaip dažnai ir kokiais klausimais tėvai rodo iniciatyvą ir siekia patys pradėti bendrauti su jumis?
8. Kas Jums suteikia informaciją apie vaiko elgesio problemas?
9. Kaip vyksta Jūsų ir tėvų, kurių vaikai elgiasi agresyviai, bendradarbiavimo procesas?
10. Ar organizuojate tėvų susitikimus su specialistais vaiko agresyvaus elgesio problemų sprendimo klausimais?

11. Kokios problemos Jums kyla bendradarbiaujant su tėvais, kurių vaikai pasižymi agresija?
12. Kaip manote, ar šeimos ir socialinio pedagogo bendradarbiavimas padeda spręsti agresyvių paauglių elgesį? Pagrįskite savo nuomonę.
13. Kokius darbo metodus naudojate dirbdamas/a su tėvais, kurių vaikai elgiasi agresyviai?
14. Kokius pasirenkate būdus, formas informuoti tėvus apie agresyvių vaikų elgesį mokykloje?
15. Kaip manote, ar pakanka vien tik informuoti?
16. Kokia pagalba reikalinga paaugliui, sprendžiant jo agresyvaus elgesio problemą?

Pedagogų požiūris į bendradarbiavimo procesą

Teiginys	Teiginių skaičius
<i>Nenutrūkstantis procesas siekiant bendrų tikslų.</i>	8
<i>Abipusis ryšys nulemiantis vaiko kokybišką ugdymą, savitarpio pagalbą.</i>	4
<i>Abipusis bendravimas sprendžiant vaiko ugdymo problemas.</i>	4
<i>Bendras darbas ugdant mokinį.</i>	3
<i>Vienas iš sėkmingo ugdymo kriterijų.</i>	3
<i>Abipusis šeimos ir pedagogų ryšys, kuris lemia ugdymo proceso kokybę.</i>	2
<i>Dalis ugdymo proceso, informacijos apsikeitimas</i>	2
<i>Nuolatinė abipusė sąveika, kai tėvai ir mokytojai pasitiki ir gerbia vieni kitus.</i>	2
<i>Bendravimas su tėvais.</i>	1
<i>Efektyvi vaiko adaptacija mokykloje ir sėkmingo ugdymosi priemonė.</i>	1
<i>Sėkmingas visapusiškas vaiko ugdymas.</i>	1
<i>Ugdymo, auklėjimo proceso tęstinumas.</i>	1
<i>Tėvų ir pedagogų komunikavimas sprendžiant iškilusias tam tikras problemas.</i>	1
<i>Mokytojo ir tėvų kreipimasis vieniems į kitus dėl ugdytinių mokymosi proceso.</i>	1
<i>Pagalba mokiniui geriau jaustis mokykloje ir namuose.</i>	1
<i>Labai svarbus veiksnys pedagogo darbe, nes jis tarpininkas tarp mokyklos ir tėvų.</i>	1
<i>Tarpusavio supratimas, tėvų pagalba vaikų ugdymui ir teigiamas požiūris į mokyklą.</i>	1
<i>Tėvų informavimas telefonu, apsilankymas namuose, atvykimas į mokyklą, klasės susirinkimai.</i>	1
<i>Harmoningas vaiko pasaulis.</i>	1
<i>Ne tik iškylančių problemų sprendimas, bet ir dalijimasis išvalgomis, pozityvių auklėjimo būdų ieškojimas.</i>	1

Patyčias mokykloje įtakojantys veiksniai

PEDAGOGAI	L. dažnai	Dažnai	Retai	L. retai	Niekada	Neatsakė
Suaugusiųjų priežiūros stoka	4	28	14	2		2
Vaikų patyčių stebėtojų nutylėjimas	9	36	5			
Patyčių aukų nutylėjimas	16	29	4		1	
Patyčių prevencijos priemonių stoka	5	24	17	3	1	
Bausmių, nusižengus, trūkumas	6	20	18	4	2	
Prastas mokytojų pavyzdys		5	19	12	14	
Mokytojų nenoras spręsti šią problemą	1	14	18	12	4	1
Tėvų abejingumas šios problemos atžvilgiu	4	25	13	5	2	1
Mokyklos administracijos abejingumas	1	12	13	7	16	1
TĖVAI						
Suaugusiųjų priežiūros stoka	29	26	1	2	3	7
Vaikų patyčių stebėtojų nutylėjimas	29	27	4	2	2	4
Patyčių aukų nutylėjimas	27	24	10	2	1	4
Patyčių prevencijos priemonių stoka	19	25	9	6	1	8
Bausmių, nusižengus, trūkumas	17	23	8	5	4	11
Prastas mokytojų pavyzdys	4	14	17	11	9	13
Mokytojų nenoras spręsti šią problemą	16	19	8	11	6	8
Tėvų abejingumas šios problemos atžvilgiu	8	22	15	8	9	6
Mokyklos administracijos abejingumas	10	21	10	8	7	12

Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo formos

Formos	Respondentų nuomonė
Tėvų susirinkimai	<ul style="list-style-type: none"> ● <i>Per susirinkimus negalima aptarti individualių atvejų.</i> ● <i>Pateikiama tik apibendrinta informacija.</i> ● <i>Neefektyvi forma, nes reikia kalbėti individualiai.</i> ● <i>Tai tik formalumas.</i> ● <i>Tai neefektyvu, nes ne visi tėvai ateina į susirinkimus.</i> ● <i>Suteikiama daug nereikalingos informacijos.</i> ● <i>Ne visiems tėvams tai aktualu, nes nevisi vaikai agresyvūs.</i>
Informacija telefonu	<ul style="list-style-type: none"> ● <i>Tik informuojama, bet problema tai nesprenžžiama.</i> ● <i>Greitas, bet neefektyvus problemos sprendimas.</i> ● <i>Netiesioginis bendravimas neturi įtakos.</i> ● <i>Sutaupomas laikas.</i>
Individualūs pokalbiai	<ul style="list-style-type: none"> ● <i>Efektyviausia forma.</i> ● <i>Atvejo analizė.</i> ● <i>Būdas pažinti tėvus.</i> ● <i>Pokalbis tarp 2 žmonių.</i> ● <i>Paaiškėja tėvų reakcija į problemą.</i>
Mokyklos tėvų taryba	<ul style="list-style-type: none"> ● <i>Tik popierinis bendravimas.</i> ● <i>Nusprendžiama kokių priemonių imtis.</i> ● <i>Taisyklių priėmimas.</i> ● <i>Tėvų taryba negali išspręsti kiekvienoje klasėje esančių problemų</i>
Tėvų komiteto veikla	<ul style="list-style-type: none"> ● <i>Šio komiteto veikla ne tokio pobūdžio.</i> ● <i>Geriau tai aptarti su visais tėvais, o ne tik atstovais.</i> ● <i>Šis komitetas svarbus organizuojant renginius, o ne sprendžiant problemas.</i>

Koreliacijos koeficiento (p) skaičiavimo šabloninis modelis

$$r = -0,42$$

xy =	9,78
x =	2,00
y =	5,35
bx =	1,36
by =	1,61

$$b = -0,50$$

Eil. Nr.	I-as kintamasis	II-as kintamasis	Papildomi skaičiavimai				
			xy	(x-'x)	(x-'x) ²	(y-'y)	(y-'y) ²
1	2	6	12	0	0	0,65	0,42
2	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
3	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
4	2	6	12	0	0	0,65	0,42
5	2	6	12	0	0	0,65	0,42
6	2	6	12	0	0	0,65	0,42
7	2	6	12	0	0	0,65	0,42
8	1	7	7	-1	1	1,65	2,71
9	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
10	2	6	12	0	0	0,65	0,42
11	2	6	12	0	0	0,65	0,42
12	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
13	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
14	2	2	4	0	0	-3,35	11,24
15	2	4	8	0	0	-1,35	1,83
16	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
17	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
18	2	6	12	0	0	0,65	0,42
19	6	0	0	4	16	-5,35	28,65
20	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
21	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
22	2	6	12	0	0	0,65	0,42
23	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
24	2	6	12	0	0	0,65	0,42
25	2	6	12	0	0	0,65	0,42
26	2	6	12	0	0	0,65	0,42
27	2	2	4	0	0	-3,35	11,24
28	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
29	2	3	6	0	0	-2,35	5,54
30	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
31	2	6	12	0	0	0,65	0,42
32	2	6	12	0	0	0,65	0,42
33	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
34	5	6	30	3	9	0,65	0,42
35	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
36	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
37	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
38	5	1	5	3	9	-4,35	18,95
39	2	6	12	0	0	0,65	0,42
40	1	4	4	-1	1	-1,35	1,83
41	5	6	30	3	9	0,65	0,42
42	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
43	2	6	12	0	0	0,65	0,42
44	5	6	30	3	9	0,65	0,42
45	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
46	5	6	30	3	9	0,65	0,42
47	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
48	2	2	4	0	0	-3,35	11,24
49	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
50	2	6	12	0	0	0,65	0,42
51	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
52	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
53	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
54	2	6	12	0	0	0,65	0,42
55	2	6	12	0	0	0,65	0,42
56	2	6	12	0	0	0,65	0,42
57	2	6	12	0	0	0,65	0,42
58	6	6	36	4	16	0,65	0,42
59	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
60	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
61	5	1	5	3	9	-4,35	18,95
62	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
63	3	6	18	1	1	0,65	0,42
64	2	7	14	0	0	1,65	2,71
65	1	6	6	-1	1	0,65	0,42
66	2	5	10	0	0	-0,35	0,12
67	1	1	1	-1	1	-4,35	18,95
68	5	1	5	3	9	-4,35	18,95
	2	5,35	9,78		1,85		2,58